

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Diplomová práce

2014

Vladislav Polách

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Vladislav Polách

**Zhodnocení přístupu turecké vládní
Strany spravedlnosti a rozvoje (AKP)
k Evropské unii**

Diplomová práce

Praha 2014

Autor práce: **Vladislav Polách**

Vedoucí práce: **Lucia Najšlová, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2014**

Bibliografický záznam

Vladislav Polách, „*Zhodnocení přístupu turecké vládní Strany spravedlnosti a rozvoje (AKP) k Evropské unii*“, Praha, 2014. 96 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra evropských studií. Vedoucí diplomové práce Lucia Najšlová, Ph.D.

Abstrakt

Základním cílem této diplomové práce je zhodnotit přístup turecké Strany spravedlnosti a rozvoje (AKP) k Evropské unii (EU). Práce vychází z racionalistické teoretické školy, přičemž využívá Moravcsikovu teorii liberálního intergovernmentalismu. Práce je rozdělena do čtyř základních kapitol. První z nich představuje dvě základní teoretické školy, jež se zabývají rozšiřováním EU. Tyto dva základní přístupy tvoří racionalistická a konstruktivistická teoretická škola, přičemž do obou dvou škol následně spadá několik dílčích teorií. Kapitola věnující se teorii je následně uzavřena debatou o empirických limitech konstruktivistů v případě tzv. Východního rozšíření EU. V metodologické části je následně vybrána použitá dílčí teorie, tedy liberální intergovernmentalismus, a stejně tak jsou v ní již rozebrány základní závislé, intervenující a nezávisle proměnné.

Následující dvě kapitoly práce již reflektují samotnou užitou teorii, když první z nich se věnuje turecké domácí scéně a postavení AKP v jejím rámci, přičemž si především všímá racionálního chování jejích vedoucích představitelů, které se projevilo při samotném založení této strany. Následné dvě podkapitoly této části práce se věnují vztahu AKP se zájmovými podnikatelskými skupinami a veřejnému mínění a jejich pohledem na EU. Druhá kapitola se již věnuje nadnárodní úrovni, tedy mezinárodnímu vyjednávání EU a Turecka. V této části práce je akcentován ambivalentní přístup některých členských zemí vůči tomuto rozšíření, který následně způsobil změnu postoje vůči EU u některých tureckých zájmových skupin,

stejně jako u tureckého veřejného mínění. Základní body práce jsou shrnuty v jejím závěru.

Abstract

The main aim of this diploma thesis is to evaluate the attitude of Justice and Development party (AKP) towards the European Union (EU). Moravcsik's Theory of Liberal Intergovernmentalism (LI) is used in the thesis for the evaluation. The thesis is divided into four main parts. The first chapter introduces two main theoretical attitudes which deal with process of EU enlargement. These two main approaches are Rational and Constructivist theoretical schools. The basic arguments of these two attitudes are used in several different particular theories. The first theoretical chapter is concluded by empirical limitations of constructivist approach in a case of the Eastern Enlargement. The second chapter is devoted to methodology. It justifies selection of the LI theory as well as selects main dependent and independent variables.

Two other chapters pursue empirical part of the thesis while they reflect the logic of the LI theory. The empirical chapter focuses on Turkish domestic politics, especially on the AKP's position within this sphere. Rational behavior of AKP representatives is evaluated in the very first part of this chapter. Two other subchapters are devoted to the interconnection among the AKP and Turkish business interest groups and Turkish public opinion as well as their stance towards the EU. Second empirical chapter focuses on Turkish-EU relations itself. In this section, the ambivalent EU approach towards Turkey among several member states is emphasized. This diversity caused a change of perception among Turkish public opinion and several interest organizations. Final remarks are summarized in the conclusion.

Klíčová slova

Strana Spravedlnosti a rozvoje (AKP), Liberální intergovernmentalismus,
Přístupová vyjednávání do EU, MÚSIAD, TÚSIAD

Keywords

Justice and Development Party (AKP), Liberal intergovernmentalism,
Accession talks to the EU, MÚSIAD, TÚSIAD

Rozsah práce: 127 118 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 14. 5. 2014

Vladislav Polách

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí práce paní Lucii Najšlové, Ph.D. za vedení této diplomové práce. Dále bych chtěl rovněž poděkovat své rodině a blízkým za projevenou podporu během mého celého studia. Jim, především pak mámě, bych chtěl tuto práci i symbolicky věnovat.

TEZE DIPLOMOVÉ PRÁCE
Jméno: Vladislav Polách
E-mail: vl.polach@gmail.com
Semestr: LS 2013
Akademický rok: 2012/2013
Název práce: Zhodnocení přístupu turecké vládní Strany spravedlnosti a rozvoje (AKP) k Evropské unii
Předpokládaný termín ukončení (semestr, školní rok): LS 2014
Vedoucí diplomového semináře: Doc., PhDr., JUDr. Ivo Šlosarčík, LL.M., PhD.
Vedoucí práce: Lucia Najšlová, Ph.D.
V čem se oproti původnímu zadání změnil cíl práce? Práce si nyní klade za cíl vysvětlit případnou změnu v přístupu AKP k EU na základě užití teorie liberálního intergovernmentalismu.
Jaké změny nastaly v časovém, teritoriálním a věcném vymezení tématu? Časové vymezení zůstává v podstatě stejné, jelikož se práce bude zabírat obdobím od založení strany AKP (2001) až do období let 2005/2006. Na rozdíl od projektu by však výsledná verze diplomové práce měla pokrývat nejen samotnou tureckou domácí politickou scénu, ale stejně tak by měla rovněž reflektovat kroky představitelů EU, které byly učiněny vůči tureckému přistoupení. Tyto kroky by totiž měly následně mít přímý vliv na chování turecké AKP. Zahrnutím těchto vnějších faktorů by tak výsledná analýza, oproti té původní, měla být kompletnější.
Jak se proměnila struktura práce (vyjádřete stručným obsahem)? 1) Úvod 2) Teoretickometodologická část - nastíněny jednotlivé teorie týkající se rozšiřování EU 3) Obsah - rozdělen do dvou základních kapitol 1) Turecká domácí scéna 2) Nadnárodní scéna a) Rozbor turecké domácí scény a1) Propojení AKP s jednotlivými zájmovými uskupeními a2) Analýza tureckého veřejného mínění vůči EU b) Mezinárodní vyjednávání - přístupové rozhovory b1) Negativní kroky EU vůči Turecku 4) Závěr
Jakým vývojem prošla metodologická koncepce práce? Práce se původně zaměřovala výlučně na domácí tureckou politickou scénu, zde by se metodologie měnit neměla, jelikož se bude vycházet z racionálních předpokladů chování aktérů. Pouze se díky stanovení nové teorie (Liberálního intergovernmentalismu) změní základní nezávislé proměnné, které by tedy měly být zájmy jednotlivých vlivných skupin obyvatelstva a analýza celkového veřejného mínění vůči EU. Díky užití této teorie, tak bude práce za závisle proměnnou považovat samotný přístup AKP k EU. Oproti projektu se práce zaměří i na analýzu samotných mezinárodních vyjednávání s důrazem na období let 2005-2006. V této části bude rozebrán samotný proces akceptace kandidátských států, které usilují o členství v EU. I tato část bude vycházet z racionalistických předpokladů Liberálního intergovernmentalismu.

Které nové prameny a sekundární literatura byly zpracovány a jak tato skutečnost ovlivnila celek práce?

Mezi užitečné webové zdroje byly přidány portály: <http://researchturkey.org/>, <http://www.insightturkey.com/>, které obsahují řadu analýz a komentářů k dané zemi, například: BÜYÜKBAY Can: Limited Autonomy of the Civil Society and the Misuse of the EU Accession Process. Dalším vhodným portálem, který byl autorovi doporučen je je European Journal of Turkish Studies. Tento portál obsahuje několik článků, které se týkají vztahů AKP a podnikatelských zájmových skupin, což je vzhledem k zaměření práce velmi důležitý zdroj informací.

Díky těmto několika portálům získal autor dostatek odborné literatury na dané téma. Zbylou část literatury budou tvořit články, které měl autor možnost si opatřit během svého studijního pobytu na Isik University.

Charakterizujte základní proměny práce v době od zadání projektu do odevzdání tezí a pokuste se vyhodnotit, jaký pokrok na práci jste během semestru zaznamenali (v bodech):

Pro úplnou analýzu a pochopení vztahů AKP s EU byla do práce přidána i vnější (mezinárodní) rovina, která bude tvořit jednu samostatnou kapitolu empirické části práce.

Členění empirické části práce bude vycházet z teorie liberálního intergovernmentalismu, což tedy znamená, že první kapitola bude vztahena na tureckou domácí politiku. Tato kapitola si bude všimnat vlastního postavení strany AKP v rámci turecké politiky. Následně v ní dle této teorie bude rozebrán vztah se zájmovými skupinami a veřejným míněním. Druhá kapitola empirické části se bude věnovat čistě mezinárodní rovině. Tato část bude věnována specifickým rysům této kandidátské země, které následně měly spojitost s nejednoznačným přístupem členských států k danému rozšíření.

Podpis studenta a datum: *Robota* *13.5.2014*

Schváleno:	Datum	Podpis
Vedoucí práce	<i>12.5.2014</i>	<i>[Signature]</i>
Vedoucí diplomového semináře	<i>13.5.2014</i>	<i>[Signature]</i>

*Těle neodráží
přerušit abych
konzultaci.*

Obsah

1. ÚVOD	10
1.1. PŘEHLED LITERATURY	14
2. ROZŠIŘOVÁNÍ EVROPSKÉ UNIE – TEORETICKÁ ROZPRAVA	19
2.1. RACIONALISTICKÁ ŠKOLA A JEJÍ POCHOPENÍ ROZŠIŘOVÁNÍ SPOLEČENSTVÍ	20
2.1.1. <i>Teoretické přístupy spadající do racionalismu</i>	22
2.2. KONSTRUKTIVISTICKÁ ŠKOLA A JEJÍ POCHOPENÍ ROZŠIŘOVÁNÍ SPOLEČENSTVÍ	27
2.2.1. <i>Teoretické přístupy spadající do konstruktivismu</i>	30
2.3. VÝCHODNÍ ROZŠÍŘENÍ – EMPIRICKÉ LIMITY KONSTRUKTIVISTŮ.....	31
3. METODOLOGICKÉ UKOTVENÍ	35
4. POSTAVENÍ AKP UVNITŘ TURECKÉ DOMÁCÍ SCÉNY	40
4.1. KEMALISMUS: REFORMY BEZ DEMOKRACIE.....	40
4.2. TURECKÝ ISLÁM A Hnutí MILLÍ GÖRÜŞ	42
4.3. PRAGMATISMUS AKP	48
4.4. NAPOJENÍ AKP NA TURECKÉ ZÁJMOVÉ SKUPINY	50
4.4.1. <i>Základní motivace zájmových skupin pro členství v EU</i>	51
4.4.2. <i>TÜSİAD a jeho přístup k EU</i>	54
4.4.3. <i>MÜSİAD a jeho přístup k EU</i>	56
4.5. TURECKÉ VEŘEJNÉ MÍNĚNÍ A EU	61
4.6. APLIKACE TEORIE LIBERÁLNÍHO INTERGOVERNMENTALISMU NA TURECKOU DOMÁCÍ SCÉNU .	63
5. MEZINÁRODNÍ VYJEDNÁVÁNÍ: VZTAHY ES/EU A TURECKA	65
5.1. AMBIVALENTNÍ POSTOJ EU VŮČI TURECKÉMU PŘISTOUPENÍ.....	67
5.2. APLIKACE TEORIE LIBERÁLNÍHO INTERGOVERNMENTALISMU NA VZTAHY ES/EU A TURECKA	74
6. ZÁVĚR	77
7. SUMMARY	79
8. BIBLIOGRAFIE	80
8.1. ELEKTRONICKÉ ZDROJE	80
8.2. SEKUNDÁRNÍ LITERATURA.....	83
9. SEZNAM PŘÍLOH	90

1. Úvod

Tato diplomová práce se zabývá vztahem turecké vládní strany spravedlnosti a rozvoje (Adalet ve Kalkınma Partisi – dále jen AKP) vůči Evropské unii (dále jen EU). Je tedy nasnadě se hned v úvodu zabývat relevantností tohoto tématu. Jinými slovy bychom si měli položit otázku, proč se vůbec zaobírat Tureckem a AKP?

Turecká republika (dále jen Turecko) je zemí, jejíž mezinárodní význam se neustále zvyšuje. Tento fakt je dán zaprvé tím, že se nachází na důležitém geostrategickém místě, které je považováno za spojnici mezi Evropou a Asií. Druhým důležitým bodem je počet jeho obyvatel, jenž v současnosti (pro rok 2014) dosahuje 81,6 milionů, přičemž se turecká populace i nadále rozrůstá 1,12 % tempem. Významným rozdílem oproti Evropě však je jeho věková struktura, kdy více než 42 % tvoří lidé do 24 let věku.¹ Navíc rostoucí počet obyvatel je podpořen jeho zvětšující se kupní silou.² Oba tyto faktory následně mají pozitivní dopad na celkový turecký trh a ekonomiku, která je dle CIA fact book v současnosti 17. největší ekonomikou světa. Turecko se tak stává jednou z nejdůležitějších zemí, s níž EU sousedí. Kromě toho její význam pro EU podtrhuje skutečnost, že má od této organizace udělen status kandidátské země.³

Jako je Turecko významné pro EU, tak stejně tak je AKP důležitá pro novodobé Turecko. AKP můžeme považovat za novodobý fenomén turecké domácí politiky a to hned z několika důvodů.⁴ Prvním z nich je ten, že tato strana už pouhý rok po svém založení dokázala jednoznačně vyhrát

¹ Data čerpána z: The World Fact Book: Turkey. *CIA Fact Book* [online]. [cit. 2014-04-20].

² Ještě v roce 2001 dosahovala kupní síla v Turecku pouhých 31 % průměru EU, v roce 2012, to však již bylo 51 %. Na tomto místě by mohla existovat námitka, že tento rychlý růst je do značné míry ovlivněn přístupem nových členských států střední a východní Evropy, jejichž ekonomiky nebyly tak vyspělé jako u zemí EU15. Avšak všimněme si, že naopak kupní síla některých zemí původní EU15 se naopak za sledované období zmenšila (jak například u Belgie, Španělska, Itálie, Holandska atd.) Blíže: Databáze Eurostatu: HDP na obyvatele v PPS (standard kupní síly). [online]. [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://apl.czso.cz/pll/eutab/html.h?ptabkod=tec00114>

³ Blíže se tomuto bodu věnuje druhá kapitola empirické části práce, která mimo jiné také v krátkosti shrnuje vztahy mezi ES/EU a Tureckem.

⁴ Základní faktografické body byly v této části převzaty z autorovy bakalářské práce: Vladislav Polách, „Strana spravedlnosti a rozvoje (AKP) jako fenomén domácí turecké politiky“, *Bakalářská práce*. Olomouc, 2012. Univerzita Palackého. Vedoucí práce Mgr Michael Brtnický, s. 5-8.

parlamentní volby do Velkého národního shromáždění (Türkiye Büyük Millet Meclisi – TBMM) v roce 2002, kdy obdržela 363 mandátů. Od té doby v něm navíc pokaždé vytvořila jednobarevné většinové vlády a to i přes poměrný volební systém, který se v tureckých parlamentních volbách používá.⁵

Další význačností AKP je fakt, že její volební podpora v parlamentních volbách neustále narůstá. V roce 2002 tak AKP dokázala vyhrát se ziskem 34,3 % hlasů voličů, v následných volbách v roce 2007 již získala 46,6 %, a v červnu 2011 AKP ve volbách dominovala, když obdržela zatím nejvyšší volební podporu 49,8 %. Z výše uvedených čísel je zřejmá velká oblíbenost této strany u tureckých voličů a naprostá dominance AKP vůči ostatním politickým uskupením.⁶ Nutno podotknout, že AKP těchto volebních zisků dosahuje dle instituce Freedom House ve svobodných volbách.⁷

Pokud bychom si tuto stranu definovali dle politologických kritérií, které jsou vztaženy jednak na procento získaných hlasů a dále pak na

⁵ Do TBMM je voleno 550 nadpoloviční většina tak představuje 276 poslanců. Díky tomu, že se ve volbách využívá tzv. systém uzavřených listin, tak to jsou politické strany, které mají rozhodující vliv na výběr budoucích poslanců, jelikož turečtí voliči nemají možnost dávat kandidátům své preferenční hlasy. Volí pouze stranu jako celek. V Turecku existuje poměrně vysoká volební uzavírací klausule, která činí 10%. Tato klausule je vztažena na celé území, nikoliv na volební obvody, což znamená, že strany s regionální koncentrací voličů (například Kurdské strany) jsou toto klausulí poškozovány. Takto vysoká klausule byla zavedena po armádním puči v roce 1983 a měla dle autorů zabránit nestabilním vládám. Blíže: Hikmek S. Turk: Electoral systems and Turkish experience, *A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*. Ankara 1993, C. 43, s. 15-22. Nutno podotknout, že se tato klausule vztahuje pouze na politické strany, nikoliv na nezávislé kandidáty, čehož právě některé skupiny využívají. Blíže o volebním systému Turecka například: Election for Grand National Assembly of Turkey. *Democracy Assistance* [online]. [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://www.electionguide.org/election.php?ID=1628> nebo také Turkey: Türkiye Büyük Millet Meclisi (T.B.M.M) (Grand National Assembly of Turkey). *Inter-Parliamentary Union* [online]. [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: http://www.ipu.org/parline-e/reports/2323_B.htm či: James Conelly: „A quiet revolution? The Turkish election of November 2002“, *Representation*, 4, 2003, s. 289.

⁶ Pro zajímavost bychom mohli zmínit jeden paradox, který se týká nepřímé úměry mezi volební podporou AKP ve volbách a množstvím obdržených mandátů. Jelikož ačkoliv volební podpora AKP stoupá, tak paradoxně množství obdržených mandátů se volby od voleb snižuje. AKP získala v roce 2002 363 mandátů, v roce 2007 jich bylo 341 a v posledních volbách, kdy jednoznačně tato strana dominovala, tak získala paradoxně nejméně mandátů, ze všech tří volebních období – 341. Tento paradox vzniká právě 10% uzavírací klausulí, jelikož v roce 2002 díky ní propadlo velké množství hlasů, když se do TBMM dostaly jen dvě politické strany AKP a jí opoziční Republikánská strana lidová (Cumhuriyet Halk Partisi - CHP). V následných volbách však tuto uzavírací klausuli dokázalo překonat více stran. Od voleb 2007 tak v TBMM mají své zastoupení celkem čtyři strany, kromě AKP a CHP také Nationalistické hnutí (Milliyetçi Hareket Partisi – MHP) a Mírová a demokratická strana (Barış ve Demokrasi Partisi - BDP), z čehož plyne, že množstvím propadlých hlasů se snížilo, díky čemuž se rozděluje méně propadlých mandátů, které se navíc oproti roku 2002 dělí mezi více stran.

⁷ Freedom in the World: Turkey. *Freedom house* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/turkey#.U1qM9fnlZg1>

relevantní sílu daného uskupení vůči ostatním politickým subjektů daného stranického spektra, tak se dá AKP považovat za tzv. Ultradominantní stranu.⁸ Dle profesora Miroslava Nováka se ultradominantní strany v demokratických režimech pokládají za velice vzácný případ,⁹ což jen dokládá význam této strany.

Vzhledem k tomu, že je turecký parlament jednokomorový, což má za následek přímočarost legislativního procesu, kde se nemusí brát v potaz druhá komora, ve které by mohla mít díky odlišným volebním cyklům převahu opozice, tak se dá říci, že AKP už od roku 2002 dominuje v legislativě. Tato dominance byla ještě umocněna v srpnu 2007, kdy se na prezidentský post po určitých peripetiích podařilo dosadit bývalého premiéra a ministra zahraničních věcí, člena AKP Abdullaha Gūla, který nahradil Ahmeta Necdeta Sezera. Od té doby AKP dominuje nejen v legislativě, ale rovněž v exekutivě. Když k tomu přidáme fakt, že během jejího prvního volebního období, přesněji řečeno 3. října 2005, byla s Tureckem oficiálně otevřena přístupová jednání s EU, tak je nasnadě položit si následující tři otázky, které na sebe postupně navazují: *Jaký je vztah AKP vůči EU? Zůstal přístup AKP vůči EU neměnný nebo se v čase proměňoval? Pokud došlo ke změně postoje AKP vůči EU, tak jaké byly faktory, které tuto změnu způsobily?*

Abychom dokázali odpovědět na takto položené otázky, je nutné si stanovit vhodnou teorii, ze které následně vzejde metodologické ukotvení celé práce. V rámci úvodu je první podkapitola práce věnována rozboru literatury, jenž si klade za cíl seznámit čtenáře se základními zdroji informací, ze kterých tato práce čerpá. Nutno podotknout, že daný rozbor literatury se zaměřuje především na empirickou část práce. Samotná teoretická část má čtenáři představit dvě základní teoretické školy, jež se zabývají rozšiřováním mezinárodních organizací. Těmito dvěma školami jsou škola racionalistická a konstruktivistická, přičemž každá z nich vychází z jiných teoretických předpokladů a jednotlivých dílčích teorií. Tyto teorie

⁸ Ultradominantní strana kombinuje prvky Sartoriho predominantní strany, tzn. zisk nadpolovičního počtu mandátů během tří po sobě následujících voleb a zároveň i prvky Duvergerovy dominantní strany, což znamená, že její zisky musí být ve volbách výrazně vyšší, než zisky jejích politických konkurentů.

⁹ Miroslav Novák, *Systémy politických stran: Úvod do jejich srovnávacího studia*, Praha 1997, s. 161-162.

jsou v práci rovněž popsány. Pro odůvodnění výběru použité teoretické školy následně slouží podkapitola pojednávající o Východním rozšíření. V následujícím metodologickém díle je již zdůvodněn přímý výběr dílčí teorie, jež z dané teoretické školy pochází a dále jsou v ní rozebrány a odůvodněny jednotlivé proměnné a vzájemný vztah mezi nimi samotnými.

Samotná empirická část práce je rozdělena do dvou samostatných kapitol, které dále obsahují jednotlivé podkapitoly. Tyto dvě kapitoly tak reflektují použitou teorii. První z kapitol se zaměřuje na tureckou domácí politiku. Ve svém úvodu se v krátkosti zaobírá Kemalismem, jelikož toto myšlení mělo a má hluboký dopad na celou tureckou politickou scénu až do současnosti. Poté je v práci rozebráno politické hnutí Millî Görüş, ze kterého vyšli čelní představitelé AKP. Za stěžejní části této kapitoly by se však daly považovat až ty podkapitoly, jež se zabývají vztahem AKP a jednotlivých zájmových skupin a jejich postoji vůči EU, stejně tak jako tureckým veřejným míněním.

Druhá z kapitol z empirické části se již zabývá mezinárodním vyjednáváním, přičemž ve svém úvodu v krátkosti seznamuje čtenáře se základními událostmi vztahů ES/EU a Turecka. Hlavním cílem této kapitoly je však zdůvodnění ambivalentního postoje EU vůči Turecku, který měl následně přímý vliv na turecké veřejné mínění, stejně jako na část zájmových skupin, což se následně dle užitých teoretických předpokladů muselo projevit na samotném přístupu AKP vůči EU. Výsledky práce jsou posléze shrnuty v jejím závěru.

1.1. Přehled literatury

Tato práce čerpá jak z primárních, tak sekundárních zdrojů. Mezi primární zdroje patří turecké deníky *Hürriyet Daily News* a *Today's Zaman*. Prvně zmiňovaný deník *Hürriyet*, jehož jméno v překladu znamená Republikán, se spíše přiklání na levicovou část tureckého politického spektra, což znamená, že zastává spíše kemalistické postoje. V opozici vůči němu stojí právě deník *Zaman*, který ve svém názvu skýtá slovní hříčku, jelikož jeho název přečtený pozpátku *Namaz* v turečtině znamená modlitba. Odtud je jasné, že tento deník zastává konzervativní postoje a cílí na pravcovou část tureckého voličského spektra. Vzhledem k použitým teoretickým předpokladům, o kterých bude řeč dále, byly v práci užity rovněž studie Eurobarometru zabývající se tureckým veřejným míněním.

Co se týče sekundární literatury, tak v práci jsou užity hlavně cizojazyčné zdroje, především pak tureckých akademiků. Například Pavel Šaradín a Lucie Tunkrová editovali sborník s názvem: *Turecko a Evropská unie: Česká a turecká perspektiva*. Ten je rozdělen do sedmi kapitol, jež se mimo jiné zabírají postojem turecké veřejnosti k EU, kyperskou otázkou či postojem české společnosti vůči přistoupení Turecka do EU. Mezi další česky psaná díla patří knihy autorů Gabriela Pirického (2006) s názvem *Turecko* a autorů Kristopha Neumanna a Klause Kreise (2010). Obě knihy pokrývají široké časové období, kdy se zaobírají buďto dějinami tureckého národa (Kreis a Neumann) či dějinami Malé Asie (Pirický), avšak obě kladou důraz především na novodobé turecké období, tedy od roku 1923 dále. Tyto knihy, které jsou čtivě napsány, tak čtenáři mohou posloužit především jako všeobecný faktografický zdroj informací o vývoji turecké domácí politiky. V loňském roce rovněž vyšla publikace s názvem *Islám versus modernizace* od autora Erika Siegla. Tato kniha se zabývá vztahem islámu, sekularismu a modernizace především za období významného tureckého politika Turguta Özala. Tento turecký politik je některými akademiky považován za předchůdce současné AKP z toho důvodu, že v osmdesátých letech stál za demokratizačními reformami, které zvýraznily

roli islámu ve společnosti. Z českých akademiků, kteří aktivně komentují tamní dění bychom mohli zařadit výzkumnou pracovníci Institutu pro evropskou politiku EUROPEUM Lucii Najšlovou, absolventa arabistiky na FF UK Jana Čuříka, či spolupracovníka Ústavu mezinárodních vztahů Michaela Brtnického.

Práce čerpá i z článků ze zahraničních informačních serverů, které se specializují na danou tematiku. Mezi ně bezesporu náleží Research Turkey, který čtenáři nabízí politické, ekonomické a sociálně-kulturní analýzy, stejně tak i rozhovory a komentáře k současnému dění. Dalším informačním zdrojem, z něhož práce využívá řadu již akademických článků, je server Turkish studies. Tento server, jehož papírová forma vychází čtvrtletně od roku 2006, čtenáři nabízí velké množství anglicky a turecky psaných titulů. Dalším vhodným portálem obsahujícím řadu akademických zdrojů specializujících se na tuto zemi je European Journal of Turkish Studies. Články na tomto portále jsou čtenářům volně dostupné.

Všeobecným vztahem Evropských společenství nebo později EU a Turecka se zabývá například autor Sofos Spyros (2000), jež ve svém díle rozebírá tento vztah za celé minulé století. Na něj nepřímo navazuje Meltem Müftüler Baç (2005), který se ve svém článku hlouběji zaobírá obdobím od roku 1987, především pak sérií reformních balíčků z let 2000-2004, tedy před samotným otevřením přístupových jednání. O tureckých motivech k přistoupení k EU se zmiňují autoři Ruud A. de Mooij a Arjan M. Lejour (2004). Fuat Keyman (2004) se dále například ohrazuje proti možné kulturní zaujatosti, kterou toto rozšíření, kdy o členství žádá země s většinovým muslimským obyvatelstvem, přináší. Přístupové rozhovory by se tedy měly soustředit pouze na samotnou otázku demokratizačních reforem Turecka.

Jelikož samotné přistoupení k EU nerezonuje pouze mezi tureckými elitami, ale dotýká se celé společnosti, tak se na tuto problematiku zaměřuje několik autorů. Nutno podotknout, že se samotná podpora členství mezi tureckými občany v posledních letech výrazně snížila. Za úvodní článek pro tuto oblast by mohl posloužit ten z rukou Sedefa Eylemer a İlkey Taş, jež se zaobírá pro-evropskými a euroskeptickými aktéry v Turecku, přičemž nezmiňuje pouze politické strany, ale i zájmové asociace. Přímým přístupem politických stran k EU se naopak zaobírá dílo Mehmeta Bardakçihho (2010),

přičemž tento autor dochází k závěru, že na rozdíl od střední Evropy, kdy je euroskeptismus prezentován pouze stranami z pravého spektra, tak v Tureckém případě se vyskytuje i v jeho levé části, což je dáno specifickým postavením největší opoziční strany Republikánské strany lidové (Cumhuriyet Halk Partisi - CHP). Následné samotné analýzy veřejného mínění se věnují například autoři Seth Jolly a Sibel Oktay (2012), Kentmen Çiğdem (2010) či Hakan Yilmaz, jejíž práce je součástí již výše zmíněného sborníku Turecko a Evropská unie (2007). K. Çiğdem ve své sociologické studii zkoumá vliv jednotlivých druhů médií na znalost tureckých občanů o EU, kdy dle jeho studie mají nejlepších povědomí o dění v EU čtenáři tištěných médií a diváci TV. Naopak posluchači rádií své vědomosti o EU přeceňují. S. Jolly a S. Oktay na základě výsledků Eurobarometru například vyvrací argument, že by rychlý růst tureckého hospodářství stál za narůstající tureckou euroskepsí.

Bližší spolupráce s EU rovněž ovlivňuje tureckou zahraniční politiku. O tomto tématu se například zmiňuje Meltem Müftüler Baç (2011), která si všímá toho, jakým způsobem domácí demokratizační reformy ovlivnily zahraniční postoje Turecka. Díky evropeizaci se zahraniční politika dle autorky umírnila, což je dáno tím, že volená exekutiva, která byla reformami posílena, už musí ve svých krocích reflektovat veřejné mínění. Přílišný populismus AKP v zahraniční politice naopak kritizuje Nur Bilge Criss (2010), který jí vyčítá neexistenci cílů a protichůdnost určitých kroků v této oblasti. Díky již zmíněné narůstající euroskepsi u tureckých občanů se v akademické debatě rovněž objevuje teze o celkovém opouštění prozápadní orientace Turecka a jeho narůstajících styků s ideologicky bližšími muslimskými zeměmi. Tuto tezi však vyvrací Farut Ekmeci a Abdulkadir Yildirim (2012), kteří se zaměřili na analýzu obchodní politiky Turecka. Dle nich sice narůstá podíl obchodních styků s východními sousedy, avšak nedá se mluvit o ideologickém motivu k tomuto kroku. Autoři uvádí, že tato změna ekonomické orientace je způsobena celkovou světovou ekonomickou situací, což podtrhuje i fakt, že větší diverzifikací trhů si procházejí i jiné země. Významný nárůst obchodu se zeměmi, které mají čistě protizápadní postoje, však dle autorů nebyl pozorován, z čehož tedy usuzují, že jde čistě o racionální kalkul tureckých politiků.

V akademické obci existuje velká míra shody na tom, že postoj Strany spravedlnosti a rozvoje (Adalet ve Kalkınma Partisi - AKP) k EU byl ovlivňován externími faktory, kterými byly především kroky samotné EU (jejich členských států) vůči Turecku. Za zlaté období proevropské politiky Turecka by se dalo považovat rozmezí let 2002-2005, kdy bylo prosazeno několik reformních balíčků, jež měly za cíl přiblížit turecké zákony evropským *acquis*. Toto období však bylo poměrně znenadání ukončeno, kdy by se jako zlom dalo považovat samotné otevření přístupových rozhovorů s EU a jejich následná netransparentnost v říjnu roku 2005. Z toho následně pramenil nedostatek důvěry na obou stranách. Tento postoj zastává například Gamze Avcı (2011), Ziya Öniş a Yılmaz Şuhnaz (2009) či Berken Saatçioğlu (2012). Ziya Öniş (2010) na druhou stranu doplňuje, že i AKP se na tomto ochlazení vztahu podílela a to tím, že v roce 2007, kdy vyhrála volby, prosazovala až zbytečně moc konzervativní reformy, což jak doplňuje Marcie J. Patton (2007) zvedlo o to větší odpor kemalistické části společnosti. Dále pak autoři Erhan Icener a Zeyneb Çagliyan-Icener (2011) ve svém článku apelují na fakt, ať se zbytečně AKP nepřehazuje její jiná (islámská) identita, jelikož je to fakt, kterou AKP sama neovlivní. Evaluovat by se tedy mělo jen to, co daný subjekt může změnit, tedy samotné reformní kroky. Dalším rovněž zajímavým článkem na toto téma je ten, který porovnává proevropské postoje AKP a lobbistických skupin autorů Mehmeta Ugura et kol. (2008). Hlavním argumentem autorů v tomto případě je proměnlivost preferencí AKP vůči EU, která musí ve svých krocích reflektovat veřejné mínění, což ji odlišuje od ostatních aktérů, jež o přímou podporu mezi voliči usilovat nemusí.

Domácí politikou a specifičností stran hnutí Millî Görüş, ze kterého vzešli nevýraznější představitelé AKP, se věnují například autoři Fulya Atacan (2005), Bilgin H. Dikici (2008) či Doğan Erhan (2005). První z výše zmiňovaných se ve svém článku zabývá vnitřním pnutím mezi novým a starým křídlem tohoto hnutí. B. H. Dikinci a D. Erhan se však blíže zaměřují na změny v zahraniční orientaci AKP vůči bývalým stranám tohoto hnutí, přičemž za důležitý mezník by se dal považovat rok 1997, kdy proběhl armádní puč s cílem sesadit tehdejší koaliční vládu s premiérem

Necmettinem Erbakanem, který reprezentoval právě staré křídlo tohoto hnutí.

Napojení AKP na lobbistické skupiny si ve svých pracích všímají například akademici Pinar Tank (2005), Mustafa Şen (2010) či Alpay Sahin (2008). Tito autoři se zabývají vcelku novodobým fenoménem vzniku nové ekonomické třídy tzv. šedých Turků, která sice do značné míry převzala konzumní způsob života, avšak v osobním životě vyznává konzervativní hodnoty, které jsou spjaty s islámem. Blíže o důvodech, které vedly k tomu, že tito členové, jež jsou mimo jiné sdružováni do organizace s názvem MÜSİAD, podpořili právě nově vzniklou AKP, píše autoři Gumuscu Sebnem a Deniz Sert (2009). O této organizaci a jejím proměnlivém vztahu k EU pojednává dále například článek Dilky Yankayové (2009). Serap Altanová (2004) si kromě již zmíněného MÜSİADu všímá i dalších podnikatelských organizací, jakým je například TÜSIAD, když sice uznává jeho proevropskou orientaci, ale i tak podotýká, že uvnitř této organizace vznikly dvě křídla, které se lišily právě v míře angažovanosti pro politické reformy, jež jsou s přistoupením Turecka k EU zapotřebí. Naopak autorka Zeynep Alemdarová (2009) rozebírá postoje tří hlavních tureckých odborových asociací, přičemž i u nich se jejich názor na přístup Turecka do EU v průběhu času vyvíjel, což bylo dáno především jejich členskou základnou.

Na provázanost politických stran s ekonomickými lobby a bojem o vliv na politické scéně následně nepřímo navazuje teorie tzv. „bílých“ a „černých“ Turků významné socioložky Nilüfe Göle, kdy bílí Turci reprezentují společenskou třídu, která těžila z kemalistických reform, zatímco černí Turci naopak usilovali o větší vliv náboženství na chodu státu. Tento koncept ve svých dílech následně rozpracovávají například autoři Sefa Şimşek et kol. (2006) či Rainer Hermann (2003). Ziya Öniş (2006) následně tvrdí, že celková společenská proměna a vyvstání nové ekonomické třídy, která by se dala umístit právě mezi „bílé“ a „černé“ Turky nakonec vedla k umírnění politického islámu, který reprezentuje právě AKP.

2. Rozšiřování Evropské unie – teoretická rozprava

Úvodní teoretická část má za cíl seznámit čtenáře se dvěma základními pojetími rozšiřování mezinárodních organizací. Jinými slovy tedy odpovědět na otázku, jakým způsobem vůbec můžeme přistupovat k rozšiřování EU?

Jak podotýkají autoři Frank Schimmelfennig a Ulrich Sedelmeier, tak samotná teoretická konceptualizace rozšiřování a to nejen EU, nebudí mezi akademiky příliš velký zájem. A to i přesto, že se jedná o klíčový politický proces, který má dopad nejen na vnější vztahy EU, ale i na její vnitřní fungování. Naopak daleko větší prostor dostávají teorie zabývající se samotnou integrací. Pokud se už naskytnou analýzy, jež se zaměřují na rozšiřování, tak se nejčastěji jedná o jednopřípadové studie, které ze své povahy nejsou s to nabídnout generalizaci daného jevu.¹⁰

Pokud se blíže podíváme na samotnou definici rozšiřování EU, tak autoři, kteří se tomuto tématu věnují, podotýkají, že jde o velice komplexní proces, do něhož je zapojeno několik rozdílných aktérů. Jelikož vazby mezi aktéry mohou být i neformální, tak se akademici shodují, že samotné rozšíření je proces, bez zcela jasných počátečních a konečných bodů.¹¹ Ačkoliv na tomto místě by se dalo namítnout, že určité milníky, jako například udělení statutu kandidátské země, otevření přístupových jednání atd., tento proces má. Již výše zmínění akademici F. Schimmelfennig a U. Sedelmeier, kteří se tímto problémem zabývají, proces rozšíření obecně definují jako: „proces postupné a formální horizontální institucionalizace organizačních pravidel a norem“. Z toho následně vyvozují čtyři základní úhly pohledu, jakým se dá rozšíření zkoumat. Zaprvé skrze země, jež usilují o členství, přičemž hlavní otázkou zde je proč a za jakých podmínek nečlenské země vstupují do nějaké regionální organizace? Druhým úhlem

¹⁰ Frank Schimmelfennig a Ulrich Sedelmeier, „Theorizing EU enlargement: research focus, hypotheses, and the state of research“, *Journal of European Public Policy*, 9, 4, 2002, s. 500-501.

¹¹ Henrik Larsen, „The Challenges of European Enlargement: Implications for the political system of the EU“, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://polsci.ku.dk/english/international_students/present_international_students/taking_exams/past_papers/the_challenges_of_european_enlargement.pdf s. 5-6.

pohledu je ten skrze členské státy, jinými slovy za jakých podmínek členské státy ne-preferují přístup dané země do společenství? Třetí způsob se zabývá politikami rozšíření, přičemž si klade otázku: za jakých podmínek přijme daná organizace nového člena, či změní své institucionální vztahy s nečlenskými státy? Posledním způsobem, jakým můžeme analyzovat rozšíření je skrze jeho dopad, a to jak na organizační strukturu dané instituce, tak i na přístupující stát samotný. Zde bereme v úvahu novou redistribuci sil a zájmů v organizaci, a jaký mají dopad na efektivitu rozhodování a nastavení nových cílů společenství.¹²

Autoři, kteří se zabývají rozšiřováním EU, se veskrze ve svých člancích odkazují na teoretickou debatu mezi racionalistickým a konstruktivistickým/sociologickým přístupem, přičemž někteří z nich následně přebírají určité prvky z obou teoretických škol a vytváří tzv. „seskládané“ teorie (puzzled theories). Následující části této práce tak představí základní předpoklady obou teoretických škol.

2.1. Racionalistická škola a její pochopení rozšiřování společenství

Racionalistický přístup k vnímání mezinárodních vztahů a potažmo rozšiřování EU dominoval především v osmdesátých a devadesátých letech minulého století. Tato teoretická škola v sobě obsahuje několik různých teoretických konceptů, o kterých se ještě v této kapitole zmíníme. Zásadní body jsou však pro všechny tyto koncepty stejné. Těmito spojujícími prvky jsou:

- 1) Předpoklad racionality aktérů, což znamená, že každý z aktérů si dovede seřadit nabízené možnosti dle jejich výhodnosti, a to tím, že porovná své vlastní náklady a přínosy u daného rozhodnutí
- 2) Náklady a přínosy jsou chápány v rámci ekonomického či bezpečnostního hlediska

¹² Frank Schimmelfennig a Ulrich Sedelmeier, „Theorizing EU enlargement: research focus, hypotheses, and the state of research“, s. 503-507.

- 3) Zájmy jednotlivých aktérů se v průběhu času nemění
- 4) Aktéři se chovají egoisticky, což znamená, že jejich primární snahou je maximalizovat svůj vlastní užitek
- 5) Nadnárodní instituce mají pouze omezený vliv, důležitějšími aktéry jsou buďto národní vlády či domácí nátlakové skupiny¹³

Celý koncept je ještě o něco složitější, a to z toho důvodu, že aktéři dle racionalistů mohou zastávat i tzv. skrytou agendu, což tedy znamená, že jejich faktické kroky nekorespondují s jejich rétorickými postoji. Takováto skrytá agenda se dá vystopovat až v průběhu času porovnáním konzistentnosti jejich názorů a činů. Racionální teoretici si tak uvědomují své limity, protože uznávají, že skrytou agendu nemůžeme odhalit hned na svém počátku, protože je pro ostatní nemožné „dostat se do ‘srdcí a duší’ politických činitelů, a tak odhalit jejich ‘skutečné’ nebo ‘upřímné’ názory a přesvědčení.“¹⁴

Racionalisté vysvětlují proces rozšíření skrze tzv. klubovou teorii (club theory). Vzhledem k výše zmíněnému předpokladu o slabosti nadnárodních institucí, chápou racionalisté mezinárodní organizace pouze jako dobrovolné kluby/skupiny jednotlivých členských států. Ty se rozhodují zcela samy, jestli v dané organizaci zůstanou či nikoliv. Vše opět záleží na výhodách a nákladech, které v sobě členství obnáší, kdy samozřejmě výhody členství musí převažovat nad jeho náklady. Ostatní státy, které ještě nejsou členy, se snaží do společenství dostat, a to z toho důvodu, že chtějí čerpat výhody ze členství. Platí zde však předpoklad, že čím víc členů daná organizace má, tím větší jsou pro každého člena náklady a naopak množství výhod s užíváním statků se zmenšuje – vznikají tzv. náklady za shlukování (crowding costs).¹⁵ Obecně se dá říci, že menší společenství jsou pro

¹³ Blíže například: Frank Schimmelfennig a Ulrich Sedelmeier, „Theorizing EU enlargement: research focus, hypotheses, and the state of research“, s. 510. Nebo také: José Ignacio Torreblanca, „Accommodating interests and principles in the European Union: The case of the Eastern Enlargement“, In: *Beyond Enlargement: The new members and new frontiers of the enlarged European Union*. Ed. Esther Barbé a Elisabeth Johansson Nogués, Institut Universitari d'Estudis Europeus, Barcelona 2003, ISBN: 84-95201-12-7, s. 20-21. Helene Sjursen, „Why Expand? The Question of Legitimacy and Justification in the EU's Enlargement Policy“, *JCMS*, 40, 3, 2002, s. 497.

¹⁴ Ibid., s. 496.

¹⁵ Výhody členství se samozřejmě odvíjí od typu organizace, náklady však jsou obecně u všech typů organizací stejné. Mezi ně bychom mohli zařadit administrativní zátěž pro daný členský stát,

kandidátské státy zajímavější než ty větší, kde jsou již zdroje/výhody opanovány stávajícími členy společenství. Obecně tak rozšíření celku musí dle racionalistických premis přinést pro daný celek větší mezní zisk v porovnání s jeho mezními náklady.¹⁶ V tomto bodě je však nutné podotknout, že ne všichni stávající členové musí nutně z rozšíření profitovat. Tito členové tak za svůj souhlas obdrží nějaké vedlejší platby (side payments) ve smyslu určitých ústupků od těch států, které naopak o rozšíření stojí, jelikož od něj samy pro sebe očekávají zisk. Nebo naopak tito členové budou s rozšířením i tak souhlasit, pokud jim bude za jejich blokaci rozšíření hrozit odebrání členství od zbývajících členů.¹⁷

2.1.1. Teoretické přístupy spadající do racionalismu

2.1.1.1. Liberální intergovernmentalismus

Do racionalistické teoretické školy bychom mohli zařadit několik typů teorií, které se zaměřují buďto na spíše na programová (policy making) nebo ekonomická témata. Velice vlivnou teorií v tomto ohledu je tzv. Liberální intergovernmentalismus (LI) od Andrewa Moravcsika. Tato teorie sice primárně vysvětluje důvody a způsob integrace jako takové, ale její premisy se dají použít i v případě rozšiřování mezinárodních institucí. LI se dá považovat v podstatě za konglomerát již existujících teorií, které jsou užity ve třech rozličných fázích, jež obsahuje. Těmito fázemi jsou: 1) proces vytváření domácího zájmu uvnitř každého státu, 2) mezinárodní vyjednávání a 3) vytváření nadnárodních institucí. Tyto tři fáze jsou

kteřá je spojena například s překlady textů, dále pak to mohou být náklady spojené s prosazením své politiky u ostatních, což jinými slovy znamená, že ve větším společenství je všeobecně těžší se domluvit, ať už kvůli množství různých stanovisek, či omezenějšího časového prostoru pro vyjádření svého názoru. Dále pak například daný stát do jisté míry ztrácí svou autonomii v rozhodování, jelikož se stává součástí celku.

¹⁶ Mezní zisk je definován jako přírůstek množství užitku pro spotřebitele (v našem případě daného společenství), které je navýšeno o jednu jednotku (tzn. kandidátskou zemi). Tento předpoklad platí vice versa u mezního nákladu. Blíže k tématice: Utility and value. *Encyclopedia Britannica* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/620713/utility-and-value/34297/Marginal-utility>

¹⁷ Blíže ke klubové teorii: Frank Schimmelfennig a Ulrich Sedelmeier, „Theorizing EU enlargement: research focus, hypotheses, and the state of research“, s 509-511. Stejně také Frank Schimmelfennig, „The Double puzzle of EU Enlargement. Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Decision to Expand to the East“, *Paper presented at ECSA conference Sixth Biennial International Conference*, Pittsburgh 1999, s. 4-5.

rozděleny do dvou úrovní - domácí (národní) a nadnárodní, přičemž národní úroveň je důležitější než ta nadnárodní.

U národní úrovni A. Moravcsik vychází z teorií pluralismu, jež se týká prosazování zájmů a office seekingu (hledání úřadu), která popisuje chování politických představitelů. Propojením obou teorií tak vzniká tzv. teorie národní volby, která tedy předpokládá, že národní zájem sám o sobě neexistuje, jelikož se skládá z partikulárních přízní jednotlivých zájmových skupin uvnitř každého státu. Jednotlivé lobby dle pluralismu soutěží mezi sebou navzájem, přičemž vláda do tohoto procesu nezasahuje.¹⁸ Prvotním zájmem politiků je naopak obhajoba jejich postu, tzn. znovuzvolení. Aby toho dosáhli, tak hledají podporu jednotlivých zájmových skupin, čímž tedy pragmatismus v jejich jednání upozaduje jejich ideologické zaměření.

Ve druhé fázi jsou pak jednotlivě vzešlé národní zájmy konfrontovány mezi sebou na nadnárodní úrovni, přičemž zájmy vzešlé z národní úrovně jsou z oblasti tzv. nízké politiky (low politics), tzn. hlavně ekonomického charakteru. U této úrovně A. Moravcsik vychází z tzv. teorie vyjednávání (bargain theory), přičemž hlavním hráčem na této úrovni jsou vlády jednotlivých států. U této teorie dominují dvě proměnné: 1) síla státu, která se porovnává především dle ekonomických měřítek a 2) důležitost projednávané politiky pro daný stát, kdy platí, že čím důležitější pro stát daná politika je, tím víc je připraven k ústupkům.

Třetí fáze pojednávající o vytváření nadnárodních institucí, která vychází z funkcionální teorie režimů, již není pro tuto práci důležitou.¹⁹

Co se týče LI a samotného procesu rozšiřování EU, tak z výše uvedeného je zřejmé, že rozhodující roli hrají vlády jednotlivých členských a kandidátských států. Role nadnárodních institucí je zde omezena a to i díky veto pravomocem, jimiž každý z členských států disponuje. Na roli Evropské komise (EC), jenž má dle jiných teoretických náhledů větší

¹⁸ Blíže například: Blanka Řichová, *Přehled moderních politologických teorií*. Portál, Praha 2006, s. 141-148.

¹⁹ Tato práce si neklade čtenáře dopodrobna seznámit s teorií LI, proto jsou v ní například již vynechány problémy o velikosti jednotlivých zájmových skupiny, či to jaký má dopad závislost daného státu na mezinárodním obchodě, během vyjednávání. Bližší informace: Andrew Moravcsik, Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmental Approach, *Journal of Common Market Studies* 31, 4, 1993, s. 473-524. Dále také Andrew Moravcsik a Milada Anna Vachudova, „National Interests, State Power, and EU Enlargement.“ *East European Politics and Societies*, 17, 1, 2003, s. 42-57.

pravomoci, třeba už jen tím, že s kandidátským státem přímo vyjednává, by představitelé LI podotkli, že množství prostoru pro EC je omezeno národními zájmy členských států, které prostě nemůže překročit. Díky těmto předpokladům o dominanci národních vlád v rozhodovacím procesu, tak však LI nemusí řešit institucionální výzvy, jež z rozšíření plynou, jelikož samotná logika systému i po rozšíření nedozná zásadních změn.²⁰

2.1.1.2. Racionální institucionalismus a mezinárodní socializace

Další teorií, která se zařazuje do racionalistické školy, je tzv. Racionální institucionalismus (RI). Tato teorie má s LI mnoho společného. Stejně jako LI totiž klade důraz na ekonomické zájmy jednotlivých aktérů na domácí úrovni, jež jsou artikulovány skrze zájmové skupiny. Politici se rovněž chovají racionálně, tedy snaží se o znovuzvolení, vůči čemuž volí i svou strategii. Mehmet Ugur a Dilek Yankayová tak ve svém článku například rozdělují domácí aktéry na dvě skupiny a to policy entrepreneurs a policy opportunists. Policy entrepreneurs jsou zájmové skupiny, které se ze své podstaty nesnaží vždy na svou stranu získat veřejné mínění. Jejich pohledy na určitou problematiku jsou tedy dlouhodobějšího charakteru. Tím, že se nepřetržitě věnují určitému tématu, tak o něm mají velký přehled. Na druhou stranu policy opportunists, za které lze dosadit politické strany/politiky, se nedají považovat za tak velké odborníky na dané téma, jelikož oproti policy entrepreneurs neinvestují tolik času a prostředků pro budování svých odborných znalostí. Tato skupina se naopak snaží reflektovat více různých zájmů, což jim má pomoci právě ke znovuzvolení.²¹

Na rozdíl od LI však RI klade větší důraz na nadnárodní instituce, přičemž využívá tzv. modelu pána a správce (principal-agent model). Ten předpokládá, že státy (pánové) delegují určitou část svých pravomocí na instituce (správce), jež je budou v určitých otázkách zastupovat a vykonávat jim svěřené pravomoci. Nadnárodní instituce (správcové) se dle

²⁰ Henrik Larsen, „The Challenges of European Enlargement: Implications for the political system of the EU, s. 13-15.

²¹ Mehmet Ugur a Dilek Yanakaya, „Policy Entrepreneurship, Policy Opportunism, and EU Conditionality: The AKP and TUSIAD Experience in Turkey“, *Governance: An International Journal of Policy, Administration, and Institutions*, 21, 4, 2008, s. 582-584.

racionalistické teorie řídí svým vlastním zájmem, tedy stojí o rozšíření svých vlastních pravomocí. Z toho vyvstává problém, kolik pravomocí by se mělo správcům předat, jelikož pokud jich bude málo, tak nebudou s to řídit delegované úkoly. Na druhou stranu pokud pravomocí budou mít více, tak hrozí riziko ztráty kontroly, které jednotlivé členské státy nad nimi mají. Všeobecně však i tak RI přiřazuje větší vliv vládám národních států.²²

Co se týče samotného rozšiřování, tak RI předpokládá, že vlády kandidátských států se budou snažit do EU přistoupit v tom případě, jestli odměny za členství budou vyšší než náklady, které jsou spojeny s implementací evropských *acquis*. Zde však přichází dvě proměnné, jež rozhodují o pohledu kandidátské země k přistoupení k EU. První z nich je důvěryhodnost celého přístupového procesu. Jinými slovy vláda kandidátské země musí vědět, že pokud podmínky členství splní, tak bude přijata. Druhá podmínka se vztahuje k racionálnímu chování vlády, tedy že náklady na implementaci reforem potřebných pro přijetí ji samotnou neodstaví od vládnutí.²³ Tyto dvě podmínky jsou pro pochopení dané teorie naprosto zásadní. Jinými slovy je tak prioritou zůstat u moci pro vládu v kandidátském státě vyšší než samotné členství v EU.

Pro doplnění bychom mohli tuto teoretickou část rozšířit o tzv. racionalistický přístup k mezinárodní socializaci (Rationalist approach to international socialization), který R. Schimmelfenning popisuje ve svém dalším díle. Tento přístup rovněž předpokládá racionalitu aktérů, kteří usilují o materiální zisk, přičemž odkaz na normy společenství každý z aktérů může strategicky manipulovat ve svůj vlastní prospěch, tzn., že normy zde slouží pouze jako prostředek k maximalizaci hmotných zisků jednotlivých aktérů. Celému procesu vyjednávání dominují národní vlády, kdy rovněž platí, že čím vyšší politické náklady na adaptaci norem společenství vláda daného kandidátského státu má, tím spíše se je bude snažit obcházet. Společenství tak může kandidátské státy odměňovat či trestat dle toho, jak naplňují normy a pravidla, přičemž největší odměnou/trestem je přijetí/odmítnutí kandidátského státu. Tento bod tak do značné míry

²² Petr Kratochvíl, „*Teorie Evropské integrace*“, Portál, Praha 2008, s. 137-139.

²³ Gamze Avci, „The Justice and Development Party and the EU: Political Pragmatism in a Changing Environment“, *South European Society and Politics*, 16, 3, 2011, s. 410.

odpovídá důvěryhodnosti celého přístupového procesu u RI. R. Schimmelfenning říká, že je nutné brát v potaz posouzení nákladů a přínosů nejen pro vládní stranu/y, ale i další relevantní strany v daném stranickém systému kandidátského státu, a to z důvodu proměnlivosti vlád. Podpora vstupu garantována členstvím je tak dle něj nutnou, avšak ne dostačující podmínkou pro to, aby daný stát do společenství opravdu vstoupil. Významnou roli totiž hraje celý stranický systém kandidátského státu a důležitost tamních antiliberalních stran, které se budou proti vstupu do EU vymezovat.²⁴

2.1.1.3. *Teorie zabývající se politickou ekonomikou*

Do racionalistické teoretické školy spadají rovněž teorie zabývající se mezinárodní politickou ekonomikou a to z toho důvodu, že v sobě obsahují předpoklady jako vlastní zájmy jednotlivých aktérů, které se odvíjejí od materiálních přínosů či nákladů, či to, že za dominantními aktéry považují státy. Mezi takové teorie patří například Teorie stabilní hegemonie (Hegemonic Stability Theory), která předpokládá, že globální systém světového trhu, je ovládnut hegemony, kteří se jej snaží udržet beze změn, jelikož z takového stavu profitují. Tato teorie interpretuje rozšíření EU, jako (z)vůli pouze silných států, což znamená, že z rozšíření musí profitovat především vlivné státy EU a zároveň USA, kterou tato teorie považuje za hegemonu světového trhu. Rozšíření je zde do jisté míry bráno i z bezpečnostního hlediska, jelikož tato teorie reflektuje i zóny vlivu jednotlivých vlivných států.

Další z ekonomických teorií s názvem Teorie novodobého světového systému (Modern World System Theory) vychází z marxistického předpokladu dělení světa na centrum a periferie, přičemž světový systém volného trhu je nastaven tak, aby z něj profitovaly především již rozvinuté státy (centrum). Příčina tohoto nerovnovážného stavu je dána nevýhodnými obchodními podmínkami, které se vztahují na exportní suroviny periferie, jež vyváží především zemědělské produkty a nezpracovaný materiál.

²⁴ Frank Schimmelfennig, „Strategic Calculation and International Socialization: Membership Incentives, Party Constellations, and Sustained Compliance in Central and Eastern Europe.“ *International Organization*, 59, 4, 2005, s. 828-838.

Naopak suroviny s přidanou hodnotou jsou do periferie centrem vyváženy bez větších obchodních bariér. Dle této teorie tak není rozšíření výhodné pro ty země, které jsou v porovnání s jádrem na nižší ekonomické úrovni, a to z důvodu zneužití levné pracovní síly, surovin a půdy, která se v dané zemi nachází. Daná země by sice doplácela na svou horší ekonomickou situaci, i kdyby do EU nepřistoupila, ale tím, že již bude její součástí, tak tento pro ni nevýhodný stav jen urychlí a prohloubí. Posledně jmenovanou teorii zcela popírá Teorie dvojí ekonomie (Dual Economy Theory), která naopak vyzdvihuje přednosti globálního ekonomického systému, na kterém profitují všichni jeho členové. Dle této teorie tak z přístupu k EU budou profitovat především chudší země, díky tomu, že od vyspělých států obdrží zahraniční investice a technologii stejně jako i ekonomicky vyspělé země, jelikož si rozšíří svůj vlastní trh.²⁵

2.2. Konstruktivistická škola a její pochopení rozšiřování společnosti

Konstruktivismus, neboli také sociologický institucionalismus je další vlivná teoretická škola, která se zabývá rozšiřováním mezinárodních společností. Konstruktivismus se začal v teoretických úvahách objevovat po ukončení Studené války v druhé polovině devadesátých let, kdy se vymezoval proti čistému racionalistickému chápání mezinárodních vztahů. Zastánci této teorie tak argumentují, že jdou ve svých úvahách hlouběji než racionalisté, díky čemuž mohou následně zohlednit širší škálu sociálních faktů, jakými jsou identita a celek neboli společnosti.²⁶ Konstruktivismus tedy využívá tyto základní premisy:

1) Rozhodujícím prvkem jsou normy, které aktéři vyznávají, a to z toho důvodu, že omezují jednání aktérů a navíc rovněž určují aktérovu preference a světonázory. Aktéři jsou tedy méně důležití než normy

²⁵ Blíže ke zmíněným teoriím: Dariusz Ellgusz Staszczak, „Theoretical Interpretations of the European Union Enlargement: Perspectives from a New Global Paradigm“, *Journal of Knowledge Globalization*, 4, 1, 2011, s. 71-92.

²⁶ Elena Jileva, „Do norms matter? The principle of solidarity and the EU's eastern enlargement“, *Journal of International Relations and Development*, 7, 1, 2004, s. 9.

samotné. Tyto normy mohou být dále ještě děleny podle toho, jestli je vyznává pouze určité společenství, což popisuje tzv. eticko-politický přístup (ethical-political approach). Na základě tohoto přístupu jsou pak normy tzv. hodnotami (values), které odkazují na nějakou konkrétní představu o způsobu dobrého života, jež daná komunita vyznává. Určité normy však mohou být i univerzálně uznávané, čímž se stávají právy (rights), tedy sadou všeobecně uznávaných principů.²⁷

2) Uznání vlivu nadnárodních institucí, které jsou v podstatě „ztělesněním“ norem daných společenství, jelikož ovlivňují normy a hodnoty svých členů. Jednotliví členové se stávají součástí skupin, jelikož se cítí být zavázáni jejími hodnotami, což tedy znamená, že instituce ovlivňují rozhodování svých členských států. Instituce společenství už tu nejsou od toho, aby pouze usnadňovaly vyjednávání mezi členy.²⁸ Autonomie těchto nadnárodních institucí během jednání je dána i tím, že jsou právně ukotveny a disponují technickými odbornostmi a informacemi.²⁹

3) Zájmy aktérů se tvoří až interakcí mezi jimi samotnými, přičemž jsou opět limitovány normami, které aktéři vyznávají. Což mimo jiné také znamená, že role zájmových skupin je upozaděna.

4) V argumentaci aktérů se objevují slovní obraty jako: „speciální zodpovědnost“, „historická povinnost“, či „solidarita“, v případě Východního rozšíření pak například specifický obrat Václava Havla „Návrat do Evropy“.

Samotná EU pro konstruktivisty představuje silný argument pro vysvětlení jejich vnímání mezinárodních vztahů, jelikož „je EU koncipována jako společenství států na základě společné identity, norem, hodnot, stejně jako společných zájmů.“³⁰ Co se týče samotného rozšiřování EU, tak to by oproti racionalistům, kteří prosazují partikulární zájmy při rozhodování, mělo být vedeno normami, jež společenství vyznává.

²⁷ Helene Sjursen, „Enlargement and the Common Foreign and Security Policy: Transforming the EU's External Policy?“, s. 494-501.

²⁸ Frank Schimmelfennig, „The Double puzzle of EU Enlargement. Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Decision to Expand to the East“, s. 11.

²⁹ Frank Schimmelfennig a Ulrich Sedelmeier, „Theorizing EU enlargement: research focus, hypotheses, and the state of research“, s. 510.

³⁰ Elena Jileva, „Do norms matter? The principle of solidarity and the EU's eastern enlargement“, s. 9.

Kandidátské země tak musí splnit veškeré podmínky, které jsou společenstvím stanoveny. Tyto podmínky pro přijetí musí reflektovat základní normy, na nichž je společenství postaveno. Což tedy znamená, že i když by kandidátská země mohla být ekonomickým přínosem pro společenství, tak i přesto nemusí být do společenství přijata. Jak podotýká R. Schimmelfennig, tak rozhodovací proces už nebude o vyjednávání o nákladech a přínosech, ale o argumentování, „které se bude neustále snažit definovat a redefinovat hranice společenství, mezi ‘námi’ a ‘nimi’“. ³¹

Důležitou roli během rozšiřování hrají právě nadnárodní instituce, které by měly být nestranným aktérem, jež dohlíží na korektnost tohoto celého procesu. Z čehož tedy vyplývá konstruktivistický předpoklad, že na základě společných norem by měly být podmínky pro přijetí pro všechny kandidátské země stejné. Jakmile by je tyto státy splnily, tak by měly být do společenství automaticky přijaty bez ohledu na náklady, které s sebou dané rozšíření může přinést. Během jednání o přijetí by tedy nemělo docházet k žádné diskriminaci kandidátských zemí ³² a to ať už mezi sebou samými, či mezi společenstvím a přistupujícím.

Konstruktivisté berou v potaz ještě jednu věc a to tu, že nově přistoupičtí stát bude mít bezesporu dopad na vnitřní fungování evropských institucí, čímž musí řešit problém mezi větším prohlubováním integrace či jejím rozšiřováním tzv. *deepening vs. widening problem*. ³³

Hlavní otázkou pro konstruktivisty tedy je, jak bude kandidátský stát kulturně zapadat do daného společenství a jak následně bude sdílet kolektivní identitu celku. Obecně pak platí, že čím více se nečlenský stát identifikuje s hodnotami, které společenství vyznává, tím víc tento kandidátský stát stojí o to, aby byl do společenství přijat, a zároveň více členských států stojí o to, aby bylo společenství o tuto danou zemi rozšířeno. ³⁴ Jakmile je kandidátská země přijata, tak dle normativního pohledu platí, že vzroste počet interakcí mezi ním a ostatními státy

³¹ Frank Schimmelfennig a Ulrich Sedelmeier, „Theorizing EU enlargement: research focus, hypotheses, and the state of research“, s. 515.

³² José Ignacio Torreblanca, „Accommodating interests and principles in the European Union: The case of the Eastern Enlargement“, s. 21-22.

³³ Blíže například: Henrik Larsen, „The Challenges of European Enlargement: Implications for the political system of the EU“, s. 3, nebo také: Frank Schimmelfennig a Ulrich Sedelmeier, „Theorizing EU enlargement: research focus, hypotheses, and the state of research“, s. 514.

³⁴ Ibid., s. 513.

společenství. Takovéto navýšení vzájemných vztahů znamená, že bude druhými ovlivňován, díky čemuž následně dojde ke snadnějšímu přejímání hodnot a norem, které následně přijímá za své. Kognitivní pohled následně říká, že kroky a činy jsou již spojeny s již přijatými normami, čímž se stávají se pro daný stát zvykem.³⁵

2.2.1. Teoretické přístupy spadající do konstruktivismu

2.2.1.1. Přístupy: Kulturní Evropa a Nová Evropa

Do konstruktivistické teoretické školy bychom mohli zařadit rovněž několik teorií, které využívají její předpoklady. Například E. Fuat Keyman a Senem Aydin ve svém článku zmiňují dva přístupy, které se odvolávají na evropské hodnoty a normy. Prvním z nich je tzv. Cultural Europe Approach, který předpokládá, že ty země, jež mají odlišnou kulturu a geografickou polohu, nemohou vstoupit do EU, i kdyby splnily veškeré požadavky, které jsou na ně během přístupových jednání kladeny. Hranice Evropy jsou tak historicky a kulturně fixní. Kandidátské země s jiným náboženstvím tak sice mohou s EU udržovat preferenční vztahy, ale vzhledem k jejich povaze do ní nemohou vstoupit. Proti tomuto přístupu následně autoři zmiňují tzv. New Europe Approach, který předpokládá, že hodnoty, jež EU vyznává, jsou univerzální, a tak mohou být šířeny dál. Země, která tyto normy přijme, tedy může být členem EU, ačkoliv historicky pochází z jiného kulturního prostředí. Hranice Evropy tohoto přístupu jsou tak pohyblivé.³⁶

2.2.1.2. Přístupy: Evropa norem a hodnot, Evropa kultury a geografie

V podstatě stejné logiky se užívá v přístupu Europe of norms and values a Europe of culture and geography, přičemž Europe of norms and values se podobá přístupu New Europe, když předpokládá, že evropské hodnoty jsou univerzální. Země, která je přijme, se tak stává také evropskou, což znamená, že hranice Evropy nejsou stálé, ale během času se proměňují. Europe of culture and geography vychází v podstatě ze stejného

³⁵ Frank Schimmelfennig, „Strategic Calculation and International Socialization: Membership Incentives, Party Constellations, and Sustained Compliance in Central and Eastern Europe.“, s. 17.

³⁶ Fuat Keyman a Senem Aydin, „The principle of fairness in Turkey–EU relation“, *Turkish Policy Quarterly*, 3, 3, 2004, s. 2.

předpokladu jako výše zmíněný přístup Culture Europe, který předpokládá společné kulturní dědictví jako například období renesance, reformace, industrializace a parlamentní demokracie, kterými si evropské země musely projít. Stejně tak vyzdvihuje důležitost Křesťanství, které hrálo během času rozhodující roli, jež měla vliv na formování evropských států. Státy s jinými kulturními a náboženskými zvyklostmi by tak pro Evropskou identitu byly potencionální hrozbou.³⁷

2.3. Východní rozšíření – empirické limity konstruktivistů

utoři zabývající se rozšiřováním EU se často zaměřují na Východní rozšíření, a to nejen proto, že proběhlo poměrně nedávno, ale rovněž i z toho důvodu, jak velký dopad mělo na celé společenství.³⁸ Obecně lze říci, že při jeho vysvětlení převažuje jeho konstruktivistický výklad, jelikož ten předpokládá, že hlavním důvodem, proč se se zeměmi střední a východní Evropy vůbec otevřela přístupová jednání, bylo šíření idejí, norem a principů EU.³⁹ Konstruktivistický výklad totiž nemá problém vysvětlit, proč se dané společenství rozšiřuje, i když jsou náklady na jeho rozšíření pro jeho stávající členy vyšší než přínosy, které z rozšíření budou mít. Stejně tak tato teoretická škola bez problémů vysvětlí důvod zavedení tzv. Kodaňských kritérií, které na kandidátské státy uvalují sadu základních podmínek, jež musí před samotným přístupem tyto státy splnit.⁴⁰

³⁷ Erhan Icener a Zeyneb Cagliyan-Icener, „The Justice and Development Party’s identity and its role in the EU’s decision to open accession negotiations with Turkey“, *Southeast European and Black Sea Studies*, 11, 1, 2011, s. 21-22.

³⁸ Odlišnost Východního rozšíření oproti ostatním dokumentuje například Irah Kučerová: „Z terminologického hlediska se tedy nejedná o pouhé rozšíření ve smyslu zvýšení členské základny bez významnější změny ve fungování komunitárních programů a rozhodovacích mechanismech EU (v angličtině se zpravidla jedná o termín *accessing*), ale také o posun ve formulaci integračních cílů a zvýšení celého integračního fenoménu (v angličtině se zpravidla jedná o termín *enlargement*). Citace z: René Wokoun et kol., *Regionální politika EU a v ČR*. [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: kreg.vse.cz/wp.../04/REG902_Regpol-v-eu-a-cr.pdf s. 7.

³⁹ Elena Jileva, „Do norms matter? The principle of solidarity and the EU’s eastern enlargement“, s. 12 nebo Helene Sjursen, „Enlargement and the Common Foreign and Security Policy: Transforming the EU’s External Policy?“, s. 494 stejně také José Ignacio Torreblanca, „Accommodating interests and principles in the European Union: The case of the Eastern Enlargement“, s. 48.

⁴⁰ Kodaňská kritéria byla stanovena Evropskou Radou v roce 1993, jako reakce tehdejších představitelů EU na žádosti bývalých komunistických zemí o přistoupení k EU. Kandidátské země, tak musejí před vstupem splňovat tři podmínky: 1) mít stabilní instituce, a ctít vládu práva 2) zajistit tržně fungující hospodářství své země 3) musí plnit závazky vyplývající z členství v EU.

Je zřejmé, že země Východního rozšíření byly v porovnání s EU15 zaostalé, kdy se všeobecně uvádí, že i když počet obyvatel po rozšíření stoupl o 20 %, tak HDP rozšířené EU se zvětšilo jen o 5 %.⁴¹ Racionalisté ze své materialistické perspektivy tedy nedokážou vysvětlit důvod, proč k Východnímu rozšíření vůbec došlo, jelikož je zřejmé, že nové členské země nebyly pro ty staré ekonomickým přínosem.⁴² A navíc z racionální perspektivy v sobě země Východního rozšíření skýtaly další problém pro EU15, který představoval nové sousedící státy.⁴³ Navíc vzhledem k výše uvedenému racionalisté podotýkají, že kandidátské země se nacházely při vyjednávání o přistoupení oproti EU15 ve slabší pozici.

Na rozdíl od motivu, který vedl k rozhodnutí otevřít přístupová jednání se středoevropskými zeměmi, však racionalisté jsou s to vysvětlit následná jednání o přistoupení samotném, ve kterých jsou již zahrnuty rozdílné preference jednotlivých států EU15 vůči kandidátským státům, kdy každý z tehdejších členských států preferoval jinou skupinu kandidátských zemí pro přistoupení, což bylo dáno především vzájemnými obchodními styky.⁴⁴ Navíc jak poznamenává Elena Jileva, která ve svém článku zkoumala míru solidarity zemí EU15 vůči nově přistoupivším státům a to skrze strukturální politiku a mírou otevření svého pracovního trhu zaměstnancům z nových členských států, tak EU15 především chránila své tehdejší členy, jejichž pozice byla tímto rozšířením zhoršena. Vzhledem k množství finančních prostředků, které byly vyhrazeny pro nové členské státy,⁴⁵ a omezením

Bliže například: Přehled pojmů: K-L. *Euroskop.cz* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/287/sekce/k-l/>

⁴¹ Regionální a strukturální politika Evropské unie. *BusinessInfo.cz* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/regionalni-a-strukturalni-politika-5158.html#!&chapter=3>

⁴² Frank Schimmelfennig, „The Double puzzle of EU Enlargement. Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Decision to Expand to the East“, s. 10.

⁴³ Bliže například: Helene Sjursen, „Enlargement and the Common Foreign and Security Policy: Transforming the EU's External Policy?“, *Arena working papers*, 18, -, 1998, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-publications/workingpapers/working-papers1998/wp98_18.htm

⁴⁴ Frank Schimmelfennig, *The Double puzzle of EU Enlargement. Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Decision to Expand to the East*, s. 23.

⁴⁵ Dle Agendy 2000, která v té době určovala priority strukturální politiky EU z celkových 275 mld ECU, které směřovaly na strukturální politiku EU, mělo 210 mld ECU zůstat v zaostávajících oblastech původní EU 15. Dalších 20 mld ECU připadlo tzv. přechodným regionům, zatímco pro nové členské státy bylo vyhrazeno pouze 45 mld ECU, ve které již bylo zahrnuto i 7 mld ECU v podobě před-přístupové pomoci. Tato nízká částka byla ospravedlňována jejich nízkou absorpční kapacitou. Bliže: Commission Communication (I), *Agenda 2000 for a stronger and wider Union* (1997). *CVCE* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné

přístupu na některé pracovní trhy starých členských zemí tak autorka říká, že reálné naplňování politik v praxi právě odpovídá racionálním předpokladům.⁴⁶

Praktické kroky, které byly učiněny během přístupových jednání, tak jdou proti konstruktivistickému výkladu, který, jak jsme si již uvedli výše, předpokládá rovnocenné postavení všech kandidátských států. Navíc autorka Heather Grabbe ve své práci v podstatě popírá argument, že by země Východního rozšíření pro EU15 představovaly především náklady. Země EU15 by z něj měly totiž naopak profitovat a to z několika důvodů. Jelikož samotné země Východního rozšíření jsou ekonomicky zaostalé, tak jejich přístup nebude mít na společný trh velký dopad. Naopak však tyto země díky velikosti populace a nenasycenosti trhu představují pro EU15 obchodní příležitosti, především skrze přímé zahraniční investice a rozšíření odbytišť výrobků. Díky tomu se předpokládá, že by celkové HDP zemí EU15 mohlo přímo díky tomuto rozšíření povyrůst o 0,2%, díky čemuž by jenom v zemích EU15 bylo vytvořeno přibližně 30 000 nových pracovních míst.⁴⁷ Naopak udávané náklady na rozšíření se všeobecně přeceňují, jelikož celkové přímé dotace poskytnuté těmto zemím představují přibližně 10% z celkového rozpočtu EU, který sám o sobě je a byl velmi malý, jelikož v té době dosahoval 1,27% HDP EU. Celkově by tak nově přistoupivší státy dostaly ze Strukturálních fondů jen 75€ na hlavu, zatímco například u Portugalska nebo Řecka tato částka dosahuje 400€. Stejně tak i počet obyvatel nových členských států, kteří by si hledali pracovní místo v zemích EU15 je přeceňován a to z toho důvodu, že jejich obyvatelé nemají z historických příčin za kým jít, protože počet imigrantů během studené války vzhledem k velikosti obyvatelstva zemí EU15 nebyl tak početný.⁴⁸

Jak podotýká R. Schimmelfennig, tak i když je v oficiálních dokumentech, že EU dbá na prosazování společných hodnot, tak jednotliví aktéři mohou následně s těmito hodnotami manipulovat ve svůj vlastní

z: http://www.cvce.eu/obj/commission_communication_i_agenda_2000_for_a_stronger_and_wide_r_union_1997-en-5f7d6fda-6eb6-464c-80d2-1842936c43b3.html s. 12.

⁴⁶ Elena Jileva, „Do norms matter? The principle of solidarity and the EU's eastern enlargement“, s. 17-18.

⁴⁷ Heather Grabbe, „Opening up the business opportunities of EU enlargement“, *European Business Journal*, 13, 3, 2001, s. 145.

⁴⁸ *Ibid.*, s. 140-141.

prospěch. Autor takovouto činnost pojmenovává jako rétorické uvěznění (rhetorical entrapment), při němž se aktéři, kteří profitovali z přistoupení nových členských zemí, odvolávali na společné normy EU, právě aby oslabili pozice těch, kteří by byli proti tomuto přistoupení.⁴⁹ Užití norem tedy může být reflektováno i racionalisty, avšak u nich to znamená, že normy jsou pouze prostředkem k dosažení cíle, jakým jsou zisky v podobě rozšíření. Konstruktivisté však naopak normy berou jako samotný cíl, přičemž kandidátské státy stojí o to, aby je naplnily.

Pro shrnutí bychom na tomto místě měli uvést, že rozšiřováním EU se tedy zabývají dva základní teoretické přístupy, jejichž premisy následně využívají jednotlivé dílčí teorie. Tou nejdůležitější premisou u racionalistické školy je předpoklad egoistického chování jednotlivých aktérů, které je zaměřeno na maximalizaci svých užitků (benefitů) na základě porovnání nákladů a přínosů z daného rozhodnutí. Z toho následně vyplývá samotné opomíjení vlivu nadnárodních institucí, jelikož by racionálně smýšlející vlády či nátlakové skupiny nepřipustily oslabení svého postavení, neboli podílení se na moci s novým aktérem. Konstruktivistická škola naopak klade důraz na hodnoty a normy, které jsou sjednocujícím prvkem jednotlivých aktérů. Takovýto předpoklad tak snižuje roli fyzických (hmotných) aktérů, jelikož jejich samotné jednání by mělo odrážet právě nehmotné principy (morálku, kulturu, demokracii atd.) Tento přístup tak může být dle jejich zastánců hlubší, jelikož se bude snažit brát v potaz více faktorů, ale na druhou stranu je o dost hůř uchopitelný. Jak jsme si již uvedli na příkladu Východního rozšíření, tak konstruktivistické předpoklady sice skvěle vysvětlí nově vzniklá Kodaňská kritéria, která obsahují sérii norem, jež musí kandidátské státy splnit. Stejně tak nemusí řešit otázkou ekonomické vyspělosti kandidátských zemí a z toho plynoucí nákladnosti tohoto rozšíření. Na druhou stranu premisy tohoto přístupu o rovném zacházení, dbaní na společné zásady a důležitosti společných norem nad egoistickým chováním aktérů, jsou příliš zjednodušující a v empirickém výzkumu se nepotvrdily. Z těchto důvodů považujeme racionalistickou školu za vhodnější pro vysvětlení celého procesu rozšiřování EU.

⁴⁹ Helene Sjursen, „Enlargement and the Common Foreign and Security Policy: Transforming the EU's External Policy?“, s. 500.

3. Metodologické ukotvení

Připomeňme si, že v úvodu práce jsme si položili následující otázky: *Jaký je vztah AKP vůči EU? Zůstal přístup AKP vůči EU neměnný, nebo se v čase proměňoval? Pokud došlo ke změně postoje AKP vůči EU, tak jaké byly faktory, které tuto změnu způsobily?*

Jestliže máme na tyto otázky aplikovat předpoklady dvou výše zmíněných teoretických škol (racionalistické a konstruktivistické), tak je zřejmé, že konstruktivistický přístup, který v první řadě upřednostňuje normy nad aktérovým chováním, by se dal do jisté míry považovat za povrchní. To už bylo mimo jiné dokázáno právě na přístupu k tzv. Východnímu rozšíření, kdy bylo prokázáno, že i když konstruktivistický přístup může do jisté míry vysvětlit samotnou motivaci k tomuto rozšíření od zemí EU15, tak již v sobě na druhou stranu skýtá problémy s objasněním následných přístupových vyjednávání. Konstruktivistický přístup, který by kladl důraz na rozdílné kulturní zázemí Turecka a Evropy, především pak v otázce náboženství, by tak měl sám o sobě v budoucnu problém obhájit možný přístup dalších zemí s převahou či velkým zastoupením muslimského obyvatelstva, jako například Albánie či Bosny a Hercegoviny. Stejně tak by konstruktivistické předpoklady, které kladou důraz na normy, jež jsou spojeny s kulturními předpoklady, tak dobře nevysvětlily motivaci AKP stát členem EU. Jinými slovy by konstruktivisté měli problém objasnit, proč by strana s islámskými kořeny vstupovala do křesťanského klubu, jak někteří politici či akademici EU nazývají, přestože v žádných oficiálních dokumentech EU není o samotném křesťanství zmínka.⁵⁰

Vzhledem k tomu, že přístupové rozhovory s Tureckem stále trvají, tak tato debata o kulturním pojetí EU ještě není ukončena, avšak z racionálního

⁵⁰ Blíže například: Andrew Rettman, „Everybody thinks Europe is a Christian continent”, *Euobserver*, 6. 8. 2012, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://euobserver.com/enlargement/117155>, Is the European Union a ‘Christian club’?. *Euronews* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.euronews.com/2011/10/06/is-the-european-union-a-christian-club/>, EU becoming ‘Christian club,’ Turkish minister says at Davos forum. *Hurriyet Daily News* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=turkey-says-eu-becoming-christian-club-2011-01-29>

úhlu pohledu by se dala považovat za zástupnou a subjektivní. Na druhou stranu samotná debata nad tím, jak moc je AKP islamistická, již proběhla.⁵¹ Navíc, jak jsme si již uvedli výše, tak i racionalisté ve svých teoriích přímo nevyvracejí existenci určitých norem, které si společenství určí. Avšak v tomto případě jsou normy pouze prostředkem k dosažení vlastních cílů jednotlivých aktérů.

Racionalistická škola s důrazem na vlastní zájmy aktérů a kalkulaci možných nákladů a zisků z prosazování určitého postoje je tedy pro tuto práci lépe uchopitelná. Co se týče samotného rozšiřování EU, tak by motivace kandidátských zemí byla jasná, bez ohledu na kulturní původ svého obyvatelstva. Touto motivací by bylo dostat se na společný trh, získat větší finanční prostředky ať už skrze dotace EU, tak případně skrze navýšení přímých zahraničních investic, usnadnění pohybu vlastních občanů do ostatních členských států atd. Zatímco členské země EU by ohledně vstupu braly v potaz především jejich populační velikost a ekonomickou vyspělost, přičemž první kritérium velkou měrou rozhoduje o institucionálním vlivu dané země v rámci EU⁵², a společně s druhým následně o množství finančních prostředků, které budou vynaloženy na přijetí daného kandidátského státu. Co se týče samotného postoje AKP vůči EU, tak racionalistický přístup, který u politických stran předpokládá především udržení si svého vlivu na domácí scéně s přihlédnutím k tureckým realitám, v nichž dominuje spor mezi zastánci kemalismu a islamismu, daleko lépe poslouží pro vysvětlení daného problému.

Racionalistická škola však v sobě skýtá několik přístupů, které kladou přece jen trochu jiný důraz na rozličné faktory. Kvůli tomu, že se v práci

⁵¹ Blíže k tomuto tématu například: Hasan Turunc, "Islamist or Democratic? The AKP's Search for Identity in Turkish Politics", *Journal of Contemporary European Studies*, 15, 1, 2007. William Hale, "Christian Democracy and the AKP", *Turkish studies*, 6, 2, 2005. Jeffery Haynes, "Politics, identity and religious nationalism in Turkey: from Atatürk to the AKP", *Australian Journal of International Affairs*, 64, 3, 2010. Rainer Hermann, "Political Islam in Secular Turkey", *Islam and Christian-Muslim Relations*, 14, 3, 2003. Quinn R. Mecham, "From the ashes of virtue, a promise of light: the transformation of political Islam in Turkey", *Third World Quarterly*, 25, 2, 2004. Mustafa Sen, "Transformation of Turkish Islamism and the Rise of the Justice and Development Party", *Turkish Studies*, 11, 1, 2010. Thomas W. Smith, "Between Allah and Atatürk: Liberal Islam in Turkey" *Journal of Human Rights*, 9, 3, 2005.

⁵² Zde se bere v potaz například váha hlasu v Radě EU, počet přidělených poslanců v rámci Evropského parlamentu, či i přidělené portfolio pro daného eurokomisaře, kdy můžeme předpokládat, že země s vyšším vlivem mají přece jen lepší vstupní pozici při výběru daného portfolia.

budeme zajímat o postoj politické strany, tak můžeme opustit ty přístupy, jenž se zaobírají politickou ekonomikou, vzhledem k tomu že se zaměřují na jiné aktéry, kterými jsou především jednotlivé státy. Racionalistický přístup k mezinárodní socializaci se již zaměřuje na roli politických stran, avšak jak jsme si již uvedli výše, tak jeho autor R. Schimmelfenning zdůrazňuje, že by se mělo brát v potaz celé stranické spektrum daného kandidátského státu. Vzhledem k již zmíněné dominanci AKP v rámci stranického spektra, kdy je opozice příliš slabá na to, aby dokázala ve volbách zvítězit a ujala se procesu vládnutí, je tak zcela zřejmé, že se v analýze zaměříme pouze na vládnoucí stranu. S velice obdobným přístupem přichází teorie racionálního institucionalismu, která však již neklade takový důraz na celé stranické spektrum, ale pouze na stranu, jež je u vlády. Navíc předpoklady této teorie v sobě zahrnují i kroky druhé strany (EU), které ovlivňují pozici kandidátských vládních stran, z toho důvodu, že celý přístupový proces musí být důvěryhodný. Liberální intergovernmentalismus (dále opět jen LI) A. Moravcsika je prakticky totožný v případě chápání role politických stran a lobbistických skupin, liší se však pochopením nadnárodních institucí, kterým přikládá menší vliv. Z tohoto důvodu práce vychází především z předpokladů LI.

Pokud přejdeme k samotné operacionalizaci dané problematiky, tak budeme předpokládat, že AKP coby racionální aktér má dva základní cíle. Vzhledem k tomu, z jaké stranické rodiny tato strana pochází, tak jejím prvním cílem je přežít, což dle tureckých reálií znamená nebyt zrušen Tureckým ústavním soudem. Můžeme tedy očekávat, že se tato strana ve svých počátcích musí vymezit vůči svým předchůdcům z hnutí Millî Görüş. Pro strany tohoto hnutí bylo právě typické jejich neustálé rušení Tureckým ústavním osudem z důvodu porušování laického charakteru státu.⁵³

Druhým cílem AKP je, jako u každé racionálně se chovající politické strany, maximalizace svých volebních zisků. Předpokládejme tedy, že tyto dva cíle jsou dle racionální teoretické školy její neměnné záměry. Aby těchto cílů dosáhla, tak dle předpokladů LI o pluralismu názorů a neaktivním zasahováním politických stran do procesu jejich

⁵³ Blíže se k dané problematice věnuje první kapitola empirické části práce.

zprostředkování, které má mimo jiné i dopad na menší ideologickou zátěž v rámci tohoto procesu (viz výše), můžeme očekávat, že AKP bude své názory vůči EU aktivně přizpůsobovat aktuálnímu dění, přičemž důležitými ovlivňujícími faktory jsou: turecké veřejné mínění vůči EU a lobby zájmových skupin v této oblasti. Na tomto místě nutno podotknout, že se AKP dle socioekonomického hlediska považuje za pravicovou stranu, z tohoto důvodu a stejně tak kvůli omezenému rozsahu práce se v ní zaměříme pouze na přístup těch zájmových skupin, které zastávají podnikatelské zájmy, především pak MÚSIADu a TÚSIADu, které patří mezi největší asociace svého druhu v Turecku.

Co se týče nadnárodní scény, tak berme v potaz racionalistickou klubovou teorii s jejími náklady na shlukování a teorii vyjednávání, se kterou počítá LI. Vzhledem k tomu, že u přístupových jednání má každý z členských států možnost vetovat již samotné otevření přístupových rozhovorů, otevření a uzavření jednotlivých kapitol a schválení přístupové smlouvy,⁵⁴ tak i samotný jediný členský stát mající odlišný názor na přistoupení, přičemž toto své rozhodnutí bude považovat za opravdu důležité (viz teorie vyjednávání), může disponovat v podstatě stejnou rozhodovací (blokující) silou jako zbytek členských států EU. Z racionálního úhlu pohledu tedy berme v potaz, že ekonomická a populační velikost (síla) Turecka představuje pro některé členské země hrozbu, jelikož možné členství ohrozí jejich současné postavení v rámci EU. Tyto členské státy tedy nebudou členství nakloněny, což následně může způsobit opadnutí důvěry u obou stran.

Pokud bychom celý popsáný vztah na domácí a nadnárodní úrovni měli shrnout, tak dojdeme k závěru, že postoj AKP k EU můžeme chápat jako závisle proměnnou, která se odvíjí od dvou nezávisle proměnných: veřejného mínění a lobby zájmových skupin. Jedná se tedy o multikauzální vztah. Obě tyto proměnné se však v průběhu času mohou měnit, tzn. nabývat jak kladných (proevropských) tak záporných (proti-evropských) hodnot. Jelikož debata na turecké domácí scéně se neodehrává ve vakuu, tak v sobě musí reflektovat i postoj EU. Jak jsme si již uvedli, tak v případě

⁵⁴ Bliže například: *Enlargement: Steps towards joining*. *European Commission* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/policy/steps-towards-joining/index_en.htm

racionalistické školy to bude názor členských států této organizace. Tyto postoje považujeme za intervenující proměnnou, která nám ovlivňuje obě nezávislé proměnné. Předpokládejme tedy, že čím delší a komplikovanější přístupové rozhovory musí kandidátská země s EU vést, tím horší postavení musí domácí vláda kandidátského státu u svých občanů obhajovat, přičemž i podpora pro vstup do EU od zájmových skupin se vzhledem k nejasnosti přistoupení může snižovat. AKP se bude tedy nejvíce proevropsky projevovat, když hodnota obou nezávisle proměnných bude kladná (proevropská). Pokud se budou hodnoty nezávisle proměnných od sebe navzájem lišit, tak její přístup k dané otázce již nebude tak jasný. Pokud hodnoty obou proměnných nabudou záporných hodnot, tak proevropská profilace AKP pomine.

4. Postavení AKP uvnitř turecké domácí scény

4.1. *Kemalismus: reformy bez demokracie*

Moderní Turecko, které si vybojovalo po Velké osvobozené válce svou nezávislost, vděčí za svůj vznik především Mustafovi Kemalovi, který později získal přezdívku Atatürk, což v turečtině znamená „Otec Turků“. Tato osoba je v Turecku stále velmi respektována a to nejen proto, že vybojovala Turkům svůj stát, ale rovněž následně zavedla množství reforem, které se obecně nazývají Kemalismem. Kemalovy reformy se opíraly o šest základních ideových principů:

republikanismus - formu státního uspořádání

populismus - důraz na stírání ekonomických nerovností mezi společenskými třídami

sekularismus – upozadění role církve

reformismus – důraz na nahrazení tradičních institucí novými

nacionalismus – nedělitelnost národa

etatismus – silný zásah státu v ekonomice.⁵⁵

Tyto principy byly uplatňovány skrze, v té době jedinou relevantní politickou stranu, CHP, kterou Mustafa Kemal sám založil.⁵⁶ Důležitým specifickým faktorem u CHP, jež je dle svého socio-ekonomického programu, který je reflektován etatismem, blízká spíše evropským sociálním demokratům, je její silný důraz na nacionalismus, což bylo dáno Atatürkovým pojetím národnostní jednoty Turecka. Na tuto její odlišnost je třeba brát zřetel, právě v současné době, kdy je CHP hlavní opoziční stranou.

Atatürkovy reformy probíhaly v poměrně krátkém časovém období ve dvacátých a třicátých letech minulého století a měly dopad na celou tureckou společnost. Hlavním cílem reforem bylo přiblížit Turecko co možná nejvíce

⁵⁵ Blíže k jednotlivým bodům: Kemalism. *All about Turkey* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: All about Turkey http://www.allaboutturkey.com/ata_prensip.htm

⁵⁶ Pro zajímavost bychom mohli uvést, že v současném logu CHP jsou tyto principy vyzobrazeny jako červené šipky.

evropským zemím, v nichž byl spatřován pokrok.⁵⁷ Tento cíl byl reflektován především na snaze upozadění vlivu náboženství, které bylo vnímáno Kemalisty jako zpátečnické. Mustafa Kemal se tak nechal inspirovat Velkou francouzskou revolucí a jejím oddělením církve od státu,⁵⁸ avšak místo francouzského sekularismu, který dbá na nezávislost náboženských institucí ve svém vlastním rozhodování, tak v Turecku v té době vzniká tzv. Laicismus, v němž stát skrze nově zřízenou instituci Dyianet (Diyanet İşleri Başkanlığı, Úřad pro náboženské záležitosti) přímo zasahoval do církevního dění. Tímto krokem tedy nedošlo k separaci církve od státu, jako tomu bylo v Evropě, ale státní aparát měl přímou kontrolu nad interním církevním děním.⁵⁹

Jedním z důsledků reformy tak mimo jiné bylo vyvstání nové třídy, která se s reformami identifikovala. Do této třídy bychom mohli zařadit nejen představitele a sympatizanty CHP, ale rovněž i členy armády a dalších bezpečnostních složek, státní úředníky a soudce.⁶⁰ Na druhou stranu rychlost a způsob, jakým byly reformy prováděny, kdy pár elit v podstatě nadiktovalo nový způsob života pro zbytek společnosti, způsobil její štěpení, jelikož ne všichni občané byli s to jej bezmezně akceptovat. Všeobecně by se dalo říci, že obyvatelé velkých tureckých měst na západě s reformami souhlasili, zatímco turecký venkov, který početně obsahoval většinu tureckého obyvatelstva, byl vůči nim skeptický. Jelikož reformy se vymezovaly především proti roli náboženství, tak v Turecku v té době vznikla nová významná štěpící hranice mezi levicí a pravicí, která reflektovala právě tento fakt. Turecký volič se tak na levo-pravé ose

⁵⁷ Blíže o samotných reformách například: Petr Kučera, "Hledání evropských kořenů turecké identity: Západ a Východ v kemalistickém modernizačním projektu", In: *Turecko a Evropská unie: Česká a Turecká perspektiva*, ed. Lucie Tunkrová a Pavel Šaradín, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2007, s. 7-27.

⁵⁸ Spyros A. Sofos, „Reluctant Europeans? European Integration and the Transformation of Turkish Politics“, *South European Society and Politics*, 5: 2, 2000, s. 245.

⁵⁹ Blíže například: Thomas W. Smith, "Between Allah and Ataturk: Liberal Islam in Turkey", *The International Journal of Human Rights*, 9, 9, 2005, s. 310-314. Sahin Alpay, "Making Sense of Turkish Politics", *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, 43, 3, 2008, s. 10. Erhan Icner a Zeyneb Çagliyan Icner, „The Justice and Development Party's identity and its role in the EU's decision to open accession negotiations with Turkey“, *Southeast European and Black Sea Studies*, 11, 1, 2011, s. 23.

⁶⁰ V Turecku je populární, avšak do jisté míry konspirační, myšlenka tzv. „Deep state“, která předpokládá, že vrchní špičky těchto institucí kontrolují a ovládají celý turecký stát. Current Trends in Islamist Ideology: Current Trends in Islamist Ideology, Volume 16. *Hudson Institute* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.hudson.org/policycenters/6-current-trends-in-islamist-ideology>

politického spektra neidentifikuje pouze skrze své socio-ekonomické cítění, ale významným, a dle některých autorů tím důležitějším faktorem, je dělení na stát, tedy příklon ke Kemalismu (levice) a církev, tudíž vyznání konzervativních hodnot (pravice).⁶¹

Atatürkovy reformy tak do značné míry přiblížily Turecko k Západní civilizaci, avšak zároveň od svého počátku obsahovaly jeden zásadní problém, kterým byl jejich demokratický deficit. Tím, že i přes svou deklaraci populismu upřednostňovaly celek (stát) před občany, v podstatě popřely heterogenitu názorů spojenou s občanskou společností, čímž se tedy Kemalismus naopak i přes své reformní snažení stává konzervativní ideologií a překážkou demokracie v jejím pravém slova smyslu.⁶² Odtud tedy můžeme chápat dlouhodobou skepsi těchto elit vůči možnému přistoupení Turecka do EU, se kterým je spojen právě větší důraz na občanskou společnost.

4.2. Turecký islám a hnutí Millî Görüş

I když se AKP distancuje od označení islamistické strany⁶³ a její představitelé spíše sami sebe označují za konzervativní demokraty,⁶⁴ tak není pochyb o tom, že současná vládní strana byla do značné míry ovlivněna hnutím Millî Görüş. Název Millî Görüş se obecně překládá do slovního spojení „Národní vize“, avšak slovo „Millet“ v turečtině odkazuje na komunitu, která měla blízko k prorokovi Abrahámovi, proto v tomto případě nespojujme toto hnutí s nacionalismem, ale především s islamismem.⁶⁵ Toto hnutí nejenže sdružuje tureckou diasporu v Evropě, ale rovněž mělo silný vliv na tureckou domácí politiku, jelikož v jeho rámci vzniklo několik politických stran, které cílily na změnu vládního režimu.

⁶¹ Mehmet Bardakci, „Turkish parties’s positions towards the EU: Between Europhilia and Europhobia“, *Romanian Journal od European Affairs*, 10, 4, 2010, s. 28.

⁶² Menderes Cinar, „Turkey’s Transformation Under the AKP Rule“, *The Muslim World*, 96, 3, 2006, s. 471 nebo Meltem Müftüler Bac, „Turkey’s Political Reforms and the Impact of the European Union“, *South European Society and Politics*, 10: 1, 2005, s. 17.

⁶³ Islamismus chápeme jako ideové hnutí, které cílí na zavedení islámského práva v Turecku.

⁶⁴ Turkish ruling party model for Muslim states - Erdogan. *BBC News*, 30. 9. 2012, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-19777742>

⁶⁵ What does “Milli Görüş” mean?. *Das islamische Portal* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.igmg.org/gemeinschaft/islamic-community-milli-goerues/what-does-milli-goerues-mean.html>

V Turecku je toto hnutí spojeno především s osobou Necmettina Erbakana, který v roce 1969 publikoval manifest pod stejným názvem. Deklarovaným cílem tohoto manifestu bylo odstranit Kemalistský sekulární systém (laicismus) a nahradit jej systémem „čistého práva“, který byl spojován s islámem, avšak manifest se v žádné své části neodkázal přímo na islámské právo Šaría. Tato změna neměla být náhlá, ale měla být dosažena postoupnou přeměnou společnosti a vybudováním své vlastní vzdělané elity například prostřednictvím vznikajících náboženských škol Imam-hatip. Tím se N. Erbakan lišil od tureckých jihádistů, kteří usilovali o okamžitou, násilnou a rychlou změnu.⁶⁶ Toto hnutí se sice i na svých webových stránkách odvolává na demokracii, avšak jak uvádí turečtí akademici Sebnem Gumuscu a Deniz Sert, tak o demokratických postojích nemůže být řeč, jelikož jeho představitelé, ze své ideologické podstaty, neuznávají pluralistickou společnost. Pravda je dle tohoto hnutí jen a pouze jedna, a ta je představována Bohem, tedy tímto hnutím. Demokracii tak Millî Görüş používá pouze jako prostředek k dosažení svého vlastního cíle, které sami jeho představitelé definují jako „stav štěstí“. Postupná islamizace společnosti tak měla vést k přeměně režimu a vzniku tureckého islámského státu jako jeho důsledku.⁶⁷

V rámci tohoto hnutí vzniklo na území Turecka celkem pět politických uskupení, pro které je typické nejen jednotící prvek v rámci společné ideologie, ale i rozhodující role jejich zakladatelé N. Erbakana. Nutno podotknout, že čtyři z těchto stran nakonec byly tamním Ústavním soudem zrušeny na základě článku 14. turecké ústavy za „aktivity mířící k porušování nerozlučné integrity státu v rámci jeho teritoria a národa, a ohrožování existence demokratického a sekulárního pořádku republiky založeného na principu lidských práv.“⁶⁸ Turecký ústavní soud tak sice mohl stranu zrušit, avšak již disponoval pouze omezenou pravomocí v případě jejího obnovení pod jiným názvem. Z tohoto důvodu tak strany hnutí Millî Görüş na sebe v podstatě časově navazují.

⁶⁶ David Vielhaber, „The Millî Görüş of Germany“ *Current Trends in Islamist Ideology*, 13, 2012, s. 48-51.

⁶⁷ Gumuscu Sebnem a Deniz Sert, „The Power of the Devout Bourgeoisie: The Case of the Justice and Development Party in Turkey“, *Middle Eastern Studies*, 45, 6, 2009, s. 955-959.

⁶⁸ Článek 14. turecké ústavy: Constitution of the Republic of Turkey. [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf s. 6.

Hnutí Millî Görüş se na turecké scéně poprvé objevuje na konci šedesátých let, kdy v Turecku vzniká multipartismus díky změně volebního systému z většinového na poměrný po armádním puči z roku 1960. Tato změna vedla k nárůstu politických stran, avšak i polarizaci stranického spektra.⁶⁹ První stranou hnutí, která však měla jen krátkého trvání, byla Strana národního pořádku (Millî Nizam Partisi, MNP). MNP se otevřeně stavěla proti volnému trhu a spolupráci Turecka s Evropskými společenstvími (ES), jelikož by společný trh s ES dle N. Erbakana vedl ke „kolonizaci Turecka a udělal by z Turků pouhé dělníky Západu.“⁷⁰ Z uvedené citace je rovněž patrné, že strany hnutí Millî Görüş se svou rétorikou kromě konzervativních islámských hodnot cílily rovněž na nižší sociální vrstvy. MNP však kvůli svým radikálním postojům byla po pouhém roce trvání v roce 1971 Ústavním osudem zrušena.

Druhá strana, jež na MNP přímo navazovala, byla Strana národní spásy (Millî Selâmet Partisi, MSP), kterou N. Erbakan založil v roce 1972. Svou obdobnou rétorikou získávala hlasy především v zemědělských a rychle industrializovaných regionech. Oproti své předchůdkyni však tato strana již byla součástí vládních koalic, proto její přístup k ES byl přece jen umírněnější, kdy se i nadále stavěla proti tureckému přistoupení do ES, nicméně se už přímo nevyhraňovala proti ekonomické spolupráci s tímto společenstvím. Před spoluprací s Evropou však její představitelé preferovali navázání užších vztahů s muslimskými zeměmi.⁷¹ Činnost MSP, stejně jako všech ostatních politických stran té doby, byla ukončena armádním pučem v roce 1980.

Třetí, ovšem nejvýznamnější stranou hnutí byla Strana blahobytu (Refah Partisi, RP), která byla založena v roce 1983. RP těžila ze špatné ekonomické situace Turecka, které trpělo především velkou inflací, jež dosahovala 60 %, stejně tak i politickou nestabilitou s častými vládními

⁶⁹ Kromě již zmíněného hnutí se objevuje například další krajně pravicový subjekt Strana národní akce (Milliyetçi Hareket Partisi, MHP), či narůstá vliv Strany tureckých pracujících (Türkiye İşçi Partisi, TIP)

⁷⁰ Dogan Erhan, „The Historical and Discursive Roots of the Justice and Development Party’s EU Stance“, *Turkish Studies*, 6, 3, 2005, s. 424.

⁷¹ Blíže například: Ibid., s. 425. Fulya Atacan, „Explaining Religious Politics at the Crossroad: AKP-SP.“ *Turkish Studies*, 6, 2, 2005, s. 188.

změnami.⁷² Tato strana v roce 1995 vyhrála parlamentní volby, čímž se stala nejsilnějším uskupením v tamním parlamentu. Navíc díky politické nestabilitě, korupci a personální rivalitě a mezi jinými programově blízkými politickými stranami Vlasti (Anavatan Partisi, ANAP) a Právě cesty (Doğru Yol Partisi, DYP), dokázala RP utvořit koaliční vládu s DYP a navíc získat křeslo premiéra, čímž se N. Erbakan stal prvním islamistickým premiérem Turecka.⁷³

Ačkoliv byla RP v koalici, tak se i nadále stavěla skepticky vůči spolupráci s EU, který titulovala „Křesťanským klubem“, a tak N. Erbakan například odmítl účast na Dublinském summitu v roce 1996. Stejně jako její předchůdkyně se RP vymezovala i vůči dalším nadnárodním institucím (např. IMF), jež považovala za výtvořitele kapitalismu, které sloužily především Západním státům. Naopak N. Erbakan upřednostňoval spolupráci s ostatními muslimskými zeměmi, když se snažil o vytvoření Islámské unie (tzv. D-8).⁷⁴

V této straně se již objevují dva současní vlivní představitelé AKP A. Gül a R. T. Erdoğan, přičemž právě R. T. Erdoğan se v devadesátých letech proslavil jako úspěšný lokální politik během své působnosti na pozici primátora Istanbulu.⁷⁵ Během tohoto období zastával R. T. Erdoğan protizápadní postoje, když například OSN a NATO přirovnal

⁷² İlter Turan tuto vládní nestabilitu přičítá armádnímu puči z roku 1980, kdy byl násilně přerušena vývoj politických stran po dobu tří let. Strany vzniklé po něm, již nebyly tak masové a propojené s občanskou společností. Navíc několik nových stran se odvolávalo, že jsou pokračovatelkami stran předchozích, což situaci pro voliče ještě stěžovalo. Navíc nově vzniklé strany příliš akcentovaly roli svého předsedy, čímž se staly stranami jen několika vlivných jedinců, což mělo za následek nejen navýšení prostoru pro korupci, ale rovněž častými změnami poslanců mezi jednotlivými politickými uskupeními. İlter Turan, „Volatility in politics, stability in parliament: An impossible dream? The Turkish Grand National Assembly during the last two decades“, *The Journal of Legislative Studies*, 9, 2, 2003, s. 151-176.

⁷³ Nutno podotknout, že mu k premiérskému křeslu značně pomohla předsedkyně DYP Tansu Cillerová, která se však před volbami značně vyhrazovala vůči jakékoliv spolupráci s RP. Předsedkyně DYP však pragmaticky volila spolupráci s Erbakanem, který jí na oplátku slíbil podporu s korupční kauzou (tzv. případ Susurluk), ve které figuroval její blízký člen DYP. Blíže: James H. Meyer, „Turkey's Leaders - Çiller's Scandals“, *Middle East Quarterly*, 4, 3, 1997, s. 27-31.

⁷⁴ Pro zajímavost uvedme, že první zahraniční cesta N. Erbakana vedla do Íránu. Blíže o zahraniční orientaci RP např.: Bilgin, Hasret Dikici, „Foreign Policy Orientation of Turkey's Pro-Islamist Parties: A Comparative Study of the AKP and Refah“, *Turkish Studies*, 9, 3, 2008, s. 409-416, Quinn R. Mecham, „From the ashes of virtue, a promise of light: the transformation of political Islam in Turkey“, s. 343-345.

⁷⁵ Blíže o R. T. Erdoğanovi například: Metin Heper–Sule Tokas, Islam, Modernity, and Democracy in Contemporary Turkey: The Case of Recep Tayyip Erdoğan. *The Muslim World*, 93, 2, 2003, s. 157-175.

k posluhovačům USA a stavěl se proti turecké snaze o přijetí do EU.⁷⁶ Stejně tak prosazoval velmi konzervativní hodnoty, když například zakázal pití alkoholu v restauracích, které provozoval magistrát, či podporoval návrh čtení Koránu při každoročním otevírání parlamentu. Jeho snad nejkontroverznějším projektem byl plán stavby velké mešity na Taksimském náměstí, které je považováno za centrum Istanbulu a zároveň velmi sekulární místo, jež je spojené s postavou M. K Atatürka a to díky pomníku založení republiky a jeho kulturním střediskem. R. T. Erdoğan sám sebe následně prohlásil za „Imáma Istanbulu“ či „služebníka Šárii“.⁷⁷ K Erdoğanovým kontroverzním výrokům té doby se přidal i A. Gül, který například v devadesátých letech prohlásil EU za „křesťanský klub.“⁷⁸

Velmi sporné kroky vládní koalice byly s nelibostí pozorovány Kemalistickými elitami, především pak armádou. Situace se vyhroutil projevem iránského velvyslance v Sincanu, který nabádal ke zrušení tureckého sekularismu a jeho nahrazení islámským právem. Národní bezpečnostní rada (*Milli Güvenlik Kurulu, MGK*) se nakonec otevřeně postavila proti vládní koalici, když vydala sérii pro N. Erbakana prakticky nesplnitelných požadavků. Jak podotýká Fulya Atacan, tak tento armádní puč byl navíc podpořen pěti nejvýznamnějšími tureckými asociacemi zaměstnavatelů a odborů, což se stalo poprvé v turecké historii. Díky příliš provýchodní zahraniční politice vládní koalice začaly „armáda a některé části občanské společnosti spatřovat vládu jako islámské nebezpečí republikánskému režimu.“⁷⁹ Armádní puč, který se uskutečnil 27. 2. 1997 tak vedl k pádu vlády a nakonec i zrušení RP Ústavním soudem v lednu 1998. N. Erbakan a R. T. Erdoğan dostali navíc zákaz aktivně působit v politice.⁸⁰

⁷⁶ Charlemagne, „Recep Tayyip Erdogan“, *The Economist*, 10. 9. 2011, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.economist.com/node/788318>

⁷⁷ „Does Prime Minister Erdoğan Accept Turkish Secularism?“ *Middle East Quarterly*, 14, 2, 2002, cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.meforum.org/1672/does-prime-minister-erdogan-accept-turkish-secularism>

⁷⁸ Sami Zubaida, „*Beyond Islam: A new understanding of Middle East*“, I. B. Tauris, New York 2011, s. 185.

⁷⁹ Fulya Atacan, „Explaining Religious Politics at the Crossroad: AKP-SP.“, s.193.

⁸⁰ U R. T. Erdogana to bylo kvůli jeho projevu v Sirtu v prosinci 1997, kde během něj pronesl báseň tureckého nacionalisty devatenáctého století Ziya Gökalpa, který přirovnával mešity k vojenským kasárnám, jejich kopule k přilbám a minarety k bajonetům, Blíže například: James Conelly, „A quiet revolution? The Turkish election of November 2002“, s. 288. Tímto svým

O osudu RP se v podstatě vědělo dopředu, z tohoto důvodu byla založena další strana ctnosti (Fazilet Partisi, FP). Do tohoto nového subjektu tak následně přešli všichni tehdejší poslanci RP. Armádní puč však způsobil vnitrostranické štěpení, kdy ve straně vzniklo „staré křídlo“ vedené Recai Kutanem, který byl zároveň předsedou FP. R. Kutan byl podporován N. Erbakanem, který se v té době kvůli nařízení soudu již nemohl aktivně politicky angažovat. Vůči tomuto „starému“ křídlu vzniká křídlo „nové“, které je vedeno A. Gülem a R. T. Erdoğanem, který však stejně jako N. Erbakan svého kolegu mohl pouze podpořit.⁸¹ „Nové“ křídlo dostává svůj název nejen proto, že se snaží reagovat na události, kterými si musela RP a ostatně i její předchůdkyně projít, ale rovněž A. Gül a R. T. Erdoğan jsou o generaci mladšími politiky než R. Kutan a N. Erbakan. FP z tohoto důvodu již zaujímá smířlivější postoj vůči Západu, kdy například otevřeně vítá nově získaný kandidátský status Turecka v Helsinkách a snaží se co nejvíce podpořit demokratizační reformy, které jsou spojeny se členstvím v EU, protože právě v nich vidí možnost, jak oslabit pozici armády. Přístup do EU tak pro FP byl „zdrojem přirozené ochrany.“⁸²

FP však již není u voličů tak oblíbena, stejně tak nad ní i přes změnu její rétoriky visí neustálá hrozba zrušení Ústavním soudem, což se nakonec v červnu 2001 potvrdí.⁸³ Jako důsledek vnitrostranického rozporu FP a jejího zrušení v Turecku následně vznikají dvě nové politické strany: Strana štěstí (Saadet Partisi, SP), která zastává rigidnější politiku původního starého křídla FP a AKP, která je v té době vedena A. Gülem.

projevem byl R. T. Erdogan propuštěn ze své funkce Istanbulského primátora a navíc ještě musel jít na 10 měsíců za mříže. Blíže: Charlemagne, „Recep Tayyip Erdogan“, *The Economist*, 10. 9. 2011, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.economist.com/node/788318>

⁸¹ Spory ohledně vedení strany se poprvé objevily už za RP, kdy R. T. Erdogan z pozice regionálního politika kritizoval příliš centristické vedení strany. Stejně tak zastával větší participaci žen v politice, které však nemělo u stranického vedení pochopení. Blíže: Rainer Herman, „Political Islam in Secular Turkey“, s. 273-274.

⁸² Dogan Erhan, „The Historical and Discursive Roots of the Justice and Development Party’s EU Stance“, s. 428-429.

⁸³ Rozhodnutí Ústavního soudu mohlo být ovlivněno faktem, že na vnitrostranickém sjezdu, ač nepřesvědčivě, vyhrálo „staré křídlo“ vedené R. Kutanem.

4.3. Pragmatismus AKP

AKP se hned od svého vzniku ocitla v obtížné situaci, a to nejen z toho důvodu, že vztahy se svými bývalými kolegy měla napjaté, ale především hned po svém vzniku musela čelit snahám hlavního státního žalobce o její zrušení.⁸⁴ Tím pádem bylo pro představitele AKP nutné se od původního hnutí co možná nejvíce odlišit. Svým pragmatickým krokem, se tak mohli jednak zbavit označení z politického extremismu, který byl hnutím Millî Görüş představován, čímž by rovněž získali větší volební podporu u turecké veřejnosti. Stejně tak by tedy i dostatečné odlišení vedlo ke ztrátě argumentů pro její zrušení od jejích odpůrců. Fakt, že se o tuto proměnu její představitelé pokusili, jasně dokresluje jejich racionální chování.

Členové AKP tak například dbali na větší zastoupení žen v jejich řadách, kdy se na samotném aktu založení této strany podílelo z celkových 71 reprezentantů 12 žen. AKP následně rovněž ve svých vládách měla vždy alespoň jednu ministryni⁸⁵ a stejně tak má v současném parlamentu největší disproporční zastoupení poslankyň ze všech poslaneckých klubů.⁸⁶ Co se týče její členské základny, tak do nově vznikající AKP přišli i lidé z jiných politických uskupení či lidé z akademické a podnikatelské sféry, jako tomu bylo například v případě Ahmeta Davutoğlua, čímž se tedy AKP pozměnila i personálně.

Hlavní změnu však představovala obměna rétoriky této strany vůči svým předchůdcům. AKP tak sice obhajovala svou islámskou identitu, avšak stavěla ji jen a pouze do osobní roviny, tudíž nechtěla měnit turecký zákonodárný systém jako takový. Ve svém programu se tak především odkazovala na demokracii, pluralistický systém a vládu práva. Rovněž dle svého stranického programu AKP uznává sekulární systém Turecka, přičemž podtrhuje význam „Velkého (Great) M. K. Atatürka“, avšak na

⁸⁴ Sabih Kanadoglu opíral svou argumentaci o fakt, že R. T: Erdogan, kterému byl udělen zákaz politické činnosti, se stal předsedou AKP. Blíže: Turkey mulls banning leading party before elections. *EurActiv.com* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.euractiv.com/enlargement/turkey-mulls-banning-leading-party-elections/article-111091>

⁸⁵ Founding members. *AK Parti* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.akparti.org.tr/english/yonetim/kurucu-uyeler>

⁸⁶ Women in the new parliament. *ESI* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=245>

druhou stranu připomíná, že by sekularismus neměl zasahovat do práva jednotlivců svobodně vyznávat svou víru. AKP tak aspoň dle svého stranického programu klade velký důraz na svobodnou občanskou společnost, jež se skládá ze svobodných jedinců, které staví „do středu všech svých politik“.⁸⁷

Tento její přístup, v němž se zdůrazňuje role občanské společnosti, je následně reflektován i v její zahraniční politice, kdy akademici AKP obecně při jejím založení považovali jako nejvíce proevropskou stranu celého tureckého stranického spektra.⁸⁸ AKP tak ještě před tím, než v listopadu 2002 vyhrála parlamentní volby, podporovala z opozice tehdejší kabinet Bülenta Ecevita s jeho proevropskými reformami, který tak mohl provést sérii ústavních úprav, které později vedly k otevření přístupových jednání s Tureckem. Svůj prozápadní postoj R. T. Erdogan následně demonstroval i tím, že si za cíl své první zahraniční cesty v roli premiéra zvolil Řecko. Hlavním zahraničně politickým cílem AKP se tak stalo plnohodnotné začlenění Turecka do EU, které v sobě skýtalo prostor pro reformu právního i ekonomického prostoru.

⁸⁷ Party programme. *AK Parti* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.akparti.org.tr/english/akparti/parti-programme>

⁸⁸ Paul Kubicek, “Democratization and relations with the EU and the AK Parti period: Is Turkey Really Making progress?”, *Insight Turkey*, 30, 4, 2013, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: [//www.insightturkey.com/democratization-and-relations-with-the-eu-in-the-ak-party-period-is-turkey-really-making-progress/articles/1365](http://www.insightturkey.com/democratization-and-relations-with-the-eu-in-the-ak-party-period-is-turkey-really-making-progress/articles/1365)

4.4. Napojení AKP na turecké zájmové skupiny

Dle dostupných informací, které jsou publikovány v rámci nadace s názvem Třetí turecký sektor (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, TÜSEV), jež byla založena v roce 1993 a nyní patří mezi přední turecké občanské organizace, je v Turecku v současné době aktivních přibližně necelých 100 000 organizací, asociací a komor, které čítají zhruba 9 milionů členů, což tedy znamená přibližně 12 % celkového obyvatelstva země.⁸⁹ Tyto organizace se samozřejmě liší co do počtu členů, jejich zaměření, či množstvím témat, na která se zaměřují. Mezi nejvýznamnější turecké odborové asociace patří Konfederace odborových svazů (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, TÜRK-İŞ), Konfederace revolučních odborových svazů (Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu, DİSK) a Svaz tureckých reálných svazů (Türk İşçi Sendikaları Konfederasyonu, HAK-İŞ). Co se týče tureckých průmyslových a podnikatelských asociací, tak mezi nejvlivnější patří Unie tureckých hospodářských komor a komoditních burz (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği TOBB), Turecká průmyslová a obchodní asociace (Türk Borçlar Kanunu eğitim semineri düzenledi, TÜSİAD) a Asociace nezávislých průmyslníků a podnikatelů (Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği, MÜSİAD).

AKP se ve svém stranickém memorandu přiklání k liberálnímu pojetí ekonomiky s minimálním zásahem státu do jejího chodu. Stát by tak měl být chápán pouze jako „regulátor a kontrolor“, čímž by se měl zříct „všech typů ekonomických aktivit“. Z tohoto důvodu AKP stojí o rychlou a transparentní privatizaci, která by měla posloužit jako „nástroj pro vytvoření rozumnější (efektivnější) ekonomické struktury“. Z výše uvedeného vyplývá, že AKP tak především bude reflektovat názory podnikatelů, jelikož sama dále ve svém memorandu uvádí: „soukromí podnikatelé jsou hnací silou výroby“, z čehož plyne, že „všechny nevládní organizace operující

⁸⁹ Aysegul Ekmekci et kol., „Civil Society Monitoring Report 2012“ *TUSEV Publications*, 58, 2013, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://www.tusev.org.tr/userfiles/files/SivilIzlemeENG_15_08_13.pdf s. 10.

v ekonomické oblasti, především pak obchodní a průmyslové komory, se budou podílet na implementaci ekonomických politik“.⁹⁰

Pokud podhlédneme od stranického memoranda AKP, tak rovněž i akademici potvrzují zvýšenou roli zájmových skupin na celkovém rozhodovacím procesu v dnešním Turecku. Kemal Kirişci tak například ve svém článku argumentuje zvýšeným podílem zahraničního obchodu na celkovém HDP Turecka. V sedmdesátých letech kdy Turecko ještě uplatňovalo jinou ekonomickou politiku, která stála na nahrazování exportu domácí výrobou, jež byla dotována státem, se zahraniční obchod podílel pouhými 10 % celkového HDP. V současné době však tento ukazatel dosahuje hodnot přes 40 %. Kvůli tomuto faktu a stejně tak i kvůli postupnému oslabování vlivu armády na rozhodovacím procesu se tak turecká zahraniční politika nezaměřuje čistě jen na svou národní bezpečnost, ale nově daleko více reflektuje i své ekonomické zájmy v zahraničí. K. Kirişci toto tvrzení následně dává do přímé souvislosti s tzv. politikou „nulových problémů se svými sousedy“, jež AKP ve své zahraniční politice zastává.⁹¹ Dalším akademikem, který se věnuje vztahem zájmových skupin a AKP je například Jan Čuřík.⁹²

Vzhledem k tak velkému množství asociací a omezenému rozsahu práce se následující část zaměří především na přístup a propojení AKP s obchodními a průmyslovými asociacemi TÜSIADu a MÜSIADu.⁹³

4.4.1. Základní motivace zájmových skupin pro členství v EU

Autoři zabývající se turecko-evropskými vztahy ve svých pracích všeobecně vyjmenovávají několik základních podnětů, které slouží jako popud pro dané organizace k pozitivnímu vnímání EU. Prvním z nich je fakt, že především průmyslové a podnikatelské svazy by se rády dostaly na

⁹⁰ Citace převzány ze stranického memoranda AKP: Party programme. *AK Parti* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.akparti.org.tr/english/akparti/parti-programme>

⁹¹ Kemal Kirişci, „The transformation of Turkish foreign policy: The rise of the trading state“, *New perspectives on Turkey*, 40, 25, 2009, s. 29-57.

⁹² Blíže například jeho články na Jan Čuřík. *Česká pozice: Informace pro svobodné lidi* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.ceskapozice.cz/u/jan-curik>

⁹³ Asociace TOBB je svou členskou základnu až příliš rozvětvená, jelikož zaštituje celý soukromý sektor a to skrze jednotlivé asociace, které následně TOBB vytváří. Blíže: History. *TOBB* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.tobb.org.tr/Sayfalar/Eng/Tarihce.php> Z tohoto důvodu se tak i akademická literatura se především zabývá vztahy „menších“ ale více homogenních aktérů jako například právě TÜSIADu a MÜSIADu.

společný evropský trh. Mějme na paměti, že EU je dlouhodobě největším tureckým obchodním partnerem. Zároveň se Turecko pro EU umisťuje na sedmé příčce co do jeho obchodní významnosti, kdy množství tureckého exportu do EU se za posledních deset let (2004-2012) v podstatě zdvojnásobilo z přibližně 36 na 62 mld. US \$. To samé platí i v případě importu, který se za dané období zvětšil obdobně: ze 48 na 92 mld. US \$.⁹⁴ Rovněž z členských zemí EU přichází více než 60 % všech přímých zahraničních investic, které se v Turecku uskuteční, což jen podporuje propojenost obou trhů.⁹⁵

Nutno podotknout, že snaha o vzájemnou ekonomickou spolupráci je dlouhodobá. Turecko po 2. světové válce uplatňovalo tzv. import substitution strategii, což znamenalo, že se tamní politická reprezentace snažila co možná nejvíce omezit zahraniční konkurenci pro své domácí firmy (výrobce). Tato strategie tak vedla k vysokým celním tarifům a přísným dovozním kvótám, což mělo všeobecně velmi špatný dopad na celkovou velikost zahraničního obchodu. Tuto strategii alespoň částečně chtěla změnit Ankarská dohoda z roku 1963, ve které se mluvilo o postupném vzniku celní unie mezi Tureckem a ES.⁹⁶

Vznik celní unie měl probíhat pozvolna, když byla dohodnuta až 22 letá přechodná období. Celá jednání nakonec zkomplikovala nestabilní situace Turecka v nadcházejících letech, kdy došlo ke dvěma armádním pučům (1971 a 1980), přičemž právě ten z roku 1980 měl vážné následky, jelikož odstavil civilní vládu od moci po dobu celých tří let, a stejně tak velmi omezil vliv odborů či obchodních asociací. Díky nestabilní politické situaci se tak vztahy mezi ES a Tureckem měnily velice pozvolna. ES tak sice zrušila cla na turecké industriální zboží, avšak stále ponechávala nezměněné kvóty a cla na turecké citlivé sektory, jakým byl například oděvní průmysl.

Situace se mění až v osmdesátých letech, kdy se k moci dostává Turgut Özal se svou stranou vlasti (Anavatan Partisi, ANAP), se kterou se podílel

⁹⁴ Main statistics. *TUIK* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.turkstat.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

⁹⁵ Bližší čísla: FDI in Turkey. *Invest in Turkey* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.invest.gov.tr/en-US/investmentguide/investorsguide/pages/FDIinTurkey.aspx>

⁹⁶ Blíže: Turkey's pre-accession strategy. *Europa: Summaries of EU legislation* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/ongoing_enlargement/community_acquis_turkey/e40113_en.htm

na všech vládách až do začátku devadesátých let. T. Özal pochopil, že uzavřenost Turecké ekonomice neprospívá, jelikož tím ztrácí svou konkurenceschopnost, což bylo ještě umocněno ropnými šoky v průběhu sedmdesátých let. T. Özal tak svými reformami otevřel Turecko zahraničnímu obchodu, čímž opustil od strategie import substitution a naopak prosazoval proexportní směřování země, které dále podpořil tím, že v roce 1987 požádal o vstup do tehdejších ES.⁹⁷ Tato žádost však byla ES zamítnuta.

K celní unii mezi Tureckem a EU nakonec dochází až v roce 1996, přičemž její založení nebylo vnímáno zcela pozitivně celým tureckým průmyslovým sektorem.⁹⁸ Stejně tak tato unie nepřinesla tolik přímých zahraničních investic, jak se očekávalo, což bylo dáno vysokou tureckou inflací, která zahraniční investory odrazovala.⁹⁹

Nutno podotknout, že ustavená celní unie sama o sobě nemůže pro turecké firmy skýtat taková pozitiva, jako přímý přístup ke společnému trhu v rámci samotného členství v EU, a to nejen z důvodu možnosti přímo zasahovat do legislativních návrhů projednávaných v rámci Unie, ale také proto, že společný trh v sobě skýtá tzv. čtyři svobody pohybu (zboží, osob, investic a služeb), což společná celní unie s Tureckem nenabízí, jelikož se vztahuje jen na zboží.¹⁰⁰ Stejně tak se Turecko nepodílí na vyjednávání o rozšiřování celní unie se třetími zeměmi.¹⁰¹ Navíc celní unie ze své podstaty nahrává vyspělejšími státním, v tomto případě zemím EU z toho důvodu, že usnadňuje obchod především průmyslových výrobků, které mají všeobecně vyšší přidanou hodnotu než výrobky zemědělské. Evropsko-turecká celní unie však v sobě skrývá řadu výjimek, přičemž tou asi nejvýznamnější je ta, že zemědělské produkty jsou v jejím rámci vyňaty.¹⁰²

⁹⁷ Blíže k Ozalovým reformám např.: Erik Siegl, *Islám versus modernizace? Náboženství, sekularismu a rozvoj v Turecku. Pohled Turguta Ozala*. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2013, ISBN 978-80-87558-14-0, s. 78-82.

⁹⁸ O tomto problému se ještě zmíníme níže v sekci o TŮSÍADu a MŮSÍADu.

⁹⁹ Sinan Ülgen, „Turkish business and EU accession“, *Center for European Reform*, 2006, s. 1-6.

¹⁰⁰ Blíže například: Lubor Lacina, „Stadia ekonomické integrace“ In: *Učebnice evropské integrace*, ed. Petr Konig et kol., Barrister and principal Brno, ISBN: 978-80-7364-044-ž, 2007, s. 83-115.

¹⁰¹ Sedef Eylemer a Ilkay Tas, „Pro-EU and Eurosceptic Circles in Turkey“, *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 23, 4, 2007, s. 566-567.

¹⁰² Blíže: Glenn W. Harrison et kol., „Economic implications for Turkey of a Customs Union with the European Union“, *European Economic Review* 41, 3, 1997, s. 865.

Dalším výrazným argumentem, který zaznívá za pozitivním vnímáním EU jednotlivými zájmovými skupinami, je ten, že přejímání evropských právních norem (acquis) by mělo zvýšit transparentnost státní správy a tím omezit korupci v zemi. Turecko v devadesátých letech trpělo dlouhodobou politickou nestabilitou, kdy se během období 1991-2002 vyměnilo celkem 12 vlád.¹⁰³ Tato politická nestabilita posléze vedla i k prorůstání organizovaného zločinu do nejvyšších pater politiky, přičemž asi nejvýznamnější aférou byla autonehoda u obce Sorsuluk z listopadu 1996, kdy se během vyšetřování běžné dopravní nehody odhalilo, že v havarovaném autě seděl vysoký policejní představitel, mezinárodně hledaný drogový dealer a poslanec vládní strany.¹⁰⁴ Dle Transparency international, která se zabývá bojem proti korupci a za tímto účelem tak vydává indexy o vnímání korupce v jednotlivých zemích, se Turecko v rámci tohoto indexu pohybovalo v letech 1998-2002 na 50tém až 64tém místě, přičemž míra vnímané korupce oscilovala kolem 3,2-3,6 bodů z jedenáctibodové stupnice nula až deset.¹⁰⁵ Reformy ve státní správě za účelem snížení korupce by tak dle některých studií mohly zvýšit vzájemný obchod mezi Unií a Tureckem o 17-27 %.¹⁰⁶

4.4.2. TŮSİAD a jeho přístup k EU

TŮSİAD je jednou z předních organizací, která zaštiťuje zájmy veskrze velkých tureckých firem pohybujících se především v oblasti průmyslu. Tato organizace byla založena v roce 1971, tedy v době, kdy se Turecko postupně otevíralo světu, tzn opouštělo strategii nahrazování exportu domácí výrobou (import substitution strategy), což přimělo turecké podnikatele k bližší vzájemné spolupráci. V současnosti má tato organizace přibližně 600 členů, kteří dohromady představují kolem 3 500 společností.

¹⁰³ Blíže přehled tureckých vlád 1923-2008: KREISER, Klaus Kreiser a Christoph K. Neumann, *Dějiny Turecka*. Lidové noviny, Praha, 2010, ISBN: 978-80-7422-012-8, s. 275-276.

¹⁰⁴ Blíže např: Gabriel Pirický, *Turecko*. Libri, Praha 2006, ISBN : 80-7277-323-2, s. 134-135.

¹⁰⁵ Text zmiňuje umístění Turecka až od roku 1998, kdy daný index čítal reprezentativnější vzorek alespoň 80ti zemí. Samotný index je TI vydáván od roku 1995. Blížší informace: Corruption Perceptions Index 1995 - 2000. *Transparency International* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/previous_cpi

¹⁰⁶ Arjan M. Lejour a A. Ruud A Mooij, „Turkish Delight: Does Turkey's Accession to the EU Bring Economic Benefits?“ *Kyklos*, 58, 1, 2005, s. 101.

O míře vlivu této organizace hovoří fakt, že její členové produkují přibližně 50 % tureckého HDP vytvořeného soukromým sektorem, přičemž bez započítání veřejného a zemědělského sektoru tyto firmy zaměstnávají 50 % všech zbylých registrovaných tureckých zaměstnanců. Dominance TÜSIADu je ještě výraznější v zahraničním obchodě, kde jeho členové uskuteční přibližně 80 % z jeho celkového objemu mimo import energií. Z výše uvedeného je zřejmé, že tato organizace je velmi vlivná i z toho důvodu, že se výraznou měrou podílí na daňových příjmech Turecka a to především z hlediska korporátních daní. Vzhledem k tureckým reáliím a k tomu, že TÜSIAD reprezentuje zájmy především velkých firem, které po značnou dobu byly provázány se státem, tak se ve svých stanovách otevřeně odvolává na reformy provedené M. K. Atatürkem, přičemž v nich vyzdvihují především vládu práva, sekulární systém a participativní demokracii.¹⁰⁷

Vzhledem ke své členské základě je vcelku jasné, že TÜSIAD je v současné době jedním z hlavních zastánců přistoupení Turecka k EU, ačkoliv jeho pozice se v průběhu času postupně vyvíjela. Je nutné si uvědomit, že ačkoliv TÜSIAD reprezentuje vcelku homogenní sektor velkých firem, i tak se mohou zájmy jeho členů od sebe částečně lišit, avšak jako celek musí TÜSIAD na venek hovořit jedním hlasem. Před přístupem Turecka k celní unii se totiž část tureckého průmyslového sektoru, který byl prezentován především automobilovým průmyslem, obávala navýšení konkurence, které daný krok představoval, a tak skrze TÜSIAD lobovala tehdejší vládu pro zavedení určitých ochrannářských opatření.¹⁰⁸ Jak podotýkají akademici Glenn W. Harrison a Thomas F. Rutherford et kol., tak právě navýšení konkurence, kterou představovala společná celní unie s EU, vedla k postupné privatizaci státem vlastněných firem, které byly považovány za „Achillovu patu“ turecké ekonomiky, a tím zmenšování tureckého veřejného sektoru.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Faktografické údaje čerpány z: TUSIAD EU-Brussels Representative Office. *TUSIAD* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.tusiad.org/tusiad/representative-offices/tusiad-eu-brussels-representative-office/>

¹⁰⁸ Sinan Ülgen, „Turkish business and EU accession“, s. 2.

¹⁰⁹ Glenn W. Harrison et kol., „Economic implications for Turkey of a Customs Union with the European Union“, s. 867-869.

Postupná privatizace a opadnutí obav z celní unie, na které nakonec vydělal i turecký automobilový průmysl, znamenala, že TÜSİAD nabral jasnou proevropskou orientaci. Nyní však scházelo ještě vyřešit, jak moc aktivní roli by měl v rámci propagace přístupu k EU a k reformnímu procesu pro tureckou veřejnost hrát. V rámci této organizace se tak utvořilo „mladé“ a „staré“ křídlo, přičemž nakonec převážil hlas „mladého“ křídla, který obhajoval co možná nejaktivnější roli v této otázce.¹¹⁰ V roce 1997 tak TÜSİAD vydal publikaci s názvem: *Perspektivy demokratizace v Turecku (Perspectives on Democratization in Turkey)*, ve které stál především o změnu odstavců 311 a 312 tureckého trestního zákoníku a odstavce 8 protiteroristického zákona, které porušovaly svobodu slova.¹¹¹ I když, jak již bylo zmíněno výše, TÜSİAD podpořil armádní intervenci v roce 1997 proti tehdejší vládě N. Erbakana, tak stál následně o legislativní změny, které by vedly k redukci demokratického deficitu, pro což však u tehdejší vládní koalice, nedostal podporu. Z tohoto důvodu od samého počátku podporoval nově vzniklou AKP, která se v té době profilovala velmi proevropsky a navíc již neměla tak radikální pro-islámský program jako její předchůdkyně.¹¹² Postoj TÜSİADu k EU se v průběhu času již nezměnil a nyní je tedy tato organizace brána jako jeden z hlavních zastánců přistoupení Turecka do EU.

4.4.3. MÜSİAD a jeho přístup k EU

MÜSİAD patří rovněž mezi vlivné podnikatelské asociace, která však oproti TÜSİADu sdružuje především menší a středně velké firmy, které jsou zastoupeny především v kožedělném, textilním a potravinářském průmyslu. Tyto firmy, které obvykle mají méně než 100 zaměstnanců, se nacházejí

¹¹⁰ Serap Altan, „Europeanisation of peak business organizations“ In: *Turkey and the European Integration: Accession prospects and issues* ed. Mehmet Ugur a Nergis Canefe, Routledge, Londýn, 2004, s. 110.

¹¹¹ Článek 311 se týkal otázky urážky tureckého národa, státu nebo vládních institucí. Článek 312 se týkal přečinů z podněcování rasové či náboženské nenávisti a byl často vztahován právě na „kurdskou otázku“. Článek 8 protiteroristického zákona se týkal financování teroristických organizací, avšak jeho výklad byl velmi volný. Blíže k článku 8: „Briefing Paper: Turkey’s Anti-Terror Laws: Threatening the Protection of Human Rights“, *The Kurdish Human Rights Project*, 16, 11, 2008, s. 8.

¹¹² Blíže o vztahu TÜSİADu a AKP např.: Mehmet Ugur et kol., „Policy Entrepreneurship, Policy Opportunism, and EU Conditionality: The AKP and TUSIAD Experience in Turkey“, 581–601.

převážně ve střední Anatólii, především pak ve městě Konya a Kayseri.¹¹³ MŮSİAD, který byl založen poměrně nedávno v květnu 1990, tak zaštiťuje především tzv. „Anatolské tygry“, tedy řadu malých a středních rychle se rozvíjejících společností, pro které je rovněž charakteristické, že jejich majitelé zastávají náboženské konzervativní hodnoty. Na víru a „vyšší morální cíle“ se tato asociace na svých webových stránkách přímo odkazuje. V současnosti tato organizace čítá přibližně 5600 členů zastávajících více než 15 000 společností. Členové MŮSİADu se podílí z více než 15 % na celkovém tureckém HDP, přičemž zaměstnávají přibližně 1,2 milionu zaměstnanců a vyvezou zboží za 17 miliard US \$,¹¹⁴ což představovalo přibližně 11 % z celkového exportu pro rok 2013.¹¹⁵

Členové MŮSİADu bývávají označováni za tzv. „šedé“ Turky, což je do jisté míry nově vzniklá sociální třída, která je vzdělaná a kombinuje konzumní (západní) způsob života a přitom zastává konzervativní hodnoty v osobním životě.¹¹⁶ Počátky vzniku této socioekonomické třídy můžeme hledat v průběhu 50. let, kdy v Turecku dochází k rozsáhlé urbanizaci, která je spojena s rozšířením vzdělanosti pro děti z farmářských rodin, které jsou však od mala ovlivněny konzervativní výchovou. Nástup této třídy následně ještě urychlila tzv. Turecko-islámská syntéza prosazovaná tehdejší politickou i armádní elitou, která propojovala turecký nacionalismus a islamismus, čímž měla bránit nástupu radikální levice v Turecku v sedmdesátých a především pak v osmdesátých letech.¹¹⁷ Článek 24 nové ústavy po puči z roku 1980 tedy zavedl povinnou výuku náboženské kultury a morálky do osnov základních a středních škol. Tato syntéza tak umožnila

¹¹³ Mustafa Sen, „Transformation of Turkish Islamism and the Rise of the Justice and Development Party“, s. 71-72.

¹¹⁴ About MUSIAD. *MIR Initiative* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.mir-initiative.com/updates/rome/speakers/omer-cihad-varदान/about-musiad/>

¹¹⁵ Autorův propočít. Dle Turkstatu čítal turecký export pro rok 2013 151,1 mld US \$.

¹¹⁶ „Bílí“ Turci jsou příznivci Kemalismu, tedy zastávají prozápadní postoje a upozadují roli náboženství jak ve veřejném tak i osobním životě. „Černí“ Turci jsou naopak velmi nábožensky konzervativní, distancují se od konzumního způsobu života, tedy nejsou tak proevropští. Toto rozdělení tureckých tříd pochází od významné socioložky Nilüfer Göle. Tohoto rozdělení používají ve svých pracích například: Sefa Simsek et kol., „The Mosque as a Divisive Symbol in the Turkish Political Landscape“ *Turkish Studies*, 7, 3, 2006, nebo Rainer Hermann, „Political Islam in Secular Turkey“, s. 265-276.

¹¹⁷ Turecko-islámská syntéza se tak vracela zpátky do minulosti a odkazovala na Osmanskou říši, ve které hráli Turci dominantní roli, přičemž významnou úlohu v tehdejší společnosti představoval islám. V rámci Turecko-islámské syntézy tak převažuje ona islamistická složka nad tou nacionalistickou.

rychlý nárůst škol s náboženskými osnovami Imam-hatip ze 178 tisíc z roku 1980 na přibližně 310 tisíc v roce 1991.¹¹⁸ Po rodičích konzervativní generace se tak dostala postupně k dobrému vzdělání a s ním i postavení, avšak díky restrikcím se nemohla nebo měla velmi ztížený přístup do státní správy resp. státních firem.¹¹⁹ Z tohoto důvodu se řada z nich vrací zpátky do svých rodných měst v centru Anatólie, kde zakládá rodinné firmy orientované především na zpracovatelský průmysl, které se následně na začátku devadesátých let stanou páteří nově vzniklé obchodní organizace MÜSİAD.

Stejně jako u TÜSİADu se vztah k EU u MÜSİADu během let postupně vyvíjel, avšak v tomto případě jeho vývoj nebyl tak přímočarý, což je dáno charakterem jeho členů, kteří tedy zastupují pouze malé až střední firmy a zároveň zastávají velmi konzervativní hodnoty.

Od svého založení se MÜSİAD stavěl velmi skepticky vůči EU a tehdy navrhované celní unii s Tureckem, což bylo dáno řadou faktorů. Tím prvním z nich byl ten, že jeho členové v té době získávali pro svou činnost velmi levné úvěry od bank zemí středního východu, díky čemuž tedy byli víc ekonomicky a personálně i ideově více propojeni s těmito muslimskými státy než se zeměmi EU.¹²⁰ Stejně tak se tyto firmy bály zvýšené konkurence, která by je po přístupu do celní unie čekala.¹²¹

Po založení celní unie však pomalu narůstá množství jejich obchodních vztahů se zeměmi EU, čemuž rovněž dopomáhá turecká diaspora v členských zemích, především pak Německu a Holandsku. Díky těmto novým ekonomickým stykům, tak členové MÜSİADu postupně zjišťují, že evropské firmy mají lepší platební morálku než jejich původní partneři ze středního východu. Stejně tak vítají demokratizační normy, jež jsou spojeny s potenciálním přistoupením k EU, které mají za cíl především oslabit moc armády, kterou tyto firmy vzhledem ke svému původu nepodporují. Od

¹¹⁸ Blíže k této problematice : Mustafa Sen, „Transformation of Turkish Islamism and the Rise of the Justice and Development Party”, s. 59-84. Ersin Kalacioglu, „Politics of Conservatism in Turkey“, *Turkish studies*, 8, 2, 2007, s. 233-252., Hugh Poulton, „The Turkish state and democracy”, *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, 34, 1, 1999, s. 47-62.

¹¹⁹ Vzpomeňme například na donedávna platný zákaz nošení šátků na státních úřadech.

¹²⁰ Blíže Mustafa Sen, „Transformation of Turkish Islamism and the Rise of the Justice and Development Party”, s. 72-73.

¹²¹ Serap Altan, „Europeanisation of peak business organizations“, s. 112.

roku 1999 tak členové MÜSİADu začínají ve velkém žádat o certifikáty CE (Certificat de conformité européenne), jež deklarují, že daný produkt je kompatibilní s evropskými zdravotními a bezpečnostními požadavky.¹²² Veskrze pozitivní přístup MÜSİADu k EU je obsažen i v jejich zprávě o Demokratizaci a ústavní reformě, která byla vydána v roce 2000 a jež požaduje „více demokratickou a občanskou ústavu, rozšíření lidských práv a svobod, decentralizaci administrativy a větší shodu s evropskými kodaňskými kritérii“.¹²³ Tomuto sblížení rovněž dopomohl i zdrženlivý přístup EU vůči válce v Iráku. Díky tomu tak MÜSİAD přeformuloval svůj vztah vůči EU, když nyní byla integrace do EU vnímána jako „nedílnou součástí národní orientace zahraniční politiky, hlavní prvek, který posílí turecké postavení ve vztahu k jeho hospodářským vztahům se sousedními zeměmi“.¹²⁴

Pozice MÜSİADu se však rapidně změnila po otevření přístupových jednání s Tureckem v roce 2005. Tato změna, díky níž se MÜSİAD znovu vrátil ke svému negativnímu vnímání EU, byla způsobena především nově stanovenými požadavky některých členských států EU, díky nimž by se Turecko v podstatě stalo členským státem druhé kategorie.¹²⁵ Eylemer Sedef a İlkey Taş tak vztah MÜSİADu k EU označují za realisticky opatrný, jelikož tato organizace ve svých současných projevech upozorňuje, „že bychom se měli učit ze svých předchozích zkušeností, a mít na paměti, že EU ne vždy dokáže dodržet své sliby. Navíc turecký osud není vázán na samotné členství v EU, ale v potaz by se měla brát také jeho domácí dynamika“.¹²⁶

Vztah MÜSİADu k EU je přece jen pro politiky AKP významnější než u jejich kolegů z TÜSİADu a to z toho důvodu, že AKP je na MÜSİAD více či méně přímo napojena. Zprvém memorandumu AKP přímo vyzdvihuje důležitost malých a středních podnikatelů, kteří jsou „významnými

¹²² Dilek Yankaya, „The Europeanization of MÜSİAD: Political opportunism, Economic Europeanization, Islamic Euroscepticism“, *European journal of turkish studies*, 9, 2009, odst. 14-31.

¹²³ Gumuscu Sebem a Deniz Sert, „The Power of the Devout Bourgeoisie: The Case of the Justice and Development Party in Turkey“ *Middle Eastern Studies*, 45, 6, 2009, s. 965.

¹²⁴ Dilek Yankaya, „The Europeanization of MÜSİAD: Political opportunism, Economic Europeanization, Islamic Euroscepticism“, odst. 47.

¹²⁵ Tento bod bude blíže rozebrán v další kapitole, která se již zabývá zahraniční orientací AKP.

¹²⁶ Eylemer, Sedef Eylemer a İlkey Tas, „Pro-EU and Eurosceptic Circles in Turkey“, s. 565.

příspěvateli zaměstnanosti a přidané hodnoty (...) a jsou páteří ekonomické a sociální struktury (Turecka)“. AKP tak cílí především na podporu těchto firem, přičemž si klade za cíl znovu vybudovat tureckou střední třídu. To by mělo být učiněno skrze jejich ochranu před „neférovou soutěží (...), kterou využívají velké korporace“.¹²⁷ Zadruhé se privatizace pod vedením AKP musely automaticky dotknout státem řízených velkých korporací, které sdružuje právě TÜSIAD. A zatřetí MÜSIAD ve své době podporoval „nové“ křídlo uvnitř FP, která následně stálo za vznikem nového politického subjektu AKP. Během tohoto vnitrostranického štěpení se tak 28 z 31 poslanců FP, kteří byli zároveň podnikateli, postavilo za R. T. Erdoğana a A. Güla, přičemž jej i podpořili finančně. Tato jejich přímá podpora usnadnila nově vznikající straně vybudovat si síť regionálních poboček, ve kterých hrál MÜSIAD rozhodující roli během náběru jejich členů. Velký vliv MÜSIADu na fungování AKP se projevil i v následných parlamentních volbách v roce 2002, kdy 20 jejich členů byl zvoleno za poslance AKP. AKP se tak již od svého počátku jasně profilovala jako pro-obchodní strana.¹²⁸

Jakmile se AKP dostala k moci, tak začala na oplátku vytvářet legislativu, která vyhovovala především MÜSIADu. R. T. Erdoğan tedy například odložil zákon o veřejných zakázkách, díky čemuž mohly být veřejné zakázky, především pak ty na stavbu silnic, zadávány přímo těm společnostem, které podporovaly AKP. Tímto svým krokem tak dokázal rozbít předcházející monopolistickou strukturu předchozích vlád. Stejně tak při svém nástupu AKP zavedla „daňový mír“, který umožňoval neplatičům snížit a rozdělit si svou dlužnou částku z daní do několika splátek. Není náhodou, že se tyto neplatiči rekrutovali především z menších proexportně zaměřených firem, tedy členů MÜSIADu.¹²⁹

¹²⁷ Citace převzány ze stranického memoranda AKP: Party programme. *AK Parti* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.akparti.org.tr/english/akparti/parti-programme>

¹²⁸ Gumuscu Sebem a Deniz Sert, „The Power of the Devout Bourgeoisie: The Case of the Justice and Development Party in Turkey“, s. 963-965.

¹²⁹ Blíže o těchto politikách: J. Marcie J. Patton, „The Economic Policies of Turkey's AKP Government: Rabbits from a Hat?“, *Middle East Journal*, 60, 3, 2006, s. 522-527.

4.5. Turecké veřejné mínění a EU

Jak již bylo uvedeno v teoretické části, tak všechny racionalistické teorie předpokládají sebestředné jednání, které se tedy v rámci vztahu politiků s občany projeví tím způsobem, že politik za normálních podmínek nebude prosazovat taková opatření, jež by jej následně mohlo stát znovuzvolení. Jelikož v Turecku se tamní volby dají považovat za demokratické, tak to jinými slovy znamená, že politici budou ve svých krocích reflektovat názory veřejného mínění.

Co se týče samotných průzkumů tureckého veřejného mínění vůči EU, tak dle Özgehana Şenyuvy, který se ve své práci věnoval shrnutí všech průzkumů na dané téma v průběhu 90tých let až do roku 2004, v této oblasti existují značné rezervy. Do roku 2004 nebyla tomuto tématu u tureckých autorů věnována dostatečná pozornost, z toho důvodu pak chyběl dostatek relevantních dat. Navíc jejich sběr neprobíhal vždy metodologicky správně a dané studie měly za vzorek pouze nereprezentativní část tureckého obyvatelstva. Všechno podtrhoval fakt, že jednotlivé výzkumné týmy spolu vůbec nespolupracovaly. Od roku 2001 již začaly alespoň vycházet průzkumy veřejného mínění, na kterých se podílela Evropská komise. Tyto průzkumy byly vedeny v rámci širší základny, jež zahrnovala všechny kandidátské země. Autor však i tak podotýká, že jejich hloubka není příliš velká, jelikož stále existoval problém s dostupností relevantních dat, na což následně navazovalo špatné vzorkování. Navíc povaha otázek, které byly stejné pro všechny státy v rámci daného výzkumu, nereflektovala turecká specifika.¹³⁰ EU začala provádět samostatné průzkumy tureckého veřejného mínění až poté, kdy byly s Tureckem otevřeny přístupové rozhovory, tedy od roku 2005. Z důvodu relevantnosti dat a omezení různorodé metodiky při jejich sběru v rámci jednotlivých výzkumů bude následující část práce čerpat pouze z průzkumů veřejného mínění, které byly provedeny Evropskou komisí, tzv. Eurobarometrů.¹³¹ Berme rovněž v potaz, že AKP je z politologického úhlu tzv. „catch-all“ stranou, tedy stranou, jež se snaží

¹³⁰ Blíže: Özgehan Senyuva, „Turkish public opinion and European union membership: The state of the art in public opinion studies in Turkey“, *Perceptions*, 11, 1, 2006, s. 19-32.

¹³¹ Především pak z této studie: Eurobarometre 74. *Eurobarometer* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb74/eb74_tr_tr_nat_pre.pdf, která byla autorem následně doplněna o další data z předcházejících let.

oslovit celé voličské spektrum, nikoliv jen jeho část.¹³² Kvůli tomu faktu nemusí dané průzkumy zohledňovat socioekonomické pozadí respondentů, ale mohou být brány jako celek.

Z provedených průzkumů je patrný jeden výrazný trend a to ten, že celkový pohled na EU se u turecké veřejnosti výrazně zhoršil. Turci patřili během přelomu tisíciletí mezi nejvíce proevropské národy ze všech tehdejších kandidátských států. Jak dokládá obrazová příloha (viz příloha č. 1), tak míra podpory pro přistoupení Turecka do EU se během období od získání statutu kandidátské země do roku 2004 pohybovala kolem 65 %, přičemž svého vrcholu dosáhla na začátku roku 2004, kdy členství v EU podporovalo celých 71 % tureckých obyvatel. Od té doby se však tato podpora postupně snižovala, kdy především v období přelomu let 2005/2006, tedy krátce po otevření přístupových jednání, nastal největší jednorázový pokles podpory přístupu o celých 11 % z 55 na 44 %. Obecně lze pak konstatovat, že turecká veřejnost právě od tohoto bodu ztratila svůj pozitivní přístup k EU, jelikož míra podpory pouze ve dvou dalších průzkumech překročila 50% hranici, jinak se vždy již pohybovala pod ní. Zrcadlově obráceně k tomuto trendu naopak rostl počet lidí, kteří považovali vstup Turecka do EU jako špatnou věc, kdy k jejich největšímu nárůstu z 15 na 25 % došlo právě na přelomu let 2005/2006. A jak je z grafu patrné, tak v následujícím období se jejich řady ještě rozšířily.

S popsáním trendem podpory pro přistoupení k EU pozitivně korelovala míra důvěry v EU jako takovou. Na počátku tisíciletí více jak polovina oslovených respondentů EU důvěřovala. Zlom však přichází na počátku roku 2006, kdy míra důvěry klesla u tureckých občanů na pouhých 30 %. Posléze se však částečně zvýšila, avšak dlouhodobě (od roku 2007) se pohybuje pod 35 %, zatímco nedůvěra v EU vystoupala z původních 35 % z počátku minulého desetiletí na přibližných 65 % z konce roku 2010, přičemž od roku 2006 se v podstatě neustále pohybovala nad hranicí 60 %. (viz příloha č. 2)

Poslední statistikou, která podtrhuje odklon turecké veřejnosti od EU je zmenšující se přesvědčení, že by členství v EU bylo pro Turecko výhodou.

¹³² S tímto pojetím přišel německý politolog Otto Kirchheimer v roce 1966.

V roce 2002 tak tento názor zastávalo celkem 72 % dotázaných respondentů, avšak jejich počet se během let neustále snižoval, kdy dosáhl pomyslného dna právě v roce 2006. V tomto roce totiž pouhých 44 % dotázaných uvedlo, že je přesvědčeno o přínosu členství Turecka v EU. Nutno podotknout, že od té doby však názor o přínosech členství v EU pro Turecko částečně narostl, avšak již nikdy nepřekročil hranici 60 %. (viz příloha č. 3)

4.6. Aplikace teorie liberálního intergovernmentalismu na tureckou domácí scénu

Novodobé Turecko se pod vedením M. K. Atatürka rychle modernizovalo, přičemž si kladlo za cíl co nejvíce přijmout západní styl života. Reformy provedené v daném období však nereflektovaly občanskou společnost, jinými slovy celek (stát) byl pro reformisty přednější než jednotlivec (občan). Tento fakt představoval pro Kemalismus do budoucna problém, jelikož turecká společnost se nejenže rozštěpila, ale dominantní část z ní tvoří právě konzervativně smýšlející občané.

Od šedesátých let v Turecku nastupuje hnutí Millî Görüş, které postupně získává na popularitě a politické síle, avšak je příliš radikální, tedy ideologicky vyhraněno. Z tohoto důvodu jsou všechny jeho strany postupně tamním ústavním soudem zakazovány. A. Gül a R. T. Erdoğan, kteří vyšli z tohoto hnutí, si tento problém, především po puči z roku 1997, uvědomili. Díky tomu se tak nově vzniklá AKP již ideově umírnila. Tím se dokázala odlišit od předchozích stran hnutí, čímž se jistila před zrušením tureckým ústavním soudem. Stejně tak touto ideologickou umírněností dokázala oslovit více potencionálních voličů, což je dle teorie office seekingu, jež LI využívá, hlavní motivací politických aktérů.

Díky upozadění své ideologie byla AKP rovněž atraktivnější pro větší počet zájmových skupin. Vzhledem k její pravo-levé orientaci tak tyto skupiny představovaly především podnikatelské zájmy. Dle předpokladů pluralistické teorie LI tak současná vládní strana pouze reflektovala jejich postoje. V počátcích vzniku AKP zastávaly obě dvě vlivné zájmové skupiny na EU velice obdobný názor, rovněž i veřejné mínění v té době bylo velmi

proevropské, kdy podpora přistoupení tedy dosahovala 70 %. Z tohoto důvodu se tak i AKP profilovala jako výrazně proevropská strana. Navíc tato jasná proevropská profilace s faktem, že se AKP dostala k moci legitimně, tedy skrze vítězství ve volbách, snižuje hodnotu argumentů kemalistů, kteří stáli o její zrušení. Veřejné mínění, stejně jako postoj MÜSİADu, tedy té organizace, se kterou je AKP i částečně personálně propojena, však postupem času vytratilo svůj silný proevropský postoj z přelomu tisíciletí. Z tohoto důvodu již tedy ani politici AKP nemají takovou motivaci svůj původní proevropský postoj zastávat. Což se následně například projevilo v množství zahraničních cest tureckého ministra zahraničí do zemí EU. V průběhu let 2003-2005 totiž do EU směřoval přibližně v 70 % všech jeho zahraničních výjezdů, avšak následně je patrný strmý propad k přibližně 30 %. (viz příloha č. 4). Naopak od roku 2005 postupně začíná klesat míra svobody slova v tureckém tisku, jak dokládá graf (viz příloha č. 5). Za tento trend je následně turecká vláda několikrát kritizována ze strany Výboru na ochranu novinářů.¹³³ Stejně tak se nově začaly objevovat spory mezi TŪSİADem a AKP, kdy se jeho členové pustili do kritiky AKP kvůli nedostatečnému proreformnímu tažení proti korupci.¹³⁴ Je nasnadě položit si otázku co vedlo, za tak velkou změnou u tureckého veřejného mínění stejně jako u MÜSİADu z přelomu let 2005/2006?

¹³³ Situace už došla tak daleko, že v současnosti Turecko vede statistiku zemí, která monitoruje počet zadržených novinářů, čímž poráží i Čínu či Írán. Blíže: 2013 prison census. *CPJ* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://cpj.org/imprisoned/2013.php>

¹³⁴ Mehmet Ugur a Dilek Yanakaya, „Policy Entrepreneurship, Policy Opportunism, and EU Conditionality: The AKP and TUSIAD Experience in Turkey“, s. 596.

5. Mezinárodní vyjednávání: vztahy ES/EU a Turecka

Dle množství dostupné literatury na dané téma není pochyb o tom, že je Turecko doposud tím nejkontroverznějším státem, který získal kandidátský status kandidátské země EU. Po druhé světové válce zvolilo Turecko jasnou prozápadní orientaci, když se v roce 1948 stalo jedním ze zakládajících členů OSN, o rok později vstoupilo do Rady Evropy a od roku 1952 je, jako jediná země s dominancí muslimského obyvatelstva, i součástí NATO. S Evropským hospodářským společenstvím, které v té době bylo nejvýznamnějším ze všech tří existujících společenství (EHS, ESUO, Euroatom), navázalo Turecko spolupráci v roce 1959, kdy požádalo o přidružení. Tento jeho krok byl do jisté míry důsledkem vzájemných konkurenčních vztahů s Řeckem, které si přihlášku do EHS podalo o 16 dní dříve.¹³⁵ Jednání však byla přerušena kvůli armádnímu puči z roku 1960, z toho důvodu byla Ankarská (asociační) dohoda uzavřena až 2. září 1963. Ta byla následně v listopadu 1970 doplněna ještě tzv. Dodatkovým protokolem. Dohoda měla za cíl ustanovit vzájemnou celní unii, přičemž rovněž otevírala prostor pro pohyb tureckých pracovníků do zemí ES.¹³⁶ Tato smlouva má však ještě jeden významný dopad na vzájemná budoucí jednání, a to ten, že na její bázi již nemůže být možná turecká žádost o plné členství v ES/EU odmítnuta na základě nezpůsobilosti, jako se to stalo například se žádostí Maroka v roce 1990. Jinými slovy to znamená, že Turecko díky ní získalo status evropského státu.¹³⁷ Od roku 1964 tak ES nahrazuje USA coby nejvýznamnějšího tureckého obchodního partnera.

Především kvůli turecké domácí nestabilitě a mezinárodním sporům během sedmdesátých a osmdesátých let dvacátého století nedošlo k žádnému dalšímu výraznému pokroku v této oblasti. Naopak se vzájemné

¹³⁵ Spyros A. Sofos „Reluctant Europeans? European Integration and the Transformation of Turkish Politics“, s. 246-247.

¹³⁶ Turkey's pre-accession strategy. *Europa: Summaries of EU legislation* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/ongoing_enlargement/community_acquis_turkey/e40113_en.htm

¹³⁷ Meltem Muftuler Bac, „Turkey's Political Reforms and the Impact of the European Union“, *South European Society and Politics*, 10, 1, 2005, s. 20

vztahy postupně zhoršovaly, když tehdejší premiér Bulent Ecevit (CHP) jednostranně zmrazil Ankarskou dohodu v roce 1978. Armádní puč z roku 1980 následně znamenal přerušení jednání i ze strany ES a to až do roku 1986. Významným milníkem je až 14. duben 1987, kdy tehdejší premiér T. Özal oficiálně podává žádost o plné členství Turecka v ES, kterou však EC 18. prosince 1989 odmítá z důvodu porušování lidských práv v Turecku a přítomností tureckých vojsk na Kypru.

Jako reakce na první odmítnutí tak v Turecku v roce 1991 vzniká Ministerstvo pro lidská práva a zároveň je i částečně přepracován turecký trestní zákoník. Díky těmto postupným změnám, se posléze podařilo uzavřít mezi EU a Tureckem celní unii, která nabyla platnosti 1. ledna 1996. Prosincový summit Evropské rady (ER) v Lucemburku v roce 1997 však nezařadil Turecko mezi země, s nimiž se EU rozhodla otevřít přístupová jednání a to i přesto, že Turecko mělo oproti ostatním tehdejším žadatelským zemím za sebou dlouhotrvající dialog s ES/EU a stejně tak již i fungující celní unii. Tento krok ER tak znamenal značné rozlazení u turecké strany, kdy zaznívaly hlasy o možné revizi společné celní unie, stejně jako o pozastavení politického dialogu s EU. ER tak na svém dalším summitu v Cardiffu v roce 1998 alespoň částečně vyšla Turecku vstříc, když požádala EC o přípravu „Zpráv o pokroku“ (Progress reports), ačkoliv Turecko ještě nebylo kandidátskou zemí.

Turecko získává status kandidátské země až po summitu ER v Helsinkách v prosinci 1999. Nutno podotknout, že tento krok byl do jisté míry ovlivněn i tehdejší situací a mírou solidarity, jelikož se Turecko v té době vzpamatovalo z ničivého zemětřesení, jež mělo epicentrum v Izmitu poblíž Istanbulu, a při kterém zemřelo na 17 000 lidí a 23 000 dalších bylo zraněno.¹³⁸ Na základě uděleného kandidátského statutu tak EC připravila dokument o přístupovém partnerství (Accession Partnership Document), který byl schválen ER v březnu 2001. Ve stejné době Turecko připravilo a EU předalo svůj Národní program pro přijetí EU acquis. V období let 2001-2004 bylo tureckým parlamentem schváleno celkem 9 balíčků, které modifikovaly tehdejší ústavu, a stejně tak byl odsouhlasen i nový trestní

¹³⁸ Facts about the 1999, Turkish Earthquake in Izmit. *Knoji* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://geology.knoji.com/the-turkish-earthquake-of-1999/>

zákoník. Tyto reformy měly dopad na snižování demokratického deficitu v zemi, díky čemuž následně Zpráva o pokroku EC z října 2004 již doporučila ER otevřít přístupová jednání s Tureckem, která byla oficiálně zahájena 3. října 2005.¹³⁹

5.1. Ambivalentní postoj EU vůči tureckému přistoupení

Jak je z výše uvedené části jasné, jednání s Tureckem jsou velmi zdoluhavá a složitá. Velkou roli na tom má i fakt, že se ES popřípadě EU během jejich trvání postupně vyvíjela a to nejen co se týče množství jejich členských států, ale zároveň i prohlubováním vzájemné spolupráce mezi nimi. Kvůli tomuto faktu je tak pro každý další kandidátský stát stále těžší do EU vstoupit, jelikož se objevují stále nové oblasti, které jsou regulovány evropským právem. Navíc je nutné si uvědomit vzájemné nerovnoměrné postavení mezi členskými státy EU a kandidátskými zeměmi, které by se do jisté míry dalo přirovnat na postavení žáka a učitele, kdy to jsou právě členové EU, kteří určují podmínky přistoupení, zatímco kandidátské státy se je snaží splnit, aby postoupili na další úroveň, jejímž konečným cílem je plnohodnotné členství.¹⁴⁰

Stejně tak i celý procedurální rámec dává do rukou velký vliv každé vládě jednotlivého členského státu EU, jelikož se smlouvy o přistoupení řadí na úroveň smluv zřizovacích, se kterými společně tvoří primární právo EU. Z tohoto důvodu zde rozhodování funguje na principu mezivládního jednání. Jsou to tedy vlády jednotlivých členských států, jež rozhodují o jakémkoliv kroku, které jsou v této oblasti učiněny,¹⁴¹ přičemž každý z členských států disponuje právem veta. Při samotném rozhodnutí o přistoupení následně záleží čistě na vládě členského státu, zdali k dané otázce nechá vypsat domácí referendum a jakou podobu bude jeho výsledek

¹³⁹Faktografické údaje čerpány z: Meltem Muftuler Bac, „Turkey's Political Reforms and the Impact of the European Union“, s. 17-31, Spyros A. Sofos, „Reluctant Europeans? European Integration and the Transformation of Turkish Politics“, s. 243-260. Sedef Eylemer a Ilkay Tas, „Pro-EU and Euroseptic Circles in Turkey“, s. 561-577 a Vztahy EU a Turecka. *Euroactiv.cz* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/rozsirovani-eu/link-dossier/turecko-a-eu>

¹⁴⁰Gamze Avci, „The Justice and Development Party and the EU: Political Pragmatism in a Changing Environment“, s. 412.

¹⁴¹Jako například o: udělení kandidátského statutu, rozhodnutí o zahájení vyjednávání, otevření a uzavření jednotlivých kapitol, rozhodnutí o ne-přijetí kandidátského státu.

na její rozhodnutí mít. Některé členské státy tak již dopředu avizovaly, že o tureckém přistoupení takovéto referendum vypíší.¹⁴² Smlouvu o přistoupení ještě rovněž musí schválit Evropský parlament a to ještě před dokončením rozšiřovací smlouvy na summitu členských států. Rovněž se zde bere v potaz názor Evropské komise, který však již není závazný, ačkoliv v praxi má postoj této instituce na danou otázku velký vliv. Stejně tak konečnou smlouvu o přistoupení k EU musí logicky schválit i kandidátský stát.¹⁴³

Pokud si na tomto místě ještě připomeneme Moravcsikovu teorii vyjednávání, která v podstatě předpokládá, že čím vlivnější stát (na základě populačních a ekonomických kritérií – předpokladů dle racionalistické teoretické školy) do EU vstupuje, tím bude spornost (důležitost) tohoto kroku pro členské státy větší. Z tohoto předpokladu je zřejmé, že velikost Turecka v tomto ohledu bude hrát v jeho neprospěch, obzvláště za podmínky, že každý ze členů EU v podstatě disponuje právem veta při svém rozhodnutí. Navíc se jejich řady každým dalším přistoupením rozšiřují. Kvůli tomu se nutně k tomu zvětšuje pravděpodobnost destruktivní síly (rozumějme síly pro odmítnutí) pro dané rozhodnutí. Jinými slovy není v podstatě nutné znát přesný počet podporovatelů pro turecké přistoupení k EU, jelikož stačí pouze jeden účastník, který bude stát proti tomuto kroku a pro nějž je toto rozhodnutí považováno za velmi důležité, a celé rozhodnutí bude blokováno/zmařeno.

Tyto předpoklady se v empirii potvrdily především během otevření přístupových jednání s Tureckem v říjnu 2005. Během tohoto krátkého období 2005/2006 členské státy EU udělaly pro Turecko několik sporných kroků, které bezesporu narušily důvěryhodnost celých následných rozhovorů. Prvním z takovýchto kroků byl rakouský návrh na změnu statutu jednání v rámci schvalování negociačního rámce navrženého EK, který byl

¹⁴² O této možnosti se živě diskutovalo například ve Francii, kde tamní administrativa v roce 2008 oznámila návrh změny francouzské ústavy s tím, že pokud do EU vstoupí země, jejíž počet obyvatel přesáhne 5 % celkového počtu obyvatel EU, bude se muset ve Francii nutně referendum na tuto otázku uskutečnit. Nakonec však k takovéto změně ústavy nedošlo. Druhou zemí, která daný krok zvažuje je Rakousko. Blíže: Johanna Können Cultural Diplomacy and the Debate on Turkey's Accession to the EU. Dostupné na webových stránkách Cultural diplomacy: Johanna Können, Case Studies. *ICD* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://www.culturaldiplomacy.org/academy/index.php?cdr_case-studies-in-cd, s. 3-4.

¹⁴³ Blíže: Šlosarčík Ivo, *Politický a právní rámec evropské integrace*. Wolters Kluwer, Praha 2010, ISBN 978-80-7357-471-0, s. 118-119.

přednesen během jeho schvalování v rámci Rady EU v červnu 2005. Rakouský návrh předpokládal, že by pro Turecko namísto plného členství v EU bylo nabídnuto privilegované partnerství. Tento návrh nakonec v rámci celodenní diskuze nebyl schválen, avšak na druhou stranu bylo docíleno toho, že v rámci negociačního rámce byla kromě Kodaňských kritérií zmíněna i absorpční kapacita EU. Z čehož následně vyplynulo, že přístupové rozhovory budou mít otevřený konec. Jinými slovy tedy vstup Turecka do EU nebyl dopředu garantován. Turecko se tak stalo první kandidátskou zemí, která tuto „doložku“ získala.¹⁴⁴ Tento krok, kdy se v podstatě změnila pravidla ze dne na den, tak jasně rozladil tureckou stranu. Tehdejší turecký ministr spravedlnosti Cemil Çiçek (AKP) uvedl že: „Turecké výhody a nevýhody, které s sebou Turecko do EU přináší, byly známy již během (Kodaňského) summitu, který se konal v roce 2002. Z tohoto důvodu vznášení nějakých podmínek (jako například dlouho trvající přístupové rozhovory, privilegované partnerství – pozn. autora), které před námi tehdy nestály, to není fér“.¹⁴⁵ Ještě víc se proti tomuto kroku vyhradil premiér R. T. Erdoğan, když prohlásil, že: „V EU neexistuje nic jako privilegované partnerství ... a neexistuje žádný způsob, že my budeme tuto volbu pro Turecko akceptovat“.¹⁴⁶

V rámci negociačního rámce bylo rovněž schváleno, že EU může zvážit zavedení dlouhodobých přechodných období či trvalých ochranných klauzulí v jednotlivých kapitolách. Tyto klauzule by se mohly týkat především zapojení Turecka do společné pracovní mobility EU v rámci volného pohybu osob a stejně tak přístupu k zemědělským a strukturálním dotacím. Pokud by se dané kroky nakonec prosadily, tak by to de facto znamenalo, že by se Turecko stalo druhořadým členem EU. R. T. Erdoğan tak sice uznal, že EU si může stanovit nějaká dočasná opatření, která by se týkala volného pohybu pracovních sil, avšak nastolit trvalou výjimku pro

¹⁴⁴ Blíže například: Marciej J. Patton, „The Economic Policies of Turkey's AKP Government: Rabbits from a Hat?“, s. 344.

Sedef Eylemer a Ilkay Tas, „Pro-EU and Eurosceptic Circles in Turkey“, s. 564.

¹⁴⁵ Citace převzána z: Beken Saatcioglu, „The EU's “Rhetorical Entrapment” in Enlargement Reconsidered: Why Hasn't It Worked for Turkey?“, *Insight Turkey*, 14, 3, 2012, s. 165.

¹⁴⁶ Lisbeth Kirk, „Turkey warns of terror wave if EU membership is rejected“ *Euobserver*, 13. 12. 2004, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://euobserver.com/enlargement/17976>

některou z členských zemí, to by bylo proti evropským zákonům.¹⁴⁷ Tento návrh však nemá oporu ani u některých podporovatelů tureckého přistoupení v rámci EU, kteří jej považují za neférové jednání.¹⁴⁸ Na tomto místě je nutné zmínit rovněž dlouhotrvající nerovné postavení Turecka a ostatních kandidátských států v rámci předvstupní pomoci. Autoři Sedef Eylemer a İlkey Taş, kteří se daným problémem zabývali, podotýkají, že v rámci předvstupní pomoci bylo pro země Východního rozšíření společně s Bulharskem a Rumunskem vyčleněno celkově 21,8 mld. €, zatímco pro Turecko pouhých 1,75 mld. €. Obě částky se vztahují na období let 2000-2006. Pro zajímavost uvedme, že pro Polsko, které čítá přibližně dvakrát méně obyvatel, bylo pro dané období alokováno přibližně 15,3 mld. €. Z toho následně vyvěrá nerovnoměrné množství poskytnuté pomoci v přepočtu na obyvatele, kdy Turecko v roce 2000 získalo pouhých 2,7 € na občana, zatímco průměr pro země Východního rozšíření byl devětkrát větší.¹⁴⁹

Další bod, který měl výrazný vliv na pozdější jednání, byly protiturecké reakce předních evropských politiků. Tyto negativní výroky na dané téma by se daly rozdělit do dvou větších kategorií. První sada výroků tak Turecko kritizuje za to, že je příliš odlišné vůči Evropě. Na tomto místě stojí za připomenutí, že tyto postoje, které se odvolávají na kulturní odlišnost, v práci zmiňujeme kvůli tomu, že i racionalistická škola předpokládá možný odkaz jednotlivých aktérů na společné normy. Tyto normy však jsou chápány pouze jako prostředek k dosažení vlastního cíle, nejsou tedy brány jako cíl samotný (viz podkapitola Východní rozšíření – empirické limity konstruktivistů).

Do tohoto spektra bychom mohli zařadit například známý výrok tehdejšího francouzského prezidenta Jacquese Chiraca, který krátce po tom, co se EU usnesla otevřít přístupová jednání, prohlásil, že „pokud Turecko vůbec někdy vstoupí do EU, tak si bude muset projít obrovskou kulturní

¹⁴⁷ Beken Saatcioglu, „The EU’s “Rhetorical Entrapment” in Enlargement Reconsidered: Why Hasn’t It Worked for Turkey?“, s. 166.

¹⁴⁸ Blíže: Ziya Onis, „Contesting for Turkey’s Political ‘Centre’: Domestic Politics, Identity Conflicts and the Controversy over EU Membership“, *Journal of Contemporary European Studies*, 18, 3, 2010, 367.

¹⁴⁹ Blíže: Sedef Eylemer a İlkey Tas, „Pro-EU and Eurosceptic Circles in Turkey“, s. 568-569.

revolucí“.¹⁵⁰ Nepřímo tak navázal na projev Valéry Giscard d'Estaingna, který už v roce 2002 pronesl, že „Turecko není evropskou zemí (...), jeho vstup do EU by tak znamenal konec Evropy“.¹⁵¹ Chiracův nástupce Nicolas Sarkozy následně Turecko nabádal, aby místo vstupu do EU vytvořilo Středomořskou unii.¹⁵² Na odlišné kulturní prostředí Turecka se neodkazovali pouze francouzští představitelé. Například i bývalý předseda EP Hans-Gert Poettering zdůrazňoval turecké kulturní a filozofické odlišnosti s EU. Tyto odlišnosti tak „mohly způsobit problémy pro vnitřní kohezi občanů EU“.¹⁵³ Protiturecky nalazen byl i bývalý rakouský eurokomisař pro společnou zemědělskou politiku Franz Fischer, který v září 2004 prohlásil, že Turecko „je daleko víc orientální než evropské“, načež dodal, že pokud Turecko vstoupí do EU, tak „Osvobození Vídně z roku 1683 bude zbytečné“.¹⁵⁴ Do stejného období patří i výrok holandského eurokomisaře Fritze Bolkesteina, který v roce 2004 prohlásil, že pokud by Turecko do EU opravdu přistoupilo, tak by se EU zhroutila.¹⁵⁵

Druhý typ protitureckých výroků čelních představitelů EU či členských států se již přímo nezabývá možnou kulturní odlišností obou celků, místo toho se zaměřuje na velikost této kandidátské země a její ekonomické postavení. Bývalý rakouský kancléř Wolfgang Schüssel se tak otevřeně ptal, kdo toto rozšíření zaplatí? Dle jeho názoru by měla být brána v úvahu již výše zmiňovaná absorpční kapacita EU.¹⁵⁶ Obdobný názor dlouhodobě zastává i německá kancléřka Angela Merkelová, která se svého kancléřského křesla chopila právě v listopadu 2005. Dle ní by jí navrhované

¹⁵⁰ Nicolas Watt a Helena Smith, „Ankara needs cultural revolution to join EU, says Chirac“, *The Guardian* 5. 10. 2005, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z:

<http://www.theguardian.com/world/2005/oct/05/turkey.eu>

¹⁵¹ Elanie Sciolino, „Ex-French President Snubs Turks on Union Bid“, *The New York Times*, 9. 11. 2002, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné

z:<http://www.nytimes.com/2002/11/09/world/ex-french-president-snubs-turks-on-union-bid.html>

¹⁵² Turkey angered by Sarkozy 'Mediterranean Union' idea. *Euobserver* 18. 5. 2007, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://euobserver.com/news/24087>

¹⁵³ Beken Saatcioglu, „The EU's “Rhetorical Entrapment”

in *Enlargement Reconsidered: Why Hasn't It Worked for Turkey?*“, s. 170.

¹⁵⁴ Attack on Turkish membership renewed. *The Times*, 11. 9. 2004, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.thetimes.co.uk/tto/news/world/article1978385.ece>

¹⁵⁵ Ambrose Evans, „Turkey's Muslim millions threaten EU values, says commissioner“, *The Telegraph*, 8. 9. 2004, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z:

<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/belgium/1471281/Turkeys-Muslim-millions-threaten-EU-values-says-commissioner.html>

¹⁵⁶ Turkey Debate in Austria. *ESI* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=131>

„privilegované partnerství mezi Tureckem a EU bylo daleko cennější než neprivilégované turecké členství v EU - a to pro obě strany Turecko i EU“.¹⁵⁷ Stejně tak i odstupující předseda EK Romano Prodi tvrdil, že ekonomická a populační velikost Turecka si vynucují „jasná opatření“, aby předešla turecké integraci do EU, která by vedla k oslabení struktur, jež byly budovány po více jak 50 let.¹⁵⁸

Dalším význačným krokem vůči v tomto období vůči Turecku, přesněji řečeno vůči konzervativním voličům AKP, bylo rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva (ECHR).¹⁵⁹ ECHR v listopadu 2005 potvrdil rozsudek pro Leylu Şahinovou, která musela v roce 1998 přerušit svá studia medicíny na Istanbulské univerzitě z toho důvodu, že nosila během vyučování šátek, což bylo v té době zakázáno. L Şahinová naopak argumentovala, že tímto rozhodnutím jsou dotčena její práva na svobodu vyjadřování (článek 9 Turecké ústavy) a práva na vzdělání (článek 2). ECHR však rozhodl, že tento zákaz dané články neporušuje.¹⁶⁰ Tento rozsudek tak byl dle některých akademiků rána pro konzervativní voliče AKP, když zároveň někteří z komentátorů kritizovali ECHR za užití dvojitých standardů při svých rozhodnutích.¹⁶¹

Snad nejvýznamnějším problémem budoucích přístupových jednání EU s Tureckem však bylo přijetí Kypru za člena EU v rámci Východního rozšíření v roce 2004. Tímto krokem se jejich dlouhodobě trvající vzájemné problémy přesunuly i na evropskou úroveň. Kypr, pro něhož je toto potencionální přistoupení jednou z nejdůležitějších zahraničně-politických otázek, ve které zároveň nyní drží pravomoci veta,

¹⁵⁷ Beken Saatcioglu, „The EU’s “Rhetorical Entrapment” in Enlargement Reconsidered: Why Hasn’t It Worked for Turkey?“, s. 166.

¹⁵⁸ Daniel Gow a Helena Smith, „EU puts Turkey on a long road to accession“, *The Guardian*, 7. 10. 2004, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2004/oct/07/turkey.eu>

¹⁵⁹ Tato instituce sice přímo nespadá pod orgány EU, avšak není pochyb o tom, že vychází z velice obdobných ideových principů jako EU, a to posilovat práva jednotlivců, do čehož AKP a její voliči vkládaly velké naděje. Z tohoto důvodu se na tento případ odkazují i ostatní akademici například: Erhan Icener a Zeyneb Cagliyan-Icener, „The Justice and Development Party’s identity and its role in the EU’s decision to open accession negotiations with Turkey“, s. 30.

¹⁶⁰ Blíže k dané kauze například: Case of Leyla Sahin v. Turkey. *ECHR* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.tjsl.edu/slomansonb/SahinTurk.pdf>

¹⁶¹ Bílže: Erhan Icener a Zeyneb Cagliyan-Icener, „The Justice and Development Party’s identity and its role in the EU’s decision to open accession negotiations with Turkey“, s. 30. Ziya Onis, „Contesting for Turkey’s Political ‘Centre’: Domestic Politics, Identity Conflicts and the Controversy over EU Membership“, s. 366.

se tak nyní přímo podílí na rozhodnutí o otázce přístupu Turecka do EU. Vzájemné problémy turecké a řecké komunity na ostrově se vyhrótily v červenci 1974, kdy na ostrově došlo k úspěšnému puči řecké vojenské junty, jehož cílem bylo spojení ostrova s Řeckem. 20. července však Turecko vyslalo na severní část ostrova své vojenské jednotky. Následně tak byla 15. listopadu 1983 vyhlášena Severokyperská republika, kterou však uznává pouze Turecko, přičemž na jejím území má stále rozmístěnu svou vojenskou sílu.¹⁶² OSN během probíhajících přístupových jednání s Kyprem iniciovala snahu o sjednocení ostrova pod tzv. Annanovým plánem. Annanův plán byl v podstatě návrhem ústavy pro společný Kypr, která předpokládala vznik vzájemné federace s dvěma rovnocennými kantony a rotujícím předsednictvím po vzoru Švýcarska. Tato federace by pak měla být do EU přijata jako celek.¹⁶³ V následném referendu však byl tento plán odmítnut řeckými kypřany, kteří se při 96% účasti vyslovili ze 76 % proti tomuto plánu.¹⁶⁴ Navzdory předpokladům v Annanově plánu však byla řecká část ostrova do EU přijata.¹⁶⁵ Tento krok znamenal pro AKP, která Annanův plán v Turecku otevřeně podporovala, velkou porážku.

Druhým problémem tohoto kroku byl fakt, že Kyperskou republiku Turecko od svého zásahu v roce 1974 přestalo oficiálně uznávat. Turecká vláda v čele s R. T. Erdoğanem tak byla na prosincovém summitu v Bruselu v roce 2004 tlačena k tomu, aby podepsala dodatkový protokol k Ankarské smlouvě o 10 nových členských státech EU, což R. T. Erdoğan neudělal, avšak přislíbil podpis do října 2005.¹⁶⁶ Turecko tento dodatkový protokol podepsalo 29. července 2005, avšak k tomuto podpisu přidalo prohlášení, že jeho podpis neznamená uznání Kypru, což v praxi znamenalo zablokování všech přístavů a letišť pro kyperská plavidla, tedy blokaci volného pohybu

¹⁶² Cyprus profile. *BBC news*, 11. 3. 2014, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-17217956>

¹⁶³ The Comprehensive Settlement of Cyprus Problem. [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://www.hri.org/docs/annan/Annan_Plan_April2004.pdf články 1, 2 a 5.

¹⁶⁴ V turecké části byl tento plán přijat, když se pro něj vyslovilo 64,9 % hlasujících. Zdroj: Tom Hudley, „Greek Cypriots reject UN plan for reunion“, *Chicago Tribune*, 25. 4. 2004, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://articles.chicagotribune.com/2004-04-25/news/0404250447_1_turkish-cypriots-greek-cypriot-turkish-side

¹⁶⁵ Přesněji řečeno de jure do EU vstoupil celý ostrov, avšak de facto unijní *acquis* a všechny závazky a výhody z nich vyplývající jsou platná pouze pro řeckou část ostrova.

¹⁶⁶ Turkey and the problem of the recognition of Cyprus. *The European parliament* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/nt/553/553930/553930en.pdf

zboží v rámci společné celní unie. Členské země EU se následně v září téhož roku za svého nového člena postavily, když vydaly protideklaraci, jež Turecku kladla za cíl Kypr uznat, a to nejpozději do konce vstupních rozhovorů. Turecko tak následně otevřelo alespoň 1 přístav a 1 letiště pro kyperská plavidla, což však EU nebylo považováno za dostatečný pokrok.¹⁶⁷ V prosinci 2006 tak následně Rada EU po doporučení EK uzavřela celkem 8 z 35 kapitol (kap 1.: volný pohyb zboží, kap. 3.: právo na usazování a volený pohyb služeb, kap. 9.: finanční služby, kap 11.: zemědělství a rozvoje venkova, kap. 13.: rybolov, kap. 14.: doprava, kap. 29.: celní unie a kap. 30.: vnější vztahy) jako reakci na nedostatečný pokrok v dané otázce. Tento krok Rady EU tak znamenal precedens pro budoucí vyjednávání, kdy Francie posléze v roce 2007 jednostranně zablokovala dalších 5 respektive 4 kapitoly.¹⁶⁸ V prosinci 2009 se ještě kyperská vláda rozhodla jednostranně zablokovat dalších 6 kapitol.¹⁶⁹

5.2. Aplikace teorie liberálního intergovernmentalismu na vztahy ES/EU a Turecka

Jak bylo v úvodu této kapitoly řečeno, tak Turecko je bezesporu tím nejkontroverznějším státem, který doposud získal kandidátský status a to i přesto, že by z ekonomického hlediska z tohoto rozšíření EU těžily obě strany.¹⁷⁰ Tento fakt by tak sám o sobě popíral racionální chování jednotlivých aktérů, které teorie LI předpokládá. Na tomto místě však nutno podotknout, že náklady a výhody tohoto rozšíření jsou pro samotné jednotlivé členské země rozdílné. Pokud tedy uplatníme další předpoklad LI, tedy preferování vlastních zájmů před ostatními, tak je počínání států, jež blokují turecký přístup do EU z jejich pohledu naprosto racionální.

¹⁶⁷ Sedef Eylemer a Ilkay Tas, „Pro-EU and Eurosceptic Circles in Turkey“, s. 572-573.

¹⁶⁸ Kapitola 11, kterou se Francie rozhodla jednostranně blokovat, a která se týkala zemědělství a rozvoje venkova již byla blokována Radou EU jako celkem. Pro zajímavost uvedme, že kapitola 22 (Regionální politika a koordinace strukturálních instrumentů), která byla původně blokována Francií, byla nakonec otevřena na podzim 2013.

¹⁶⁹ Turkey-EU Relations. *Ministry of Foreign Affairs: Republic of Turkey* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-the-european-union.en.mfa>

¹⁷⁰ Autoři Arjan M. Lejour et kol. vypočetli, že by se tímto přistoupením turecká ekonomika zvedla přibližně o 4,2-4,6 % zatímco HDP EU15 by se mohlo zvýšit o 0,5-0,7%. Zdroj: Arjan M. Lejour a A. Ruud A Mooij, „Turkish Delight: Does Turkey's Accession to the EU Bring Economic Benefits?“, s. 117.

Pokud by Turecko do EU opravdu přistoupilo, tak by se zanedlouho stalo, vzhledem k jeho populační síle, jednou z nevlivnějších, ne-li nevlivnější zemí EU. Dle současných kritérií by tak například v rámci rozhodování Rady EU mělo, jako do budoucna nejlidnatější země, v jejím rámci nejsilnější hlas. Stejně tak by i co do počtu zástupců v EP disponovalo spolu s Německem největším možným počtem europoslanců, tedy 96.¹⁷¹ Pokud tato fakta ještě dále vztáhneme na turecké realie, tedy naprostou dominanci AKP v rámci Turecka, tak by to především znamenalo, že by samotná AKP měla v evropských institucích velký vliv. V tomto ohledu bychom mohli vidět hlavní problém tureckého členství: Země, která nebyla u zrodu ESUO, případně ES, by najednou do značné míry rozhodovala o celém směřování EU jako celku, čímž by tedy bezesporu mohlo být dotčeno současné postavení a vize Francie a Německa ohledně budoucnosti EU. Četné reakce především francouzských politiků tedy zapadají do teoretických předpokladů LI.

Plnohodnotné turecké členství v EU rovněž předpokládá zapojení této země do společného trhu, což s sebou přináší i volný pohyb osob. Statistiky kolik migrantů by mohlo turecké rozšíření s sebou přinést se v rámci jednotlivých výzkumů dle použité metodiky a vstupních a výstupních předpokladů liší, přičemž v průměru se hovoří přibližně o dvou až třech miliónech emigrantů (viz tabulka v příloze 6). Tato čísla ve srovnání s celkovou populací EU15/EU25 nejsou příliš velká, avšak dá se předpokládat, že by turečtí migranti preferovali ty evropské země, kde již v současnosti existuje početná turecká komunita, tedy Německo, Francii, Nizozemí a Rakousko.¹⁷² Tímto se pozice Turecka oproti zemím bývalého Východního rozšíření značně liší, jelikož tyto země vzhledem ke své komunistické minulosti ve státech EU15 prakticky žádné velké počty svých krajanů neměly. Přisun nových pracovníků s nižšími nároky na mzdu by samozřejmě způsobil celkový tlak na tamní pracovní trhy. Tato skutečnost

¹⁷¹ Efektivní a moderní instituce. *Evropa: Lisabonská smlouva* [online]. [cit. 2014-04-26]. Dostupné z: http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/institutions/index_cs.htm

¹⁷² V Německu dle oficiálních statistik žije přibližně 1,6 mil Turků, ve Francii 460 tis, v Nizozemí 370 tis a Rakousku 110 tis. Na pátém místě se umístila Velká Británie s 55 tis, což je však vzhledem k počtu jejího obyvatelstva v porovnání například s Rakouskem zanedbatelné číslo. Blíže: Yurtdisindaki vatandaslarimizla ilgili sayisal. *CSGB* [online]. [cit. 2014-04-26]. Dostupné z: <http://www.cs.gb.gov.tr/cs.gbPortal/diyih.portal?page=yv&id=1>

tak rovněž vysvětluje negativní postoje a kroky vlád těchto členských zemí vůči tureckému rozšíření.

Posledním palčivým tématem je množství přímých finančních prostředků, které by byly s členstvím spojeny, ať už v podobě zemědělských dotací či strukturální pomoci. Množství peněz, které by Turecko od EU přímo získalo, se samozřejmě u různých studií liší, jak dokládá tabulka (viz příloha č. 7). Jak podotýká Konrad Lammers, tak čisté příjmy Turecka ve strukturální politice by mohly dosáhnout 4 % jeho celkového HDP. Stejně tak by turecké členství vzhledem ke svému velkému a stále neefektivnímu zemědělskému sektoru zhoršilo postavení současných příjemců zemědělských dávek v této oblasti, kteří by statisticky kvůli tomuto rozšíření zbohatli.¹⁷³

Pro shrnutí bychom mohli uvést, že populační a ekonomická velikost Turecka tak během přístupových jednání hraje v jeho neprospěch a to především z toho důvodu, že do budoucna by jako členský stát bezesporu ohrozilo postavení současných vlivných států EU. Turecko by tak jako nová členská země, která by navíc nebyla tak ekonomicky vyspělá jako původní státy EU15, do značné míry ovlivňovala vnitřní procesy a budoucí směřování EU. Z výše uvedeného je zřejmé, že dosáhnout jednomyslné shody ohledně přistoupení Turecka do EU bude více než komplikované, z čehož však následně vyplývá dlouhodobost přístupových vyjednávání a z toho pramenící postupná ztráta zájmu pro danou věc u obou stran.

¹⁷³ Konrad Lammers, „The EU and Turkey – Economic Effects of Turkey’s Full Membership“, *Intereconomics*, 41, 5, 2006, s. 284.

6. Závěr

Cílem této diplomové práce bylo zhodnotit přístup strany AKP k EU. Při tomto zhodnocení práce vycházela z teoretických předpokladů racionalistické školy, přičemž kvůli dominanci AKP vůči ostatním politickým stranám byla nakonec jako dílčí teorie vybrána Moravcsikova teorie liberálního intergovernmentalismu. Tato teorie ve své první části předpokládá racionální chování politiků, jejichž kroky jsou ovlivňovány jednak veřejným míněním stejně tak i jednotlivými zájmovými uskupeními. Druhá část teorie je naopak vztažena již k samotnému mezinárodnímu vyjednávání, ve kterém jednotliví představitelé hájí zájmy vzešlé z domácí úrovně.

Nově vzniklá AKP musela hned po svém založení čelit několika problémům, které by ve svém důsledku mohly vést k jejímu zrušení, stejně jako se to stalo s několika předchůdkyněmi stran hnutí Millî Görüş, ze kterého její významní představitelé přímo pocházeli. Jasná proevropská profilace na začátku nového milénia tak AKP pomohla nejen získat podporu u turecké veřejnosti, které v té době bylo velmi proevropsky zaměřeno, ale tento krok měl rovněž oporu u několika vlivných zájmových skupin z podnikatelské sféry, jež v té době o členství v EU usilovně stály, neboť v něm viděly způsob, jak snížit míru korupce v zemi, stejně jako možnost usnadnit a tím tedy i navýšit vzájemný obchod. Samotná proevropská profilace a z ní vyplývající podpora u turecké veřejnosti a podnikatelských zájmových skupin rovněž sloužila AKP jako silný argument vůči kemalistickým elitám, které stály o její zrušení.

Proevropská podpora u veřejného mínění, stejně tak i u některých zájmových podnikatelských skupin, se však v průběhu času proměnila, na což tedy dle teoretických předpokladů musela reagovat i samotná AKP. Zlomovým bodem pak bylo období kolem roku 2005/2006, kdy byla s Tureckem oficiálně otevřena přístupová jednání. Způsob rozhodování, kdy v podstatě každý z členských států EU může přijetí kandidátské země do EU blokovat, celý proces sám o sobě dost komplikuje. V případě Turecka je tento proces o to komplikovanější, že se jedná o velkou

(populačně početnou) zemi, jejíž přistoupení by silně ovlivnilo nejen celkový rozpočet EU, ale rovněž i její samotný rozhodovací proces. Celkové důsledky tohoto přistoupení by narušily současné postavení některých členských států v rámci EU, z čehož tedy vyplývá jejich negativní postoj k této problematice. Jinými slovy to znamená, že turecká ekonomická a populační velikost hraje během přístupových jednání v jeho neprospěch. Ze strany EU tak krátce po otevření přístupových jednání přišlo několik reakcí, které měly negativní vliv na vnímání EU mezi tureckou veřejností a stejně tak i na určité zájmové skupiny. Jelikož v práci tedy předpokládáme chování AKP za závisle proměnou, tak je zřejmé, že AKP od této doby do značné míry ztratila motivaci svůj proevropský přístup zastávat.

Je zřejmé, že neustálé prodlužování přístupových jednání, stejně spolu s jednostrannými kroky některých členských zemí vůči Turecku, bude i nadále způsobovat, že řady příznivců pro přistoupení budou na obou stranách postupně řídnout. Navíc nyní během stále trvající ekonomické krize musí EU řešit především své vnitřní problémy, čímž se rozhodnutí o přijetí nadále odsouvá. Navíc z ekonomického hlediska již není EU pro Turecko tak atraktivní, jako tomu bylo na začátku tisíciletí, kdy bylo naopak samo postiženo vleklou ekonomickou krizí. Od té doby se však mnohé změnilo. Turecko tedy na rozdíl od EU během krize dále ekonomicky roste, což nahrává vládnoucí AKP, která svými kroky začíná čím dál tím víc polarizovat veřejnost, avšak opozice díky své slabosti a roztržitosti nedokáže této polarizace ve volbách dostatečně využít. Závěrem je tedy nasnadě položit si několik otázek, které by měly podnítit další bádání v této oblasti. Je nastavený ekonomický růst, o který se AKP opírá, dlouhodobě udržitelný? Stejně tak když jsou nyní v Turecku pod jejím vedením zhoršována demokratická práva a naopak roste snaha AKP koncentrovat výkonnou moc, tak do kdy zůstane pro EU AKP relevantním tureckým partnerem? Respektive může s těmito kroky AKP EU ze své pozice vůbec něco dělat?

7. Summary

This master thesis aimed to evaluate The Justice and Development Party's approach towards the European Union. For such evaluation the assumptions of the Theory of Liberal Intergovernmentalism are used, so that the AKP's behavior towards the EU is shaped by domestic influential interest groups and public opinion. On the supranational level it is presumed that every member state defends its interest which came out from the domestic sphere.

Since the establishment of the AKP, its representatives had to face efforts for their party abolishment, as it had happened with several AKP's predecessor parties whose the most significant AKP's members were affiliated to. Clear pro European attitude has been helping AKP's members not to be disbanded from politics but also positively correlated with public opinion as well as pro European views of the main Turkish business interest groups.

AKP's clear pro European attitude changed in 2005/2006, just when the official negotiation talks with Turkey begun. During this short period, several ambivalent steps by the representatives of the EU member states were made. Turkey's population and economic size is the main problem of the EU accession because if Turkey became the member of the EU, it would change status quo within all its spheres, which goes against interest of some EU members. According to the fact that the decision has to be made unanimously, it will be really difficult for all engaged parties to find a common ground.

Negative steps among several EU member states decreased Turkish support to the EU not only on public sphere but also among several interest groups. According to the assumptions of the Theory of Liberal Intergovernmentalism, AKP just reflected these changes.

8. Bibliografie

8.1. Elektronické zdroje

About MUSIAD. *MIR Initiative* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.mir-initiative.com/updates/rome/speakers/omer-cihad-vardan/about-musiad/>

Aysegul Ekmekci et kol., „Civil Society Monitoring Report 2012” *TUSEV Publications*, 58, 2013, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/SivilIzlemeENG_15_08_13.pdf

Regionální a strukturální politika EU. *BusinessInfo.cz* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/regionalni-a-strukturalni-politika-5158.html#!&chapter=3>

Case of Leyla Sahin v. Turkey. *ECHR* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.tjssl.edu/slomansonb/SahinTurk.pdf>

Commission Communication (I), Agenda 2000 for a stronger and wider Union (1997). *CVCE* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://www.cvce.eu/obj/commission_communication_i_agenda_2000_for_a_stronger_and_wider_union_1997-en-5f7d6fda-6eb6-464c-80d2-1842936c43b3.html

Constitution of the Republic of Turkey. [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf

Corruption Perceptions Index 1995 - 2000. *Transparency International* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/previous_cpi

HDP na obyvatele v PPS (standard kupní síly). *Databáze Eurostatu* [online]. [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://apl.czso.cz/pll/eutab/html.h?ptabkod=tec00114>

Election for Grand National Assembly of Turkey. *Democracy Assistance* [online]. [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://www.electionguide.org/election.php?ID=1628>

Efektivní a moderní instituce. *Evropa: Lisabonská smlouva* [online]. [cit. 2014-04-26]. Dostupné z: http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/institutions/index_cs.htm

Enlargement: Steps towards joining. *European Commission* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/policy/steps-towards-joining/index_en.htm

Eurobarometre 74. *Eurobarometer* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb74/eb74_tr_tr_nat_pre.pdf

Facts About the 1999, Turkish Earthquake in Izmit. *Knoji* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://geology.knoji.com/the-turkish-earthquake-of-1999/>

FDI in Turkey. *Invest in Turkey* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.invest.gov.tr/en-US/investmentguide/investorsguide/pages/FDIinTurkey.aspx>

Freedom in the World: Turkey. *Freedom house* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/turkey#.U1qM9fnlZg1>

Founding members. *AK Parti* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.akparti.org.tr/english/yonetim/kurucu-uyeler>

History. *TOBB* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.tobb.org.tr/Sayfalar/Eng/Tarihce.php>

Jan Čuřík. *Česká pozice: Informace pro svobodné lidi* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://ceskapozice.lidovky.cz/hledej.aspx?q=jan+%E8u%F8%EDk>

Kemalism. *All about Turkey* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: [All about Turkey http://www.allaboutturkey.com/ata_prensip.htm](http://www.allaboutturkey.com/ata_prensip.htm)

Main statistics. *TUIK* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.turkstat.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

Party programme. *AK Parti* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.akparti.org.tr/english/akparti/parti-programme>

Přehled pojmů: K-L. *Euroskop.cz* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/287/sekce/k-l/>

Standard Eurobarometer. *European Commission: Public Opinion* [online]. [cit. 2014-04-26]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_arch_en.htm

The Comprehensive Settlement of Cyprus Problem. [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://www.hri.org/docs/annan/Annan_Plan_April2004.pdf

The World Fact Book: Turkey. *CIA Fact Book* [online]. [cit. 2014-04-20].
Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>

Turkey and the problem of the recognition of Cyprus. *The European parliament* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z:
http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/nt/553/553930/553930en.pdf

Turkey Debate in Austria. *ESI* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=131>

Turkey-EU Relations. *Ministry of Foreign Affairs: Republic of Turkey* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z:
<http://www.mfa.gov.tr/reasons-between-turkey-and-the-european-union.en.mfa>

Turkey's pre-accession strategy. *Europa: Summaries of EU legislation* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z:
http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/ongoing_enlargement/community_acquis_turkey/e40113_en.htm

Türkiye Büyük Millet Meclisi (T.B.M.M) (Grand National Assembly of Turkey). *Inter-Parliamentary Union* [online]. [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: http://www.ipu.org/parline-e/reports/2323_B.htm

TUSIAD EU-Brussels Representative Office. *TUSIAD* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.tusiad.org/tusiad/representative-offices/tusiad-eu-brussels-representative-office/>

Utility and value. *Encyclopedia Britannica* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/620713/utility-and-value/34297/Marginal-utility>

Vztahy EU a Turecka. *Euroactiv.cz*, 21. 12. 2014, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/rozsirovani-eu/link-dossier/turecko-a-eu>

What does “Milli Görüş” mean?. *Das islamische Portal* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.igmg.org/gemeinschaft/islamic-community-milli-goerues/what-does-milli-goerues-mean.html>

Women in the new parliament. *ESI* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=245>

Yurtdisindaki vatandaşlarımızla ilgili sayısal bilgiler. *CSGB* [online]. [cit. 2014-04-26]. Dostupné z: <http://www.cs.gb.gov.tr/cs.gbPortal/diyih.portal?page=yv&id=1>

8.2. Sekundární literatura

Ambrose Evans, „Turkey's Muslim millions threaten EU values, says commissioner“, *The Telegraph*, 8. 9. 2004, [online]. [cit. 2014-04-25].

Dostupné z:

<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/belgium/1471281/Turkeys-Muslim-millions-threaten-EU-values-says-commissioner.html>

Andrew Moravcsik a Milada Anna Vachudova, „National Interests, State Power, and EU Enlargement.“ *East European Politics and Societies*, 17, 1, 2003, s. 42-57.

Andrew Moravcsik, „Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmental Approach“, *Journal of Common Market Studies* 31, 4, 1993, s. 473-524.

Andrew Rettman, „Everybody thinks Europe is a Christian kontinent“, *Euobserver*, 6. 8. 2012, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://euobserver.com/enlargement/117155>

Anthony Browne, „Attack on Turkish membership renewed“, *The Times*, 11. 9. 2004, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.thetimes.co.uk/tto/news/world/article1978385.ece>

Arjan M. Lejour a A. Ruud A Mooij, „Turkish Delight: Does Turkey's Accession to the EU Bring Economic Benefits?“, *Kyklos*, 58, 1, 2005, s. 87-120.

„Does Prime Minister Erdoğan Accept Turkish Secularism?“, *Middle East Quarterly*, 14, 2, 2002, cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.meforum.org/1672/does-prime-minister-erdogan-accept-turkish-secularism>

Beken Saatcioglu, „The EU's “Rhetorical Entrapment” in Enlargement Reconsidered: Why Hasn't It Worked for Turkey?“, *Insight Turkey*, 14, 3, 2012, s. 159-176.

Bilgin, Hasret Dikici, „Foreign Policy Orientation of Turkey's Pro-Islamist Parties: A Comparative Study of the AKP and Refah“, *Turkish Studies*, 9, 3, 2008, s. 407-421.

Blanka Říhová, *Přehled moderních politologických teorií*. Portál, Praha 2006, ISBN 80-7367-177-8, s. 304.

Charlemagne, „Recep Tayyip Erdogan“, *The Economist*, 10. 9. 2011 [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.economist.com/node/788318>

„Cyprus profile“, *BBC news*, 11. 3. 2014, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-17217956>

Daniel Gow a Helena Smith, „EU puts Turkey on a long road to accession“, *The Guardian*, 7. 10. 2004, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2004/oct/07/turkey.eu>

David Vielhaber, „The Millî Görüş of Germany“, *Current Trends in Islamist Ideology*, 13, 2012, s. 47-68.

Dilek Yankaya, „The Europeanization of MÜSİAD: Political opportunism, Economic Europeanization, Islamic Euroscepticism“, *European journal of turkish studies*, 9, 2009, s. 1-18.

Dogan Erhan, „The Historical and Discursive Roots of the Justice and Development Party's EU Stance“, *Turkish Studies*, 6, 3, 2005, s. 421-437.

Elena Jileva, „Do norms matter? The principle of solidarity and the EU's eastern enlargement“, *Journal of International Relations and Development*, 7, 1, 2004, s. 3-23.

Elanie Sciolino, „Ex-French President Snubs Turks on Union Bid“, *The New York Times*, 9. 11. 2002, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2002/11/09/world/ex-french-president-snubs-turks-on-union-bid.html>

Erhan Icener a Zeyneb Cagliyan-Icener, „The Justice and Developments identity and its role in the EU's decision to open accession negotiations with Turkey“, *Southeast European and Black Sea Studies*, 11, 1, 2011, s. 19-34.

Erik Siegl, *Islám versus modernizace? Náboženství, sekularismu a rozvoj v Turecku. Pohled Turguta Ozala. Ústav mezinárodních vztahů*, Praha 2013, ISBN 978-80-87558-14-0, s. 142.

Ersin Kalacioglu, „Politics of Conservatism in Turkey“, *Turkish studies*, 8, 2, 2007, s. 233-252.

„EU becoming 'Christian club,' Turkish minister says at Davos forum“, *Hurriyet Daily News*, 29. 1. 2011, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=turkey-says-eu-becoming-christian-club-2011-01-29>

Frank Schimmelfennig a Ulrich Sedelmeier, „Theorizing EU enlargement: research focus, hypotheses, and the state of research“, *Journal of European Public Policy*, 9, 4, 2002, s. 500-528.

Frank Schimmelfennig, „Strategic Calculation and International Socialization: Membership Incentives, Party Constellations, and Sustained Compliance in Central and Eastern Europe.“ *International Organization*, 59, 4, 2005, s. 827-860.

Frank Schimmelfennig, „The Double puzzle of EU Enlargement. Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Decision to Expand to the East“, *Paper presented at ECSA conference Sixth Biennial International Conference*, Pittsburgh 1999, s. 1-50.

Fuat Keyman a Senm Aydin, „The principle of fairness in Turkey–EU relation“, *Turkish Policy Quarterly*, 3, 3, 2004, s. 1-11.

Fulya Atacan, „Explaining Religious Politics at the Crossroad: AKP-SP.“ *Turkish Studies*, 6, 2, 2005, s. 187-199.

Gabriel Pirický, *Turecko*. Libri, Praha 2006, ISBN: 80-7277-323-2, s. 200.

Gamze Avci, „The Justice and Development Party and the EU: Political Pragmatism in a Changing Environment“, *South European Society and Politics*, 16, 3, 2011, s. 409-421.

Glenn W. Harrison et kol, „Economic implications for Turkey of a Customs Union with the European Union“, *European Economic Review* 41, 3, 1997, s. 861-870.

Gumuscu Sebem a Deniz Sert, „The Power of the Devout Bourgeoisie: The Case of the Justice and Development Party in Turkey“, *Middle Eastern Studies*, 45, 6, 2009, s. 953-968.

Hasan Turunc, „Islamicist or Democratic? The AKP's Search for Identity in Turkish Politics“, *Journal of Contemporary European Studies*, 15, 1, 2007, s. 79-91.

Heather Grabbe, „Opening up the business opportunities of EU enlargement“, *European Business Journal*, 13, 3, 2001, s. 127-148.

Helene Sjursen, „Enlargement and the Common Foreign and Security Policy: Transforming the EU's External Policy?“, *Arena working papers*, 18, -, 1998, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-publications/workingpapers/working-papers1998/wp98_18.htm

Helene Sjursen, „Why Expand? The Question of Legitimacy and Justification in the EU's Enlargement Policy“, *JCMS*, 40, 3, 2002, s. 491-513.

Henrik Larsen, „The Challenges of European Enlargement: Implications for the political system of the EU“, [online]. [cit. 2014-04-25]. dostupné z: http://polsci.ku.dk/english/international_students/present_international_students/taking_exams/past_papers/the_challenges_of_european_enlargement.pdf s. 1-19.

Hikmek S. Turk, „Electoral systems and Turkish experience“, *A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*. Ankara 1993, C. 43, s. 15-22.

Hugh Poulton, „The Turkish state and democracy”, *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, 34, 1, 1999, s. 47-62.

„Is the European Union a ‘Christian club’?“, *Euronews*, 6. 10. 2011, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.euronews.com/2011/10/06/is-the-european-union-a-christian-club/>

Ilter Turan, „Volatility in politics, stability in parliament: An impossible dream? The Turkish Grand National Assembly during the last two decade“, *The Journal of Legislative Studies*, 9, 2, 2003, s. 151-176.

Jacob Patterson-Stein, „The Numbers Behind Press Freedom and Economic Growth in Turkey”, *Georgetown Public Policy Review* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://gppreview.com/2013/06/26/the-numbers-behind-press-freedom-and-economic-growth-in-turkey/>

James Conelly: „A quiet revolution? The Turkish election of November 2002“, *Representation*, 4, 2003, s. 287-294.

James H. Meyer, „Turkey's Leaders - Çiller's Scandals”, *Middle East Quarterly*, 4, 3, 1997, s. 27-31.

Jeffery Haynes, „Politics, identity and religious nationalism in Turkey: from Atatürk to the AKP”, *Australian Journal of International Affairs*, 64, 3, 2010, s. 312-327.

Johanna Können, „Case Studies.“ *ICD* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://www.culturaldiplomacy.org/academy/index.php?cdr_case-studies-in-cd, s. 3-15.

José Ignacio Torreblanca, „Accommodating interests and principles in the European Union: The case of the Eastern Enlargement“, In: *Beyond Enlargement: The new members and new frontiers of the enlarged European Union*. Ed. Esther Barbé a Elisabeth Johansson Nogués, Institut Universitari d'Estudis Europeus, Barcelona 2003, ISBN: 84-95201-12-7, s. 18-52.

Kemal Kirişci, „The transformation of Turkish foreign policy: The rise of the trading state“, *New perspectives on Turkey*, 40, 25, 2009, s. 29-57.

Konrad Lammers, „The EU and Turkey – Economic Effects of Turkey's Full Membership“, *Intereconomics*, 41, 5, 2006, s. 282-288.

Klaus Kreiser a Christoph K. Neumann, *Dějiny Turecka*. Lidové noviny, Praha, 2010, ISBN: 978-80-7422-012-8, s. 336.

Lisbeth Kirk, „Turkey warns of terror wave if EU membership is rejected“, *Euobserver*, 13. 12. 2004, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://euobserver.com/enlargement/17976>

Lubor Lacina, „Stadia ekonomické integrace“ In: *Učebnice evropské integrace*, ed. Petr König et kol., Barrister and principal Brno, ISBN: 978-80-7364-044-6, 2007, s. 83-115.

Marcie J. Patton, „The Economic Policies of Turkey's AKP Government: Rabbits from a Hat?“, *Middle East Journal*, 60, 3, 2006, s. 513-536.

Mehmet Bardakci, „Turkish parties's positions towards the EU: Between Europhilia and Europhobia“, *Romanian Journal od European Affairs*, 10, 4, 2010, s. 26-41.

Mehmet Ugur a Dilek Yanakaya, „Policy Entrepreneurship, Policy Opportunism, and EU Conditionality: The AKP and TUSIAD Experience in Turkey“, *Governance: An International Journal of Policy, Administration, and Institutions*, 21, 4, 2008, s. 581-601.

Meltem Müftüler Bac, „Turkey's Political Reforms and the Impact of the European Union“, *South European Society and Politics*, 10: 1, 2005, s. 16-30.

Menderes Cinar, „Turkey's Transformation Under the AKP Rule“, *The Muslim World*, 96, 3, 2006, s. 469-486.

Metin Heper– Sule Tokas, „Islam, Modernity, and Democracy in Contemporary Turkey: The Case of Recep Tayyip Erdoğan“, *The Muslim World*, 93, 2, 2003, s- 157-175.

Miroslav Novák, *Systémy politických stran: Úvod do jejich srovnávacího studia*, Praha 1997, ISBN: 80-85850-22-2, s. 275.

Mustafa Sen, „Transformation of Turkish Islamism and the Rise of the Justice and Development Party“, *Turkish Studies*, 11, 1, 2010, s. 59-84.

Özgehan Senyuva, „Turkish public opinion and European union membership: The state of the art in public opinion studies in Turkey“, *Perceptions*, 11, 1, 2006, s. 19-32.

Nicolas Watt a Helena Smith, „Ankara needs cultural revolution to join EU, says Chirac“, *The Guardian*, 5. 10. 2005 [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2005/oct/05/turkey.eu>

Paul Kubicek, „Democratization and relations with the EU and the AK Parti period: Is Turkey Really Making progress?“, *Insight Turkey*, 30, 4, 2013, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.insightturkey.com/democratization-and-relations-with-the-eu-in-the-ak-party-period-is-turkey-really-making-progress/articles/1365>

Petr Kratochvíl, „*Teorie Evropské integrace*“, Portál, Praha 2008, ISBN 978-80-7367-467-0 s. 224.

Petr Kučera, „Hledání evropských kořenů turecké identity: Západ a Východ v kemalistickém modernizačním projektu“, In: *Turecko a Evropská unie: Česká a Turecká perspektiva*, ed. Lucie Tunkrová a Pavel Šaradín, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2007 ISBN: 978-80-244-1875-9, s. 7-27.

Quinn R. Meham, „From the ashes of virtue, a promise of light: the transformation of political Islam in Turkey“, *Third World Quarterly*, 25, 2, 2004, s. 339-358.

Rainer Hermann, „Political Islam in Secular Turkey“, *Islam and Christian-Muslim Relations*, 14, 3, 2003, s. 265-276.

René Wokoun et kol., „Regionální politika EU a v ČR.“ [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: kreg.vse.cz/wp.../04/REG902_Regpol-v-eu-a-cr.pdf s. 15.

Sahin Alpay, „Making Sense of Turkish Politics“, *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, 43, 3, 2008, s. 5-12.

Sami Zubaida, „*Beyond Islam: A new understanding of Middle East*“, I. B. Tauris, New York 2011, ISBN: 978-1-84885-069-9, s. 232.

Sedef Eylemer a Ilkay Taş, „Pro-EU and Eurosceptic Circles in Turkey“, *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 23, 4, 2007, s. 561-577.

Sefa Simsek et kol., „The Mosque as a Divisive Symbol in the Turkish Political Landscape“, *Turkish Studies*, 7, 3, 2006, s. 489-508.

Serap Altan, „Europeanisation of peak business organizations“ In: *Turkey and the European Integration: Accession prospects and issues* ed. Mehmet Ugur a Nergis Canefe, Routledge, Londýn, 2004, ISBN 978-0415326568, s. 110-123.

Sibel Oktay a Seth Jolly, „Rising Euroscepticism: Evolving Turkish Attitudes Toward the EU“, *Syracuse University, USA*, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://faculty.maxwell.syr.edu/skjolly/TurkishEuroskepticism.pdf>, s. 1-30.

Sinan Ülgen, „Turkish business and EU accession“, *Center for European Reform*, 2006, s. 1-6.

Spyros A. Sofos, „Reluctant Europeans? European Integration and the Transformation of Turkish Politics“, *South European Society and Politics*, 5: 2, 2000, s. 243-260.

Šlosarčík Ivo, *Politický a právní rámec evropské integrace*. Wolters Kluwer, Praha 2010, ISBN 978-80-7357-471-0, s. 452.

Tom Hudley, „Greek Cypriots reject UN plan for reunion“, *Chicago Tribune*, 25. 4. 2004, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://articles.chicagotribune.com/2004-04-25/news/0404250447_1_turkish-cypriots-greek-cypriot-turkish-side

Thomas W. Smith, „Between Allah and Atatürk: Liberal Islam in Turkey” *Journal of Human Rights*, 9, 3, 2005.

„Turkey angered by Sarkozy 'Mediterranean Union' idea“, *Euobserver*, 18. 5. 2007, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://euobserver.com/news/24087>

„Turkey mulls banning leading party before elections“, *EurActiv.com*, 24. 10. 2002, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.euractiv.com/enlargement/turkey-mulls-banning-leading-party-elections/article-111091>

„Turkish ruling party model for Muslim states – Erdogan“, *BBC News*, 30. 9. 2012, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-19777742>

Vladislav Polách, „Strana spravedlnosti a rozvoje (AKP) jako fenomén domácí turecké politiky“, *Bakalářská práce*. Olomouc, 2012. Univerzita Palackého. Vedoucí práce Mgr Michael Brtnický, s. 60.

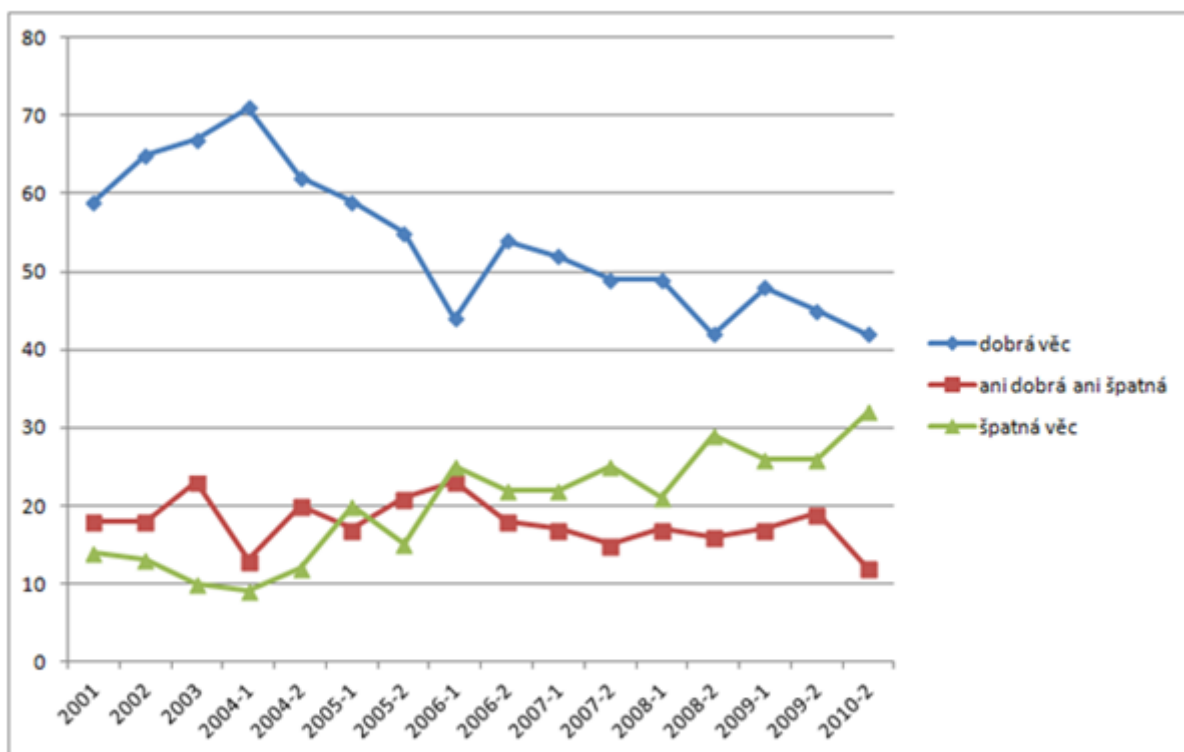
William Hale, “Christian Democracy and the AKP”, *Turkish studies*, 6, 2, 2005, s. 307-325.

Ziya Onis, „Contesting for Turkey's Political 'Centre': Domestic Politics, Identity Conflicts and the Controversy over EU Membership“, *Journal of Contemporary European Studies*, 18, 3, 2010, s. 361-376.

9. Seznam příloh

Příloha č. 1

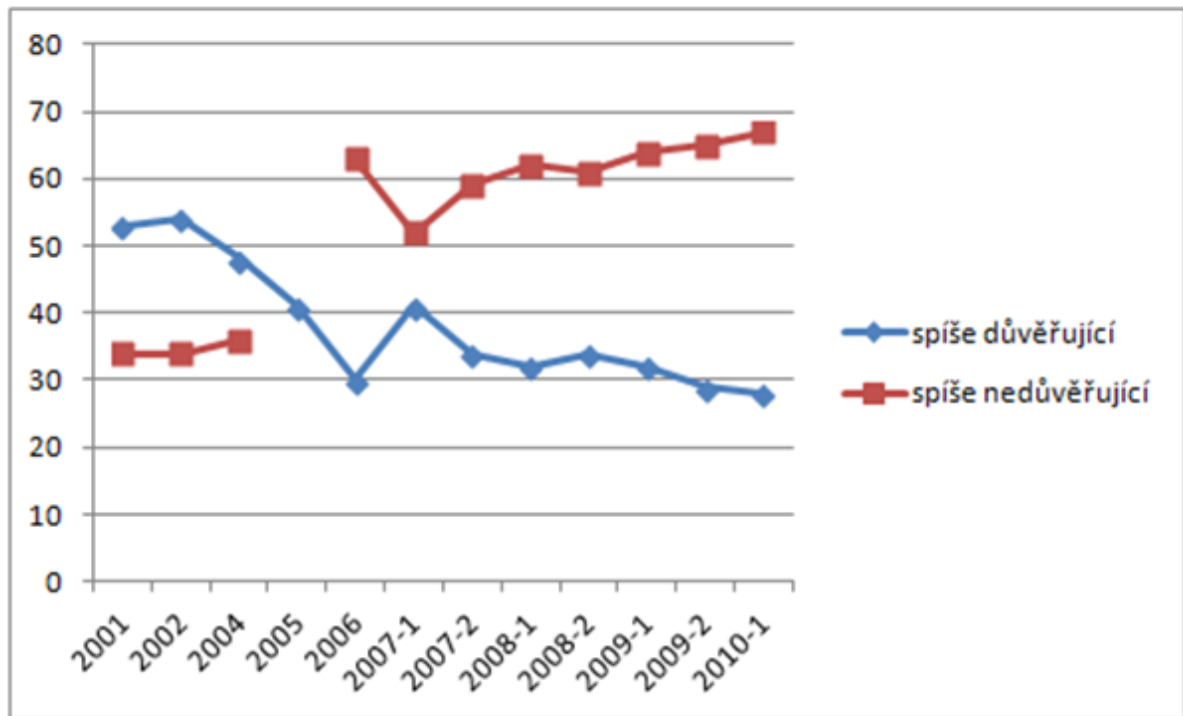
Vstup Turecka by byl:

Graficky zpracoval autor práce. Zdroj: Standard Eurobarometer. *European Commission: Public Opinion* [online]. [cit. 2014-04-26]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_arch_en.htm

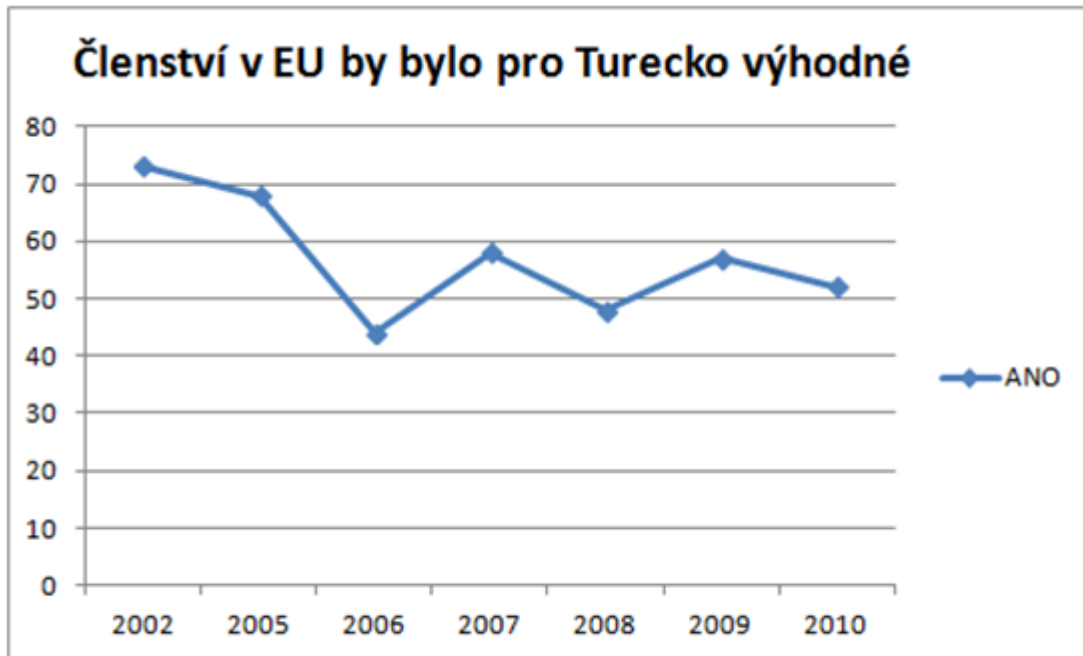
Příloha č. 2:

Důvěryhodnost EU mezi tureckými občany

Graficky zpracoval autor práce. Zdroj: Standard Eurobarometer. *European Commission: Public Opinion* [online]. [cit. 2014-04-26]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_arch_en.htm

Příloha č. 3:

Graficky zpracoval autor práce. Zdroj: Standard Eurobarometer. *European Commission: Public Opinion* [online]. [cit. 2014-04-26]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_arch_en.htm

Příloha č. 4:

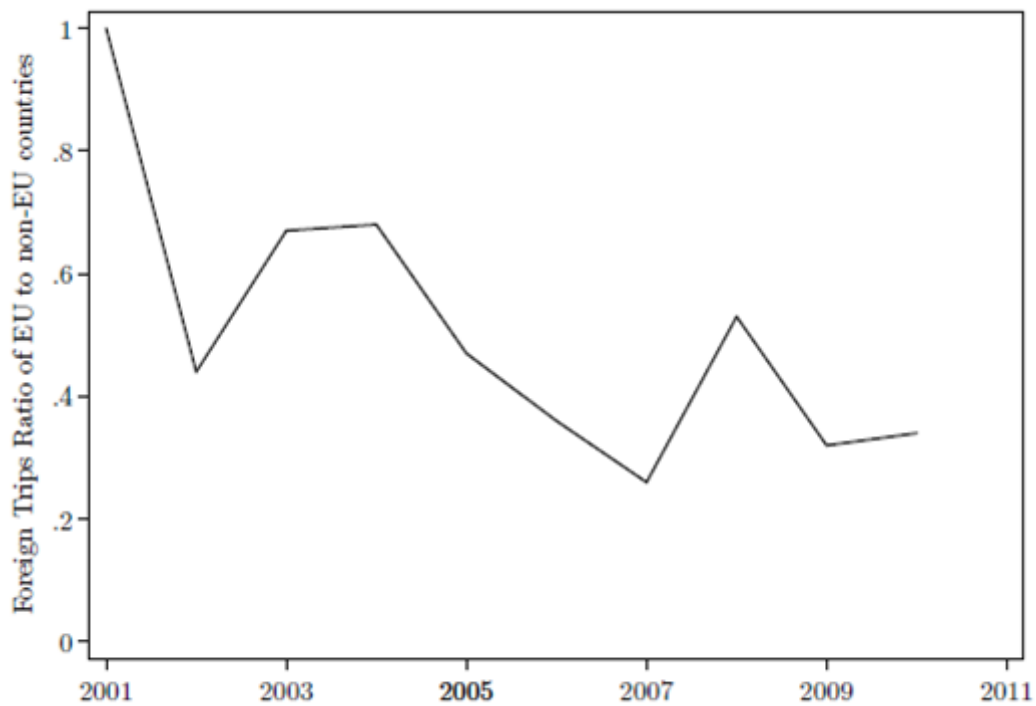
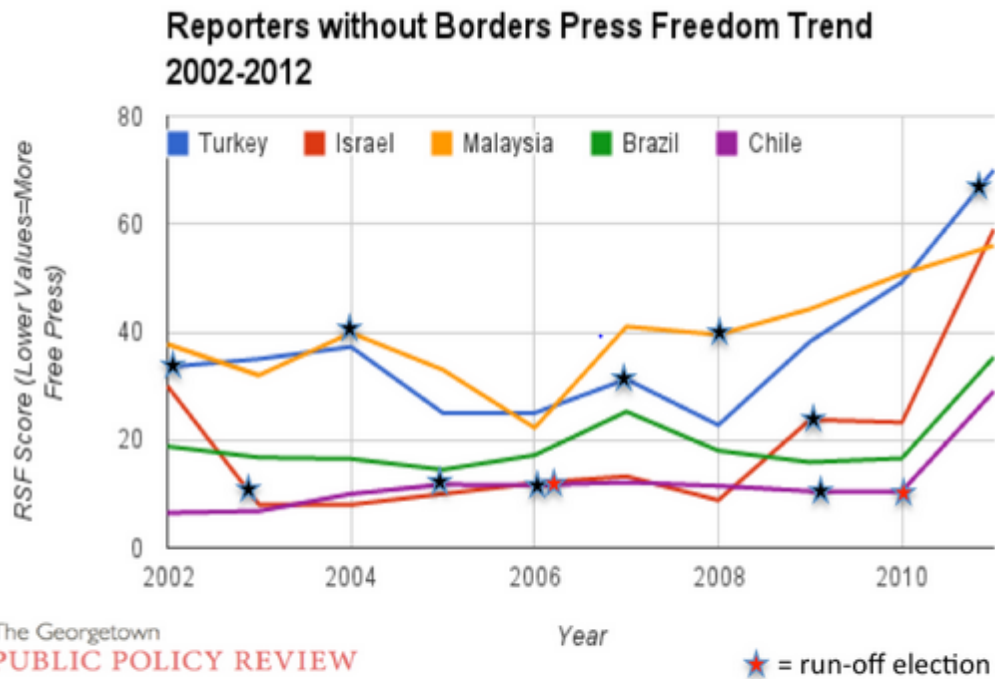

Figure 2. Turkish Foreign Minister Visits Abroad

Tabulka převzata z: Sibel Oktay a Seth Jolly, "*Rising Euroskepticism: Evolving Turkish Attitudes Toward the EU*", Syracuse University, USA, [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://faculty.maxwell.syr.edu/skjolly/TurkishEuroskepticism.pdf> s. 13.

Příloha č. 5:

Jacob Patterson-Stein, "The Numbers Behind Press Freedom and Economic Growth in Turkey.", *Georgetown Public Policy Review* [online]. [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: <http://gppreview.com/2013/06/26/the-numbers-behind-press-freedom-and-economic-growth-in-turkey/>

Příloha č. 6:

EU Immigration from Turkey after Turkey's Accession

Authors/ Source	Number of additional im- migrants per year (thousands)	Total number of additional im- migrants (thousands)	Additional immi- grants in per cent of population in the EU-15/Ger- many in 2030 ^a
total EU area			
Lejour/De Mooij/Capel ^b		2700	0.7
Hughes	225	2900	0.6
Erzan/Kuzub- vas/Yildiz		613-1888 ^c	0.1-0.4
Germany only			
Lejour/De Mooij/Capel ^b		2025 ^b	2.5
Quaisser/ Repegather ^c		1300-4400 ^c	1.6-5.4
Flam ^d		1300 ^e	1.6

^a own calculations. – ^b 15 years after accession. – ^c potential number of immigrants from 2013, depending on speed of convergence in per capita income. – ^d within 30 years, depending on speed of convergence in per capita income. – ^e 2015-2030. – ^f from 2000 to 2030.

Sources: A. M. Lejour, R. A. de Mooij, C. H. Capel: Assessing the economic implications of Turkish accession to the EU, CPB document No. 56, The Hague; K. Hughes: Turkey and the European Union: Just another enlargement? A Friends of Europe working paper on the occasion of the "Turkey's EU end-game?" conference Brussels, June 2004; R. Erzan, U. Kuzubas, N. Yildiz: Growth and Immigration Scenarios for Turkey and the EU, Centre for European Policy Studies, EU-Turkey Working Papers No. 13, Brussels, December 2004; W. Quaisser, A. Repegather: EU-Beitrittsreife der Türkei und Konsequenzen einer EU-Mitgliedschaft, Osteuropa-Institut München, Working Papers No. 252, Munich, January 2004; H. Flam: Turkey and the EU. Politics and Economics of Accession, CESifo Economic Studies, Vol. 50, 1/2004, pp. 171-210; own grouping and addendum.

Zdroj: Konrad Lammers, „The EU and Turkey – Economic Effects of Turkey's Full Membership“, *Intereconomics*, 41, 5, 2006, s. 286.

Příloha č. 7:

Net Transfers for Turkey in the Case of Full Membership

Author	Common Agricultural Policy	Cohesion policy	Other policies	Turkish contribution to EU budget	Net transfer to Turkey
€ billion					
Dervis et al. ¹	9.0	8.0	3.0	2.0	18.0
Oskam et al. ²	6.5	11.9-20.8	2.0	6.8	13.6-22.5
Quaisser/ Wood ³	8.2	13.4	2.6	3.3	20.9
in p.c. of EU GDP					
Dervis et al. ⁴	0.08	0.16	0.01	0.05	0.20

¹ referring to 2004 in 2004 prices. – ² referring to 2015 in 2015 prices. – ³ 2014 in 2004 prices. – ⁴ in 2015.

Sources: K. Dervis, M. Emerson, D. Gros, S. Ülgen: *The European Transformation of Modern Turkey*, Brussels: CEPS, 2004; W. Quaisser and S. Wood: *EU Member Turkey? Preconditions, Consequences and Integration Alternatives*. forost Arbeitspapier No. 25, Munich, 2004; A. Oskam, N. Longworth, I. M. Vilchez: *Consequences for the EU-27 of Enlargement to Turkey*. In: A. Burrell, A. Oskam (eds.): *Turkey in the European Union*, Oxfordshire and Cambridge, MA, 2005, pp.217-250; own grouping and addendum.

Zdroj: Konrad Lammers, „The EU and Turkey – Economic Effects of Turkey’s Full Membership“, *Intereconomics*, 41, 5, 2006, s. 285.